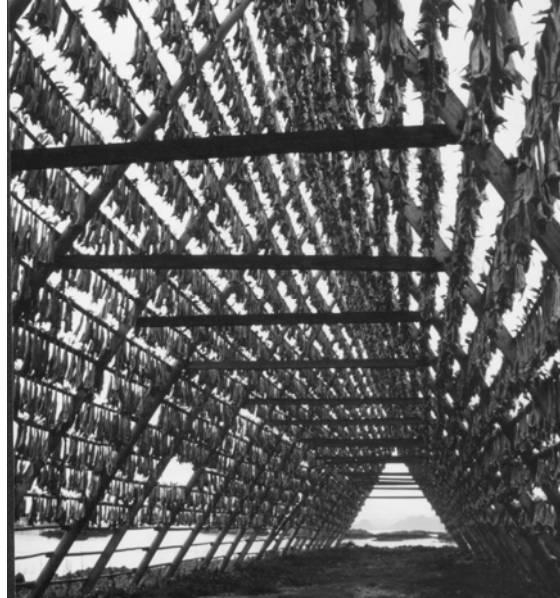


Heimfiske med Polaris

En studie av relasjoner mellom kystfiskere og deres omgivelser

Hovedoppgave i sosialantropologi



Svenn-Erik Jensen

Institutt for sosialantropologi

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Bergen



Mai 2004

Til
mormor og morfar

Takk

Denne hovedoppgaven kunne ikke ha blitt gjennomført uten sjenerøse bidrag fra et uttall av personer. Takk til min morfar som siden jeg var liten gutt utrettelig har foret meg med historier fra Lofotfisket. Takk for at du med glede har delt din kunnskap om fisk og fiske med meg. En særlig takk retter jeg til Tore Østeig og hans mannskap om bord i garnbåten Polaris sesongen 2002, Nora Rist, Bjørn Atle Sørensen og Øivind Borch Mo. Takk for at dere i februar 2002 slapp meg om bord for første gang og at dere viste vilje til å la meg ta del i livet deres om bord og på land. Takk til tante Harriet og onkel Petter Mikal Busch for mange gode og lange samtaler på Helle. En stor takk til alle venner og kjente i Stamsund.

Jeg er takknemmelig for støtte og veiledning fra min veileder, Prof. Edvard Hviding. En spesiell takk for at du overbeviste meg om nødvendigheten med å ta steget om bord.

Takk til felles studenter for gode stunder. Takk til Tore Engelsen og Thera Mjaaland for gode kollokvier og diverse gjennomlesninger. Til min gode venn Jon Rogn: tusen takk for utallige lange gode samtaler om antropologi og fiske, og for konstruktive kommentarer til min hovedoppgave.

Takk til mor og far for at dere har hatt tro på meg og mine studier.

Kjersti Eline, takk for at du har holdt ut med meg gjennom denne lange prosessen. Takk for din varme og støtte.

Bergen, 11.5.2004

Svenn-Erik Jensen

Innholdsfortegnelse

Innledning	1
Kapittel 1. Tilnærminger til en forståelse av mennesker omgivelser relasjoner	5
Endelig definering av problemstilling	10
Kapittel 2. En åpning til forståelse av fiskerinæringen	14
1990- et vendepunkt i norsk fiskeriforvaltning	14
Forvaltningssystemer	16
Samfunnsvitenskapelig fiskeriforskning og fiskeriforvaltningen	19
(Skrek)eksemplet Island	22
Regulering av Lofotfisket	24
Kapittel 3. Stamsund og Lofoten: et innblikk i lokalhistorie og relasjoner mellom mennesker og de maritime omgivelser.	29
Stamsund og Lofoten	30
Lokal historie, infrastruktur, marked og utvikling	33
Relasjoner mellom mennesker og de maritime omgivelser	37
Kapittel 4. Til havs: Kunnskap og praksis	46
Sjøvær under Lofotfisket	47
Mitt første sjøvær	48
Kommunikasjon ombord og mellom båtene	56
Relasjoner mellom kystfiskere og mottak på land	59
Turen til vår-torske fisket i Finnmark	64
Kapittel 5. Videre relasjoner: _ Interesseorganisasjoner, forskere og forvaltningsmyndigheter	71
Interesseorganisasjoner	73
Relasjoner mellom fiskere og forskere	79
Legitimering av praksis	83

Appendiks.....	87
Begreper og forkortelser:	87
Sortering av tørrfisk.....	87
Statistikk	88
Bilder	90
Litteraturliste.....	93

Innledning

Denne hovedoppgaven i sosialantropologi fokuserer på relasjoner mellom kystfiskere og deres omgivelser med utgangspunkt i Lofotfisket 2002. Oppgaven bringer inn sosiale forhold og relasjoner for å få en forståelse av hva kystfiskere ser av handlingsmuligheter i de maritime omgivelsene. Oppgaven baserer seg på erfaringer fra mitt feltarbeid i Lofoten januar – august 2002.

Feltarbeidet ble gjennomført med base i Stamsund i Lofoten. Med dette fiskeværet som utgangspunkt hadde jeg mange sjøvær om bord i garnbåten Polaris, samt en rekke turer på havet om bord i ulike fritidsbåter. Erfaringer fra min inntredelse i fiskerinæringen til havs og på land danner det meste av det materialet som ligger til grunn for denne hovedoppgaven.

Gjennom samtaler og turer på havet i Lofoten med min morfar under sommerferiene i oppveksten, ble min nysgjerrighet rundt fiskerinæringen vekket ettersom han fortalte meg om fisket før og nå, medgangs og motgangstider og hvilken betydning de har hatt for hjemstedet hans og den næring hvor han har tilbrakt sine fleste arbeidsår. Jeg hadde aldri før vært til stede i Stamsund under Lofotsesongen, men det har alltid vært et ønske for meg å selv kunne få ta del i og slik erfare Lofotfisket. Lofotfisket har for meg vært forestillinger jeg dannet meg på grunnlag av det mine besteforeldre og andre fortalte meg. Derfor var det med stor forventning jeg startet på sikkerhetskurs for fiskere på Gravdal i Lofoten den 7. januar 2002, og siden tok steget videre ombord i Polaris som sammen med sitt mannskap skulle bringe meg ut på mitt aller første sjøvær på garnhavet utenfor Stamsund.

Som utgangspunkt for feltarbeidet var jeg interessert i å tilegne meg en forståelse av kunnskap som fiskere må ha for å praktisere sitt yrke. Jeg tok derfor selv del i arbeidet om bord, ettersom jeg mente at jeg slik ville kunne oppnå innsikt i- og en forståelse av fiskernes relasjoner til omgivelsene, deres ferdigheter og kunnskap som er tett opp til deres egen forståelse. Mine analyser bærer derfor preg av mine egne erfaringer og kunnskap tilegnet ved å ta del i fiskeripraksisen sammen med mannskapet om bord i garnbåten Polaris og ved fiskebruket

Stamsund Fisk AS.

De mange sjøvær jeg hadde om bord på Polaris ga meg etter hvert innsikt i ulike relasjoner som mannskapet inngikk i, relasjoner jeg fant meningsfylt å knytte til handlinger og praksis ute på havet. Jeg ble derfor interessert i å prøve å forstå ulike relasjoner som mannskapet inngikk i: relasjoner mellom mannskapet ombord, mellom mannskap og de maritime omgivelser, mellom båt og mannskap og andre lokale aktører innenfor næringen. Dette vekket også min interesse for og ønske om å forstå videre samfunnsmessige konsekvenser ved offentlig forvaltning av de maritime ressurser. Jeg erfarte at forvaltning og regulering av fisket begrenset fiskernes handlingsmuligheter og inngår slik i fiskernes relasjoner til både de sosiale og maritime omgivelsene. Kunnskap om- og et fokus på fiskeriforvaltning ble for meg en nødvendighet, og jeg vil derfor presentere mine erfaringer fra feltarbeidet i kontekst av norsk og internasjonal fiskeriforvaltning.

All form for praksis og kunnskap er knyttet til det sosiale rom som (i dette tilfellet) fiskerne inngår i, og kort fortalt er fiskeriaktiviteten som jeg tok del i under Lofotfisket 2002 knyttet til et bredt spekter av sosiale relasjoner (se for eksempel Pálsson 1991). Gísli Pálsson fremstiller også antropologens rolle i felten på en måte som jeg kan identifisere meg med.

”Fieldworkers usually begin their ”trip” on the margin of the community, nauseated by their novice status. As they become increasingly involved in and knowledgeable about the activities of others, they move towards the centre and begin to feel “at home”, in both their bodies and the company of others” (Pálsson 1994:903).

Det var på mange måter slik det foregikk for meg også. Det skjedde noe i den perioden fra jeg tok steget om bord for første gang, hvor jeg følte meg som en uvitende malplassert student fra sør, til jeg måneder senere hoppet i land med en følelse av at jeg var innehaver av kunnskap som på mange måter inkluderte meg i det sosiale rom som fiskere og lokalsamfunn utgjorde. Det å få kjennskap til fiskeriprosesser og ulike relasjoner som fiskerne inngår i, å føle seg trygg på kunnskap som en har tilegnet seg ute på havet, gjorde at jeg fikk muligheten til å delta i og forstå meningsutvekslinger mellom fiskere og mellom fiskere og andre representanter fra næring og fiskevær.

Hvert år vandrer store mengder av gyteklar torsk fra Barentshavet og sørover til Lofoten. Denne torsken blir kalt skrei, av å *skrida* som betyr å vandre. Store mengder av den skrei som finner veien til Røst vender seg så inn mot Vestfjorden hvor den vandrer tett oppunder land langs øyene. Her finner det tradisjonelle Lofotfisket sted, et av de siste virkelige store gjenværende torskefiskeriene i verden. Ute på fiskefeltene står det hvert år enorme mengder fiskebruk, satt av de mange fiskere som drar til Lofoten for å ta del i det eventyrlige fisket. For å skape orden i dette kaoset har fiskerne funnet det nødvendig å utarbeide et system som kan regulere Lofotfisket, et kooperativt reguleringsystem med lange tradisjoner som har klart å omstille seg og reguleringen av fisket i takt med utviklingen i resten av samfunnet.

Båten i seg selv danner en ramme som åpner for mange interessante muligheter for observasjon og analyse. Her har man en farkost omringet av hav på alle kanter. Miljøet om bord er lite og rimelig oversiktlig, noe som åpner for en rekke mulige studier. Fredrik Barth (1966) beskrev arbeidsfordelingen om bord hos sildefiskerne, kommunikasjon mellom ulike skippere ute på havet og hvilken betydning dette hadde for de valg som ble tatt under fisket. Man kan la seg inspirere av sløyeprosessen om bord og hive seg ut i det med et ønske om å tolke selve praksisen å sløye fisk og hvordan denne kunnskapen blir rutine og lagret i kroppen som taus kunnskap (jamfør Müller 1996). Eller man kan fokusere på de teknologiske hjelpemidlene om bord og prøve å forstå hva dette har å si for relasjonene mellom mannskap og de maritime omgivelsene. Kan de teknologiske hjelpemidlene sees på som kroppslige forlengere (Johansen 1999)? Felles for alle disse studiene er at de tar utgangspunkt i det sosiale mennesket som på en eller annen måte inngår i relasjoner med omgivelsene, relasjoner vi som antropologer tolker i kontekst av noe (jamfør Ingold 1992, 2000). På denne måten definerer vi hva vi ser som avgjørende for aktørens kunnskap, atferd, de valg som tas og hvordan man gir uttrykk overfor andre om dette. Den sosialantropologiske metode med deltakende observasjon gir mulighet for å kunne oppnå innsikt i- og en forståelse av kunnskap, valg og handlinger som er tett opp til aktørens egen forståelse.

Ved å fokusere på relasjoner kystfiskerne inngår i med omgivelsene, kunnskap og daglig praksis ute på havet vil jeg gi et bidrag i forståelse av mennesker og samfunn i en maritim setting. I den sammenheng vil jeg kort nevne noen antropologiske arbeider med et fokus på mennesker – maritime omgivelser relasjoner som jeg har latt meg inspirere av. Gísli Pálsson (1991, 1994) sin

presentasjon av fiskere – omgivelser relasjoner på Island, hvordan man relaterer seg til omgivelsene i utøvelsen av fisket og hvordan man gir uttrykk for slike relasjoner, Edvard Hviding (1996) sin studie av relasjoner mellom mennesker og havet i Marovo Lagoon på Solomon øyene, Mayvi B. Johansen (1999) sin studie av relasjonene mellom kystfiskere ved Røst og deres omgivelser, Ståle Knudsen (2001) sin studie av ulike typer kunnskap og hvordan disse etableres og formidles, med et fokus på tyrkiske fiskere og havforskere, Jone Engelsvold (1994) sin studie av kystfiske, gruvedrift og miljøkamp ved Jøssingfjorden i lys av miljø-konflikten: Titania-saken. Jeg vil også nevne Tim Ingold (1992, 2000) og hans inspirasjon til en mer virkelighetsnær forståelse av mennesker – omgivelser relasjoner, samt Ottar Brox og Svein Jentoft sine mange og viktige bidrag til en forståelse av fiskevær og kystkultur i Norge.

Kapittel 1. Tilnæringer til en forståelse av mennesker omgivelser relasjoner

Som de fleste antropologer er jeg interessert i forholdet natur – samfunn og hvordan man kan nærme seg en forståelse av dette forholdet med et fokus på menneskers hverdagslige handlinger. Økologisk antropologi (ecological anthropology) er en samlebetegnelse på antropologiske studier av det relasjonelle forholdet mellom mennesker og omgivelser. Antropologiske studier av økologiske relasjoner, mennesker – omgivelser relasjoner, viser interesse for å bryte ned en forstyrrende dualistisk forståelse av natur og samfunn, og taler for en økologisk antropologi med fokus på gjensidigheten i den økologiske relasjon. Philippe Descola og Gísli Pálsson forklarer hvorfor det må være slik på en enkel måte:

”the person is part of the environment and, likewise, the environment is part of the person” (1996:18).

Jeg vil hevde at det finnes gode grunner for å stille seg spørsmålet om en slik forståelse av mennesker – omgivelser relasjoner er fraværende i dagens fiskeriforvaltning. Det er det dualistiske perspektivet om motsetningen mellom natur og samfunn som dominerer og til grunn ligger økologiske og økonomiske teorier som forutsetter at mennesket ved *kontroll* over naturressursene kan klare å utarbeide et bærekraftig reguleringsystem. Tankegangen om skillet mellom natur og samfunn er en del av en vestlig vitenskapstradisjon, en tradisjon man blant annet finner igjen innenfor forvaltning av naturressursene hvor Garret Hardin (1968) sin teori om ”the tragedy of the commons”¹ kanskje er den mest toneangivende. Garret Hardin sin teori om ”the tragedy of the commons” forutsetter at man i en åpen allmenning har fri og uregulert tilgang til felleseide ressurser. I følge teorien vil alle felleseide ressurser være dømt til å bli overbeskattet. Det rasjonelle menneske vil være motivert til å ta ut så mye som mulig av ressursene før noen andre gjør det og ingen vil være motivert til å ta ansvar for dem. Den rasjonelle fisker vil slik kunne tappe ressursgrunnlaget uhindret uten at det på noen som helst måte får negative sosiale konsekvenser for han eller henne. Den eneste løsningen på dilemmaet slik Hardin så det var statlig innblanding, i form av reguleringer (McCay og Acheson 1987). Problemet er at Hardin i sin misforståelse av natur – samfunn forholdet forenkler bildet av den åpne allmenningen.

¹ Garret Hardins modell: ”Allmenningens tragedie” (1968), fokuserer opprinnelig på overbefolkning, men har blitt

Realiteten er at en åpen allmenning fri for all regulering aldri har eksistert, det er derfor på sin plass å sette spørsmålsteget ved om en situasjon med "fri tilgang" kan være opphavet til allmenningens tragedie slik som Hardin beskriver det (Engelsvold 1994). Det har alltid på en eller annen måte eksistert regulering av allmenningen, Engelsvold viser til sosiale sanksjoner som en form for regulering, Johansen viser til at småskalafiskere under Lofotfisket tradisjonelt praktiserer et kooperativt forvaltningssystem av allmenningen (Johansen 1999). Både Engelsvold og Johansen trer på denne måten inn i rekken av antropologer som fjerner seg fra Hardins "allmenningens tragedie" og kritiserer den for å være en forenkling av virkeligheten. Med et fokus på praksis og relasjoner trår de begge inn på stien sammen med blant annet Gisli Pálsson, hvor man prøver å arbeide frem en tilnærming som kan fremsette et mer komplekst og realistisk bilde av fiskere og andre mennesker sine relasjoner til omgivelsene. På denne måten gir de bidrag til en alternativ og mer virkelighetsnær forståelse av mennesket i naturen. Bidrag som kan forstås som en kritikk av den forenklete forståelse av det relasjonelle forholdet mellom mennesker og omgivelser som Hardin sin teori om allmenningens tragedie gir, og dermed en kritikk av grunnlaget for forvaltningsmyndigheters tro på ulike reguleringstiltak av allmenningen. Deres innsikt i- og forståelse av mennesker – omgivelser relasjoner bør kunne være viktige bidrag til en annen og mer kompleks forståelse av miljøproblemer og slik kunne bidra til å utarbeide et bedre rammeverk for forvaltning og regulering av naturressursene.

Tim Ingold hevder at den sentrale grunnsetning i økologisk antropologi er at kultur medierer relasjoner mellom mennesker og deres omgivelser. Denne natur – kultur motsetningen er forstyrrende for Ingold, og etter min forståelse mener han at den bidrar til å videreføre en natur – samfunn dualisme i forståelsen av relasjoner mellom mennesker og deres omgivelser. For Ingold er kultur diskursive representasjoner og hans poeng er at:

"discursive representations of the environment (...) is not a precondition for our contact with it in production and consumption, or for our contact with one another in social life. The cultural construction of the environment is not so much a *prelude* to practical action as an *epilogue* (1992:52).

I tillegg til å gi uttrykk for sitt poeng om at kulturelle konstruksjoner av omgivelsene heller

benyttet til å belyse tragiske utfall av felleseide ressurser (allmenningen) bredt.

kommer til uttrykk i etterkant av praktiske aktiviteter, advarer Ingold her mot å forstå kultur som et rammeverk og en forutsetning for menneskelig handling i- og forståelse av sine omgivelser. En slik forståelse forutsetter at mennesket er skjenket med evner (capacities) og disposisjoner (dispositions) i forkant av ens relasjoner med omgivelsene (Descola og Pálsson 1996:3). Et perspektiv som i hans øyne bare bidrar til å opprettholde og videreføre en natur – samfunn dualsime. Ingold understreker at *omgivelser* ikke må blandes sammen med begrepet *natur*. Omgivelsene er verden slik den eksisterer og gir mening i relasjon til meg, og slik tar den form og utvikler seg sammen med- og rundt meg. Tore, som har lange erfaringer fra fiske ute på garnhavet ved Stamsund, erfarer at omgivelsene ute på garnhavet tilbyr ham langt flere handlingsmuligheter i utførelsen av fisket nå enn første gang han deltok i Lofotfikset på havet utenfor Stamsund. Også jeg erfarte at de maritime omgivelsene tilbød meg en økende grad av handlingsmuligheter ettersom jeg fikk flere turer på havet, og mine kunnskaper om hva omgivelsene hadde å tilby av handlingsmuligheter vokste til. Natur, på den andre side, eksisterer kun for en som betrakter verden utenifra og ikke i relasjon til en selv (Ingold 2000:20). Også Ingold argumenterer derfor for en økologisk antropologi med utgangspunkt i en idé om gjensidighet i relasjoner mellom mennesker og omgivelser, og ser slik muligheten i en alternativ persepsjonsteori som viser hvordan det er mulig for mennesker å oppnå direkte kunnskap om omgivelsene:

(...) a notion of the mutualism of person and environment. To achieve this, an alternative theory of perception is required that shows how it is possible for persons to acquire *direct* knowledge of their environments in the course of their practical activities (Ingold 1992:40).

Utgangspunktet for den alternative persepsjonsteorien som Ingold taler for, er altså mennesket i praktiske aktiviteter. Persepsjon av verden henger sammen med praksis eller handling:

“(...) we perceive the world as, and because, we act in it. As we move around in and explore the environment, we actively seek and pick up information that specifies invariant properties and qualities of the objects we encounter” (1992:45).

Det er ved praktiske aktiviteter mennesket lærer å kjenne omgivelsene eller den verden man lever i. Dette skjer ved at man søker og plukker opp informasjon og slik oppnår kunnskap om hva omgivelsene har å tilby (afford). Det omgivelsene har å tilby (affordances of the environment) er

egenskaper ved omgivelsene slik en organsime, la oss tenke oss en fisker, direkte oppfatter det i kontekst av praktiske aktiviteter. Det er her gjensidigheten i menneske – omgivelse relasjonen til Ingold er å finne. Det vil i henhold til en slik forståelse være i den praktiske aktiviteten å fiske at omgivelsene blir til eller trer frem for fiskeren ut fra de muligheter han ser i omgivelsene, med andre ord de muligheter for handlinger som tilbys av omgivelsene. Ingold utdyper dette med å legge til at omgivelsene ikke er å forstå som et sluttprodukt, men en pågående skapelsesprosess. Muligheten som fiskeren ser i omgivelsene bygger da videre på erfaringer fra tidligere aktiviteter:

”in the process of production, people create their environments, not in the sense of inscribing meanings into things, but in the sense that the environment is the embodiment of past activity” (1992:50).

En fisker i aktivitet ute på havet, ved den produktive prosessen å fiske, skaper på denne måten omgivelsene i kontekst av tidligere aktiviteter og den pågående aktivitet. På samme måte skaper omgivelsene, eller personens persepsjon av det som tilbys av omgivelsene, personen. Med andre ord, når min kunnskap om omgivelsene vokser til så vokser også de muligheter som omgivelsene tilbyr av handlinger til. Den praktiske aktivitet som utspiller seg ute på havet i forbindelse med fisket er da i henhold til Ingold ikke noe annet enn en utfoldelse av den direkte kunnskap fiskeren har om den verden han utfører sine handlinger i. Fiskerens tilegnelse av kunnskap om omgivelsene er altså slik uatskillelig fra den produktive prosessen som fisket er (og omvendt) (Ingold 1992, 2000).

I studiet av relasjonene mellom kystfiskere ved Røst og deres omgivelser fant Mayvi Johansen (1999) Ingold sitt humanøkologiske perspektiv som et lovende utgangspunkt for å få et grep om lofotfiskernes forhold til deres maritime omgivelser. Som blant annet Roy Ellen (1996) er hun interessert i det teoretiske rammeverket Ingold tilbyr for analyse av det gjensidig skapende forholdet som eksisterer mellom mennesker og omgivelser. Men som blant annet Are J. Knudsen (1998) og Ståle Knudsen (2001) ser hun mangler i det teoretiske rammeverket som Ingold presenterer. Hun finner det nødvendig å tilføye sosiale relasjoner og forhold som fiskerne inngår i for å få et mer dekkende bilde og forståelse av kystfiskernes kunnskaper, forestillinger, og praksiser på havet. Som S. Knudsen ser hun behovet for å fokusere på mellommenneskelige relasjoner. I sin kritikk av Ingold sitt humanøkologiske perspektiv gir S. Knudsen et talende

eksempel for behovet for å fokusere på sosiale relasjoner for å forstå fiskernes relasjoner til de maritime omgivelsene:

”For instance, fishermen’s knowledge of the bottom conditions is not only given by and in their direct engagement during fishing. That is not all fishermen know about *adas* (grunner) and *kuyus* (dyp/groper). Fishermen talk about them, have theories about fish, bottom conditions and water bodies, and reflect upon them at a distance” (2001:138).

Etter min forståelse taler både S. Knudsen og Johansen her for å anvende et teoretisk rammeverk som forholder seg til *hele* personer, slik som blant andre Gísli Pálsson (1994) taler for. Han stiller seg også kritisk til å isolere tilegnelsen og anvendelsen av kunnskap og ferdigheter fra det sosiale, og kritiserer en slik teori for å være reduksjonistisk.

”The alternative view of practice theory emphasises the importance of attending to whole persons, master apprentice relations, and the wider community to which they belong – decentering the analysis of enskilment and craftsmanship” (1994:901).

Han tilbyr på denne måten et viktig aspekt ved analysen av mennesker – omgivelser relasjoner, nødvendigheten av å forstå at når en person handler gjør han det i kraft av den *hele* person som han/hun er. Han taler slik i mot en forståelse av mennesker – omgivelser relasjoner som separerer individet, dets kunnskap og ferdigheter, fra den sosial verden som han/hun er en del av. Han nekter ikke for at ferdigheter er individuelle, men som han forklarer på en treffende måte: ”every fish that gets caught is partly that of others” (1994:921). Han forstår ferdigheter som, i motsetning til Ingold (min forståelse), rotfestet i det kollektive og viser at læring, tilegnelse av ferdigheter og overføring av kunnskap fra for eksempel en læremester til en novise innenfor et handlingsfellesskap som for eksempel mannskapet om bord utgjør er knyttet til det han kaller et videre ”community of practice”. Jeg finner dette begrepet nyttig og anvendelig i forståelsen av for eksempel ferdighetsdannelse og tilegnelse av kunnskap innenfor en fiskeripraksis, og trekker så linjene til sosiale relasjoner som mannskapet inngår i for å få en mer utfyllende forståelse av de muligheter som mannskapet ser i omgivelsene og de handlinger som deretter finner sted. Av særlig betydning blir her relasjoner til mottaket på land, til andre båter og de begrensninger som ligger i reguleringer av fiske.

Fredrik Barth forstår kunnskap slik: ”what a person employs to interpret and act on the world”

(2002:1). Han tenker seg tre faser av kunnskap, det han kaller ”substantive corpus, communicative medium, and social organization” og at alle disse tre fasene kommer til syne i handlingsøyeblikket. I likhet med Pålsson inkluderer han i individuell kunnskap det vi har tilegnet oss ved å lære fra andre, og forstår store deler av individuell kunnskap for å være konstruert eller skapt innefor en *kunnskapstradisjon* som hver og en av oss deltar i. Selv om man innenfor et handlingsfelleskap tenker seg kunnskap som ervervet gjennom praksis om bord på er fartøy innenfor en spesifikk bruksgruppe, er ikke denne ervervede kunnskap isolert fra det videre ”community of practice”, som også omfatter det lokale fiskeværet. La meg eksemplifisere, under feltarbeidet erfarte jeg gjentatte ganger at den praktiske kunnskap som lofotfiskerne var innehavere av strakk seg utover yrkesgruppen. Lokalbefolkningen i fiskeværet, som selv ikke tok del i Lofotfisket, ga klart uttrykk for at de *visste* noe om fiskeripraksisen ute på havet, for eksempel den praksis som finner sted i handlingsfelleskapets utførelse av fiske om bord i båtene uten at de selv var innehavere av nødvendige praktiske ferdigheter. Man kan si at den lange tilknytning fiskeværet eller lokalsamfunnet har til fiske, gjør det mulig å snakke om at det eksisterer en lokal kunnskapstradisjon. Både Ingold, Pålsson og Barth tilbyr teoretiske rammeverk som jeg finner nyttig i min analyse av mennesker – omgivelser relasjoner under Lofotfisket. De gir alle gode utgangspunkt for en alternative og mer virkelighetsnær forståelse av menneskets interaksjon med naturen, og gir meg som flere andre innen samfunnsvitenskapelig fiskeriforskning, et godt grunnlag for å stille spørsmålet om det i utarbeidelsen av ulike kvotesystemer i fiskeriforvaltningsøyemed har eksistert en manglende forståelse av forholdet natur – samfunn som bare forsterker ressurs- og miljøproblemet? (se for eksempel Pålsson og Helgason 1996, Jentoft 2000, Pålsson 2004). Svein Jentoft taler klart og treffende når han uttaler seg slik: ”For å kunne forvalte fiskeressursene på en bærekraftig og fornuftig måte, trenger en ikke bare å vite noe om fisk men også fiskere” (1999:1). Og i min videre presentasjon av mitt forsøk på å tilegne meg en forståelse av fiskere og deres handlinger i forbindelse med deres utøvelse av fiskerivirksomheten kommer dette til å skje mye i tråd med en forståelse av at ”når vi handler er det innenfor styringer og føringer som er sosiale, og som vi ikke kan unnsnippe” (Barth 2002).

Endelig definering av problemstilling

Utgangspunktet for feltarbeidet mitt var en interesse for å studere relasjoner mellom Lofotfiskere

og deres maritime omgivelser, relasjoner fiskere imellom og relasjoner mellom fiskere og andre lokale aktører i næringen. Jeg var interessert i å tilegne meg en forståelse av de kunnskaper fiskerne må ha for å praktisere sitt yrke. For å oppnå mitt mål med feltarbeidet ville jeg selv ta del i arbeidet om bord i båtene. Jeg hadde et ønske om at jeg som antropolog i felten ved hjelp av en deltakende observasjon ville kunne oppnå innsikt i- og en forståelse av fiskernes relasjoner til omgivelsene, ferdigheter og kunnskaper som er tett opp til deres egen forståelse. Jeg mente at jeg på denne måten ville kunne oppnå innsikt i hva de maritime og sosiale omgivelsene tilbyr av handlingsmuligheter overfor fiskerne. Denne læringsprosessen kunne i seg selv vært mer en nok for meg å gripe fatt i, men jeg erfarte både under og i etterkant av feltarbeidet at en ny problemstilling trengte seg på.

I fiskernes hverdag er det ikke bare relasjonene til de maritime omgivelser, hverandre og til lokale aktører på land som styrer deres handlinger. Minst like styrende er konsekvensene av moderne fiskeriforvaltning og reguleringsordninger. Ettersom jeg tok del i selve fiskeripraksisen, og prøvde å sette meg inn i fiskerinæringen, begynte jeg å innse hvor kompleks kvotebestemmelser og andre reguleringer av fiskerivirksomheten er. Jeg prøvde å sette meg inn i disse, til tider forvirrende, systemer og prøvde å følge med på ulike endringer i reguleringsbestemmelser av for eksempel torskefiske. Dette var nær sagt en umulig oppgave. Også fiskerne gir uttrykk for at de erfarer at det stadig mer komplekse reguleringsystem som de blir påtvunget, vanskeliggjør deres tilpasning av fiske til hva de nære maritime og sosiale omgivelser tilbyr av handlingsmuligheter. Jeg erfarte at den statlige regulering av fiske inngår i fiskernes relasjoner med både de sosiale og maritime omgivelsene ved at de legger begrensinger på deres handlingsmuligheter. Jeg finner det derfor nødvendig å gi en grundig oversikt over ulike reguleringsystemer som begrenser fiskernes handlingsmuligheter. Min presentasjon av fiskeripraksisen, handlingsfellesskapet ombord, fiskernes relasjoner til de maritime og sosiale omgivelser og min videre presentasjon av relasjoner som fiskerne inngår i med forvaltningsmyndigheter, interesseorganisasjoner og forskere vil derfor gi det jeg mener er både en *bred*, men samtidig *dyp* (jamfør Hviding 2003) tilnærming til forståelse av fiskere i relasjon til en uforutsigbar og raskt endrende fiskerinæring.

I min presentasjon av feltmateriale i oppgaven vil jeg presentere erfaringer fra feltarbeidet med

utgangspunkt i min deltakelse i selve fiskeripraksisen. Materiale som jeg håper vil kunne gi et virkelighetsnært bilde av praksis ute på havet slik det finner sted i utøvelsen av selve fisket. Jeg vil i den forbindelse presentere og slik gi et bilde av den læreprosess som jeg tok del i. Hvordan jeg tilegnet meg nødvendig praktisk kunnskap som muliggjorde en aktiv deltakelse i arbeidet om bord. Hanne Müller (1996) viser hvordan hun underveis i selve læreprosessen *å sveise* gjør bruk av språklige og billedsmessige tegn før den praktiske kunnskapen er blitt rutine og lagret i kroppen som taus og ordløs kunnskap. Taus kunnskap slik som Müller beskriver det kommer til syne i for eksempel utførelsen av en arbeidsoppgave. Hun viser hvordan den praktiske ferdigheten å sveise er kontekstavhengig og slik læres gjennom å være til sted på et bestemt sted, innenfor en bestemt sammenheng. I min tid som skårunge om bord i Polaris, hvor jeg i rollen som novise befant meg i en situasjon hvor jeg var omgitt av andre mer erfarne utøvere, erfarte jeg at min kunnskap vokste til (jamfør Ingold 1992, 2000) ettersom jeg med hjelp av andre tilegnet meg nødvendige praktiske ferdigheter. Under min langvarige læringsprosess erfarte jeg også at min forståelse av omgivelsene som omgikk meg endret seg. I kort trekk erfarte jeg at dette hadde sammenheng med at mine ferdigheter utviklet seg i kraft av min deltakelse i selve fiskeripraksisen, og jeg finner slik Ingold (1992, 2000) sin teori om *affordances* ved omgivelsene nyttig. Men jeg erfarte også at jeg i denne prosessen ikke var isolert fra den sosiale rom som jeg tok del i under Lofotfisket 2002. Ved kommunikasjon med andre ga jeg uttrykk for mine personlige erfaringer og kunnskap tilegnet ute på havet, og jeg og min kunnskap ble slik mottakelig for påvirkninger og føringer fra andre. Som sagt erfarte jeg at også de statlige reguleringer av fiske inngår i fiskernes relasjoner med både de sosiale og maritime omgivelsene ved at de legger begrensninger på deres handlingsmuligheter. Jeg vil derfor i kapittel 2 gi et innblikk i nasjonale og vestlige tendenser i forvaltning av fiskeressurser og regulering av fiskeriene. I kapittel 3 vil jeg presentere fiskeværet Stamsund, som under Lofotfisket 2002 var hjemmehavn for båten Polaris, mannskapet og meg. Jeg vil så med et historisk blikk gi en presentasjon av Lofoten, før jeg prøver å gi et bilde av det relasjonelle forholdet mellom mennesker og de maritime omgivelser. Dette vil bringe meg videre til kapittel 4 hvor jeg med utgangspunkt i mine egne erfaringer fra min inntreden i handlingsfellesskapet om bord gir et innblikk i relasjoner mellom mannskapet om bord i garnbåten Polaris, kunnskaper og ferdigheter som blir uttrykt av handlingsfellesskapet og som muliggjør fiske. Med en presentasjon av min inntreden i arbeidet med å sortere fisk ved sorteringsbåndet hos Stamsund Fisk AS vil jeg trekke

linjene mellom næringen til havs og på land ved å vise til samspillet mellom det lokale mottaket og fiskeflåten. Som en avslutning på dette kapitlet vil jeg presentere turen til vår-torske fisket i Finnmark. Erfaringen fra denne turen mener jeg vil gi en fin oppsummering av relasjoner og virksomhetsfelter som mannskap inngår i, og hva disse har av betydning for de valg og hendelser som finner sted. Et naturlig følge av erfaringen som blir presentert i dette kapitlet vil bli tatt opp i kapittel 5, hvor jeg ved å belyse de videre relasjoner som kystfiskerne inngår i med interesseorganisasjoner, forskere og forvaltningsmyndigheter og hvordan dette viser seg i praksis. Dette kapitlet tillater meg også å oppsummere funnene i en avsluttende diskusjon som jeg har valgt å kalle Legitimering av praksis.

Kapittel 2. En åpning til forståelse av fiskerinæringen

I dette kapitlet vil jeg gi et innblikk i nasjonale og vestlige tendenser i forvaltning av fiskeressurser og regulering av fiskeriene. I kapitlet vil det bli presentert en oversikt over ulike reguleringstiltak innført av fiskerimyndigheter i etterkant av-, eller i frykt for, sammenbrudd i en rekke fiskestammer. Samfunnsvitenskapelig fiskeriforskning vil bli belyst, jeg vil samtidig etterlyse et samfunnsvitenskapelig bidrag i fiskeriforvaltningen. I den sammenheng vil det bli gitt en kort oversikt over utviklingen av fiskerinæringen på Island og de sosiale følger innføring av ulike reguleringstiltak der har medført. Avslutningsvis vil jeg med et historisk blikk på Lofotfisket og utarbeidelsen av det kooperative reguleringssystem for dette fisket, gi et godt eksempel på den langvarige kamp om kontroll over og tilgang til ressursene i havet.

1990- et vendepunkt i norsk fiskeriforvaltning

I 1990, hundre år etter slaget i Trollfjorden (se kapittel 3) hvor kystfolket ble så provosert at de fysisk forsvarte allemannsretten til fisken i havet, ble nettopp allemannsretten til en av kystens viktigste ressurser tatt fra dem og alle oss andre.

”De ble fratatt retten til å leve av de ressursene som hadde fått forfedrene til å befolke den ugjestmilde kysten oppe under iskanten (...) det statlige teknokratiet brukte ressursvernet som påskudd til å ekspropriere kystfolkets rettigheter. De som hadde bidratt minst til nedfiskinga av bestandene, ble straffet med yrkesforbud, mens ”kartplukkerne” ble belønnet med privat, i praksis omsettelig, eiendomsrett til kystfolkets livsgrunnlag” (Brox, forord til Gjerstad 2002).

På mange måter kan man si at Ottar Brox her eksemplifiserer en utvikling av fiskerinæringen i den vestlige verden. En utvikling der internasjonale og nasjonale forvaltningsregimer i stadig større grad regulerer fisket ved hjelp av kvoter. En ordning som gjerne grunner i et kritisk behov for å regulere fisket for å verne om ulike fiskestammer. En slik fiskeriforvaltning var i Norge (ved lukking av det åpne kystfisket) og på Island tenkt som midlertidige løsninger i påvente av at torskestammen skulle ta seg opp. I stedet har det blitt varige ordninger, med de følger det har fått for dem som på denne måten har blitt stengt ute av fiskerinæringen.

Da man lukket det åpne kystfisket etter torsk i 1990, og slik tok et steg til side for prinsippet om

en åpen fiskeallmenning, var dette i tråd med en internasjonal trend: privatisering av ressursene i havet. Både i Norge og internasjonalt har det blitt innført ulike forvaltnings- og regulerings tiltak som gjør fisken i havet til privat eiendom. Dette i håp om at man på denne måten ville klare å få ned antall båter som driver fiske og slikt redusere overkapasiteten i fiskeflåten i forhold til ressursgrunnlaget. I Norge har denne utviklingen ofte blitt forklart som et forvaltningsgrep i lys av den ressurskrise som rammet fiskerinæringen på 1980- og 90-tallet. ”Fiskeallmenningen ble lukket for å berge torskebestanden” het det fra myndighetene, og dermed mistet halvparten av kystflåten med mannskap rettighetene til å delta i det ettertraktede torskefisket. ”Ettersom fiskeressursene nå ble rasjonert og fordelt på hver båteier, ble ressursene også en personlig eiendom. Dermed var første skritt tatt mot en full privatisering av de felleseide fiskeressursene” (Gjerstad 2002). De norske fiskerimyndigheter har i de senere år ytterligere begrenset mulighetene til å drive som kystfisker. Dersom det har vært en idé, og kanskje fortsatt er det, at fiskere er selvstendig, uavhengige og innehar det mange i det samtidige samfunn forbinder med frihet, ja så er dette en annen side av virkeligheten. I dette ligger det en visshet om at selv småskala kystfiskere ikke er unnlatt å bli påvirket av beslutninger og trender i en global næring. Steinar Friis, leder for Norges Kystfiskarlag, forteller en annen historie som kan belyse hvor lite i tråd med virkeligheten Stortingets næringskomité’s innstilling er.

”Ja, jeg er en av kvotebaronene som har alle rettigheter, det vil si fulle rettigheter til å fiske torsk, sei, hyse og andre fiskeslag. Det er blitt min personlige eiendom, og jeg har kommet godt ut av det på bekostning av naboen² (...) de som hadde beskattet ressursene minst, ble hengt ut som en fare for fiskebestanden. Ulykken deres var at de hadde fisket for lite. Det er et ran og en blodig urettferdighet overfor en yrkesgruppe, et overgrep så grovt at det har knapt sin make i historien. Det som skulle være en midlertidig ordning for å bevare bestanden, har blitt permanent. (...) Jeg eier ikke bare båten, men også rettigheten til å fiske. Fisken nede i havet er altså min høyst private eiendom. Tidligere, altså før 1990, eide jeg bare båten, mens ressursen var felles for mannskapet. Nå kan jeg med et slag si til mitt dyktige mannskap gjennom 24 år: jeg skal selge båten og kvotene (...) og slik frata dem levebrødet. (...) Det sier seg selv, at i et lite kystsamfunn er denne utviklingen ødeleggende for samholdet, fellesskapet og solidariteten, som er limet som holder samfunnet sammen (...) Og hvilken lokal tilhørighet blir det når en kvoteeier kan selge sin kvote til høystbydende hvor som helst i landet, og dermed frata sitt lokalsamfunn en viktig ressurs? (...) Jeg kan bli så hakkende, jævlig forbannet over det som skjer. I 1986 var fangstverdien mellom kyst- og havflåten omtrent lik. I dag har kystflåten bare 30 %, mens havflåten har karet til seg 70 %” (Gjerstad 2002).

² som mistet rettighetene til å delta i fisket i 1990

Dette viser noe av hva ulike reguleringstiltak kan skape av frustrasjon og sinne blant kystbefolkningen.

Forvaltningssystemer

Det å være på havet og fiske i kystnære farvann i Norge er noe vi som nordmenn har sett på som en naturlig rett vi besitter ved å være nordmenn. Jeg vil hevde at det fortsatt er en rådende oppfatning blant det norske folk at ingen kan hevde eiendomsrett til fisken i havet. På tross av dette har det i lang tid vært tradisjoner for å begrense adgang til fiskeplasser og fiske. Dette viser seg tydelig innenfor fiskeflåten men også for hobbyfiskeren i en eller annen ettertraktet elv.

Da redskap som trål og not ble introdusert i de norske fiskeriene på slutten av 1800-tallet, ble dette møtt med sterk motstand av fiskere fra de tradisjonelle redskapsgruppene. Man fryktet at de mer kapitalsterke aktørene og eiere av de nye redskapene skulle industrialisere fisket og på den måten ta kontroll over ressursene. De ble sett på som fremmede med ingen legitim rett til å høste av ressursene. På den tid vant man frem med et slikt syn overfor myndighetene, et åpent fiske skulle derfor kun gjelde for de som driftet med tradisjonelle redskaper, altså for kystfiskeflåten. Man har derfor fått en todelt flåtestruktur bestående av kystfiske- og havfiskeflåte, med ulike reguleringsbestemmelser for hver av dem. Frem til 1990 forble kystfisket åpent mens fisket drevet av havfiskeflåten var adgangsbegrenset og underlagt strenge reguleringer (se Hersoug et al. 2000).

Som mange andre fiskerier rundt omkring i verden har også fiskerinæringen rundt Atlanterhavet opplevd tiår med krise. Fiskerinæringen innenfor EU, på Island og i land som USA, Canada og Norge har alle blitt rammet av en maritim ressurskrise. Sammenbrudd i flere fiskestammer og av dem mange av de viktige torskestammene har fått betydelige negative ringvirkninger for store deler av fiskerinæringen rundt Atlanterhavet. En krise som fra ulike forvaltningsmyndigheters side har blitt møtt med innføring av en total fangst kapasitet, TAC (Total Allowable Catch), på ulike fiskerier, hvor fiskere/fartøy får tildelt sin del av TAC i kvoter. Og videre i et forsøk på å redusere overkapasiteten i fiskeflåten og slik effektivisere og sikre lønnsomheten for de resterende kvoteeierne, har flere fiskerinasjoner funnet det hensiktsmessig å innføre individuelle kvotesystemer slik som ITQ-systemet (Individual Transferable Quotas) eller som i Norge det

lignende IVQ-systemet (Individual Vessel Quotas). ITQ-systemet gjør det mulig å overføre kvoter fra fartøy til fartøy, og slik oppnår man en ønsket effekt hvor eiere av den mer effektive og moderne fartøyflåten kjøper opp kvoter fra eiere av den mindre effektive og umoderne fiskeflåten.

Ved å betrakte forvaltningssystemer som TAC (Total Allowable Quotas) og ITQ-systemet (Individual Transferable Quotas) som redskap til hjelp med å redusere fiskeflåten og slik gjøre den mer oversiktlig og kontrollerbar for offentlige myndigheter og forvaltere, kan man hevde at slike forvaltningssystemer er viktige redskap for å sikre en bærekraftig og ressursvennlig utvikling av fisket. Man kan hevde at færre båter gjør det lettere å kontrollere størrelse på fangst, hindre fiskejuks, overfiske, kappfiske³ og uttak av ungfisk. Man kan også hevde at det å gi fiskere eierskap til fisken i havet vil sikre at denne gruppen av næringen vil bidra til en bærekraftig forvaltning av fiskeressursene samtidig som man sikrer god kvalitet på fisk levert til markedene i og med at de da har sterke personlige interesser i dette. Dette er en tankegang som på mange måter følger Hardins forvaltningsmodell med utgangspunkt i teorien om allmenningens tragedie. En teori med grunnlag i en idé om det rasjonelle mennesket som i en situasjon hvor ressursene er eid av fellesskapet til slutt vil overbeskatte disse. I og med ressursene tilhører alle er det ingen som er motivert til å beskytte dem (McCay og Acheson 1987). Land som USA, Canada, New Zealand, Australia og Island har i forvaltningsøyemed innført ITQ-systemet med tro på at dette ville være en fornuftig løsning på problem med overbeskatning av ressursene i havet og ulønnsomhet i fiskerinæringen.

Dersom man snur og vender litt på det hele kan man hevde at troen på forvaltningsredskap slik som ITQ-systemet er en trussel for mange kystsamfunn. Fordi slike system bidrar til å:

- Skape forskjeller og konflikter blant ellers likestilte folk, ved at man privatiserer fisken i havet
- Konsentrere fiskeressursene på færre hender ettersom man kan kjøpe og selge kvoter
- Sentralisere videreforedlingsbedrifter til større sentra på land og slik blir en trussel for mindre kystsamfunn

³ Kappfiske: En fartøygruppe får tildelt en kvote å fiske på. Fisket stanses når gruppeknoten er oppfisket. Det vil si at noen kan risikere å få lite eller ingenting av kvoten før det er stans i fisket (Gjerstad 2002).

- Gjøre fiskeriforvaltningen til et spørsmål om effektivitet og størst mulig økonomisk avkastning ved høsting av de privateide fiskeressursene, og slik bidrar til å svekke fokuset på en bærekraftig forvaltning av ressursene i havet og av kystsamfunnene på land.
- Underkommunisere lokalsamfunnets rolle som et moralsk fellesskap som ” evner å verne om verdier som nøysomhet, samarbeid, solidaritet, ærlighet og tillit” (Jentoft 1999).

I Norge har man siden 1990 hatt IVQ-systemet, et system som muliggjør kjøp og salg av båter med kvote. 16 juni 2003 sluttet Stortinget seg til Stortingsmelding nr 20 ”Strukturtiltak i kystfiskerflåten”. En videreutvikling av IVQ-systemet som tillater å samle inntil 3 kvoter av samme lengdegruppe på ett fartøy. Dette kan gjøres ved kjøp og salg av kvoter og håpet er at man slik skal få en kraftig reduksjon i antall fiskefartøy. Dette skal nås ved at fartøyeier som kjøper opp et annet kvotefartøy beholder kvoten men tar det oppkjøpte fartøyet permanent ut av fisket. Denne ordningen fikk navnet ”enhetskvote-ordningen”. På denne måten vedtok Stortinget en ordning som på bekostning av den åpne allmenning gir enkelte redere eiendomsrett til fisken i havet til ”evig tid”. Dette er et vedtak som en gruppe kystfiskere vil prøve i rettssystemet. De anser vedtaket som lovstridig ved at den bryter norsk lov om allemannsrett. Samtidig fremmes det krav om regional forvaltning av ressursene. Finnmarks fylkesutvalg har i media flere ganger uttrykt et ønske om større mulighet til selv å forvalte fisket med vekt på regionale kvoter, i håp om at man slik unngår at rettighetene til å fiske forsvinner ut av landsdelen.

Det å ha kvoterettigheter som tilhører den enkelte fisker og hans/hennes båt er på mange måter positivt. Det gir forutsigbarhet for den enkelte fisker og kan bidra til å dempe konkurransen mellom dem. Men som Svein Jentoft (2002) påpeker, er en slik regulering og forvaltning av fisket negativt fordi den ikke sikrer fiskeriavhengige lokalsamfunn. En kvote følger båt og båteier og dersom han/hun flytter følger kvoten med. På den måten utarmer en slik forvaltning mindre fiskevær.

Norge var i 1999 den tiende største fiskerinasjon i verden når det kommer til landing av fisk. Omkring 90 % av fisk fanget av norske båter er fra fiskebestander som vi deler med andre

nasjoner⁴ (Årland og Bjørndal 2002). Bilaterale fiskeriavtaler mellom Norge og andre land danner grunnlag for forhandlinger og kvoteavtaler landene imellom. Under forhandlingene settes det en øvre grense for fangst på ulike fiskebestander, TAC (Total Allowable Catch). Disse grensene settes etter råd fra International Council for the Exploration of the Sea (ICES). TAC danner så en ramme for kvoteforhandlinger landene imellom. Det er representanter fra fiskeridepartementet, den norske fiskeriforvaltning og næring som fører forhandlingene. Det forhandles også om markedsadgang for norsk fisk og fiskeprodukter. Dette er derfor forhandlinger med ringvirkninger for ressursene i havet, næring, sysselsetting og bosetning langs kysten. For fiskebestander som ikke beskattes av flere land, blir TAC fastsatt av enkeltes lands fiskerimyndigheter etter råd fra ICES. Etter fullførte kvoteforhandlinger landene i mellom, og TAC er fastsatt for de fiskebestander som Norge alene beskatter, viderefordeler man i Norge kvotene som gruppekvoter blant kystflåte (konvensjonelle redskaper⁵), notbåter og trålere. Blant kystflåten under 28m blir kvotene tildelt som individuelle båtkvoter (for ytterligere informasjon se for eksempel Årland og Bjørndal 2002 eller Fiskeridepartementets hjemmesider).

Samfunnsvitenskapelig fiskeriforskning og fiskeriforvaltningen

Som vist er fiskeriforvaltning og regulering av fiske en kompleks affære. En sjarkfisker som tidlig om morran legger ut fra det lille fiskeværet hvor han hører hjemme, for så senere på kvelden levere sin fangst ved det lille lokale fiskemottaket, kan fort bli glemt i den store sammenheng. Det er derfor på tide å etterlyse samfunnsvitenskapen i fiskeriforvaltningen.

Det er en rød tråd å følge i samtidens samfunnsvitenskapelig fiskeriforskning, en tendens til å fokusere på hvilke følger forvaltningsmyndighetenes ulike forvaltningsgrep har fått og får for berørte fiskere og samfunn. Studier av fiskerinæringen fra New Zealand, Canada, USA, Danmark, Island, Norge og andre land forteller oss om en fiskeriforvaltningstrend i den vestlige verden: forvaltningsmyndighetenes vilje til å innføre et stadig mer komplekst og bestemmende regelverk for fiske (Brox 1996, Eythórsson 1996, 2000, Hersoug og Holm 2000, Hersoug 2002,

⁴ Dette er fiskebestander som blir beskattet av fiskeflåter fra andre land i tillegg til den norske, det vil si fiskeflåter fra land som Russland, Island, Færøyene/Danmark, Skottland/Storbritannia samt andre land innenfor EU.

⁵ Konvensjonelle redskaper: Juksa, line, garn og snurrevad.

Jentoft og Karlsen 1996, Jentoft 2000, Pálsson og Helgason 1996). Profesjonalisering av fiskeryrket, større og mer moderne båter samt sentralisering av mottak og videreforedlingsbedrifter på land er noen av følgene av ulike forvaltningsgrep som har blitt introdusert som svar på overfiske og kollaps i en rekke fiskerier. De stadig større, mer effektive og moderne båtene eies gjerne av selskap eller enkeltpersoner som med myndighetenes velsignelse ter seg som om ressursene i havet er deres personlige eiendom.

I sin bok, *Crisis in the World's Fisheries*, berører James R McGoodwin (1990) problemer som har med endringer i offentlig forvaltning og regulering av fisket. Problemer han mener er en følge av en fiskeriforvaltning som er tilpasset en krise i det storskala, industrialiserte fisket i Nord-Atlanteren og Nordsjøen. Som et resultat av dette er store deler av den forvaltningspolitikk som føres fundamentalt upassende for en forvaltning av det småskalafiske som finner sted i de fleste fiskerisamfunn. Innenfor samfunnsvitenskapelig fiskeriforskning blir det av flere påpekt, direkte og indirekte, at *lokalsamfunnet* er fraværende i fiskeriforvaltningen. Svein Jentoft (2000) argumenterer for at man i forvaltningssammenheng i stedet for å se på lokalsamfunnene som et plagsomt vedheng, inkorporerer dem med et fokus på de *muligheter* lokalsamfunnene tilbyr av blant annet felles verdier, normer og kunnskap. Forvaltnings- og reguleringsgrep slik som innføring av ITQ-systemet og i Norge IVQ-systemet har fått negative konsekvenser for fiskeriavhengige samfunn og grupper av mennesker som faller utenfor tilpasningsrammen til slike systemer. Dette er systemer innført i flere land i et forsøk på å redusere overkapasiteten innenfor fiskeflåten og sikre størst mulig økonomisk gevinst for den enkelte kvoteeier. Man kan kritisere slike fiskeriforvaltningssystemer for verken å ta hensyn til- eller verdsette *lokalsamfunnets* betydning for en vellykket forvaltning av de maritime ressurser.

Av flere forskere innenfor samfunnsvitenskapelig fiskeriforskning blir Garrett Hardin sin forklaringsmodell vedrørende teorien om "the tragedy of the commons" pekt på som noe av grunnlaget for forvaltningsmyndigheters tro på kvotesystemer som ITQ og IVQ. Hardins modell bygger på en gammel idé om problemer vedrørende allemannsretten, Aristoteles teori om dette var: "that witch is common to the greatest number has the least care bestowed upon it" (McCay og Acheson 1987). Eller sagt på en annen måte: folk har en tendens til ikke å ta vare på det som de selv ikke eier. Ut fra en slik tankegang er ressurser eid av fellesskapet dømt til å bli

overbeskattet. Hardins modell er lite troverdig, dette fordi det er kun i *ideen* det er rom for det frie rasjonelle menneskets egoistiske framferd i den åpne allmenning⁶, en allmenning fri for all form for regulering. Jeg, med flere (for eksempel Engelsvold 1994 og Johansen 1999) vil hevde at den åpne allmenning til all tid på en eller annen måte har vært regulert. I sin artikkel *The community: a missing link of fisheries management* påpeker Svein Jentoft at:

”Communities do not play any intermediate role in modern fisheries management, at least not in those managements models that governments and scientists favour.” (...) “The community is also absent in Garrett Hardin’s Tragedy of the Commons model, the ideas and presumptions which form a cornerstone for modern fisheries management” (2000:55).

Jentoft vil med denne kritikken belyse at lokalsamfunn (communities) til stadighet blir ignorert i fiskeriforvaltningen. Hans poeng er at lokalsamfunnene må inkorporeres i fiskeriforvaltningen, fordi bærekraftige fiskerisamfunn og bærekraftig fiske er to sider av samme sak. ”Viable fish stocks require viable fisheries communities” (2000:53). Det Jentoft her gjør er å understreke at siden fiskeriforvaltningen er en kompleks affære, at det ikke kun handler om forvaltning av ressursene i havet men også styring av menneskelig atferd, er det i fiskeriforvaltningsøyemed nødvendig å ha kunnskap om fiskerisamfunn og fiskere. Den samfunnsvitenskapelige fiskeriforskning vil kunne bidra med kunnskap som er nyttig og utfyllende i et tverrfaglig prosjekt som fiskeriforvaltningen bør være. Fiskeriforvaltning og reguleringer av fisket erfares av fiskere og samfunn, og utgjør slik en del av hverdagen for aktørene i fiskerinæringen. Samfunnsvitenskapelige studier av relasjoner mellom mennesker og deres omgivelser vil slik sett kunne bidra med nødvendig kunnskap om fiskere og samfunn som ikke kan være noe annet enn et nyttig bidrag i fiskeriforvaltningen. Jentoft påpeker dette i sitt innlegg på et møte i forbindelse med MARRES (Marin ressursforvaltning) programmet november 1999:

”Fiskere har kunnskaper som både forskningen og forvaltningen trenger. Dette gjelder også på andre områder enn biologi. Reguleringene skal tilpasses en praktisk hverdag, som fiskerne kjenner bedre enn andre. (...) En annen ting er å finne ut hvordan den kunnskapen (en lokal fiskeribiologisk epistemologi) kan integreres i ressursforvaltningen”(1999:63).

⁶ Åpen allmenning: Frem til 1990, da man innførte adgangsbegrensninger i torskefisket, hadde mann en total åpen allmenning i de ulike kystfiskeriene i Norge. Alle hadde rett til å delta i fisket.

Sosialantropologi, ved den sosialantropologiske metode av deltakende observasjon og tradisjon i forskning av lokalkunnskap (det som ofte kalles *indigenous* eller *local knowledge*), kan således bidra til å bygge bro mellom fag- og lokalkunnskap. I sin artikkel, *Between Knowledges: Pacific Studies and Academic Disciplines*, retter Edvard Hviding (2003) et kritisk blikk mot tverrfaglig forskningstilnæringer til utfordringer i den verden vi i dag lever i. I dette ligger det en advarsel mot å overvurdere mulighetene ved “broad (as apposed to deep) research approaches and may reflect disregard, if not arrogance, towards the complexity of the matters addressed” (2003:72). Fiskeriforvaltning er et konkret tilfelle hvor et mangfold av kunnskap slik som økologisk, biologisk, teknologisk, økonomisk og sosial kunnskap er nødvendig for å kunne nå et mål om bærekraftige fiskerisamfunn og fiskerier. Altså er fiskeriforvaltning et flerfaglig problem, som man kan anta går å overvinne ved å inngå i et tverrfaglig prosjekt. Men som Hviding påpeker krever en slik tilnærming at man i det tverrfaglige også strekker seg ut over hva de akademiske disiplinene har å tilby og bringer inn ”local worldviews and indiginous epistemologies (...) as partners in dialogue and collaboration towards a plurality og knowledges” (2003:43). Mitt feltarbeid ga meg innsikt i og en forståelse av relasjoner mellom mennesker og omgivelser i en maritim kontekst. Jeg fikk innsikt i kunnskap og ferdigheter tilegnet via generasjoners lengre erfaringer med hav og næring. Det tradisjonelle og livskraftige Lofotfisket og de sesongbaserte fiskeværenes eksistens bekrefter at det blant fiskere og i lokalsamfunn er å finne både kunnskaper om og en tilpasning til hav og ressursgrunnlag som vil være til nytte for fiskeriforvaltningen. Samfunnsvitenskapen har her viktige bidrag å gi, ikke minst for å bygge bro mellom forvaltningsmyndigheter og de ”forvaltede”.

(Skrekk)eksemplet Island

På Island som i Norge er variabler som fangstverdi, valutakurs, markedsutvikling og kvotestørrelse av stor betydning for fiskerivhengige kystsamfunn. Utover 1970-tallet rapporterte forskerne om en stadig nedgang i torskestammen, dette førte til at den Islandske regjering innførte TAC på torsk i et forsøk på å begrense fisket. I 1983 var fortsatt torskestammen i en dårlig forfatning, fiskeflåten fortsatte å vokse og TAC grensen for torsk ble gjentatte ganger overskredet. Med grunnlag i konsensus blant ulike aktører innenfor næringen ble det innført fartøyskvoter i 1984, dette kunne gjøres fordi fartøyskvoter ble sett på som en midlertidig ordning for å løse et problem. I årene som fulgte var det ikke tegn på forbedring, snarere tvert om.

Prosessindustrien på land slet økonomisk, mens investeringer i fiskeflåten økte. Nedgang i antall båter førte ikke til en svekket fangstkapasitet slik man hadde håpet. Moderne båter med mer effektive redskap om bord bidro til å øke den totale fangstkapasitet.

Fra og med 1984 har det blitt utprøvd ulike midlertidige kvoteordninger i et forsøk på å ytterligere begrense fisket og slik bidra til at torskestammene skulle ta seg opp igjen. Utover 1980-tallet ble det gradvis klart at de midlertidige fiskerettighetene kom til å bli permanente. Dette markerte et fokusskifte ved forvaltning og reguleringsspørsmål vedrørende fisket på Island, fra nødvendige tiltak for å verne om ressursene i havet, til nødvendige tiltak for å sikre en mest mulig økonomisk effektiv og lønnsom fiskerinæring. ITQ-systemet fikk slik på begynnelsen av 1990-tallet rotfeste som et mer økonomisk fordelaktig kvotesystem for de kvoteberettigede. Selv om fiskeflåten som følge av innføringen av ITQ-systemet har krympet fordi en del kvotebåter har blitt kjøpt ut, har fangstkapasiteten ikke minket. Dette fordi verdiene som ligger i kvotene gjør det mulig å stadig investere i større og mer fangsteffektive båter. På Island eksisterte det tidlig en frykt for hva innføring av fartøyskvoter og ITQ-systemet ville medføre. Kunne det bety at man fikk en privatisering av ressursene i havet? Man fryktet for fremtiden for små fiskerisamfunn som var totalt avhengig av å få fisk levert av den lokale flåten. Historien forteller oss at ITQ-systemet har medført en konsentrasjon av kvoter og slik retten til å fiske på få hender. De fem største kvoteeierne i 1998/1999 kontrollerte 25 % av den totale TAC (Eythórsson 2000). Dette er en utvikling som enkelte tror vil føre til at man om noen år vil ha fire store islandske fiskerikonsern som til sammen vil kontrollere 70 % av kvotene. Man har også fått en konsentrasjon av videreforedlingsbedrifter til større kystsentra på Island. Flere mindre fiskevær, som har vært tuftet på en småskaladrift og samspillet mellom den lokale flåte og mottaket på land, har blitt lagt øde. Lokale fiskere har mistet retten til å delta i fisket og de mindre fiskemottakene som sikret jobb for landarbeiderne er borte (opplysninger om Island fra Eythórsson 2000, Pálsson og Helgason 1996).

I en pressemelding fra Fiskeridepartementet den 16.11.02, oppsummerer Norges fiskeriminister, Svein Ludvigsen, erfaringer med omsettelige kvoter på Island: Økonomisk effektivisering, men økt ressurspress, økt konsentrasjon av fiskeriaktivitet, fraflytting fra distriktene samt høye kvotepriser. Ludvigsen hevder videre at man også i Norge har det man kan kalle omsettelige

kvoter, men innenfor visse begrensninger og derfor ikke en fri omsetning av kvoter (fristilt fra fiskefartøy) som på Island. Allikevel er den utvikling som jeg her har presentert fra fiskerinæringen på Island er en utvikling som mange frykter skal finne sted også i Norge, og den er allerede kommet langt. Vi har for eksempel innført TAC, fartøykvoter, og IVQ-systemet som har klare likhetstrekk med ITQ-systemet. Alt dette har skjedd med utgangspunkt i et midlertidig vedtak i 1990 som skulle ”redde” torskestammen. Vi har fått våre kvotebaroner som i prinsippet eier fisken i havet på tross av Stortingets næringskomité’s klare standpunkt i innstillingen til Odelstingsproposisjon nr. 55 (1998-99):

”Komiteen vil påpeke at fiskeressursene tilhører det norske folk, i fellesskap. Det er derfor i utgangspunktet ingen enkeltpersoner eller enkeltselskaper som gis evigvarende eksklusive rettigheter til vederlagsfritt å høste av og tjene på disse ressursene, mens andre stenges ute fra å delta i fisket”.

Regulering av Lofotfisket

Et historisk blikk på Lofotfisket vil gi et godt eksempel på den langvarige kamp om kontroll over ressursene i havet. De reguleringsordninger som har blitt utarbeidet i forbindelse med dette tradisjonelle fisket er rotfestet i et tradisjonelt lokalt forankret reguleringsystem utarbeidet av et utvalg av innvalgte lokale fiskere. Dagens reguleringsystem tillater kun drift med konvensjonelle redskap under Lofotfisket, redskap som kystflåten benytter seg av.

Kystflåten består av alt fra mindre båter som fisker inne i skjærgården og fjordene, til større kystfiskebåter som drifter stort lang kysten året rundt. Mannskapet om bord kan variere fra 1 til rundt 6-7 mann. Kystflåten og kystfisket moderniseres og profesjonaliseres, ny teknologi om bord bidrar til å effektivisere og muliggjøre et fiske med stadig mindre mannskap. Dette gjelder også for det årlige Lofotfisket. Under dagens Lofotfiske eksisterer det 4 bruksgrupper på Lofothavet, juksa⁷, line⁸, garn og snurrevad⁹.

⁷ Juksa: Det tradisjonelle fiskerredskapet bestående av snøre med angler samt sekke/synk på enden.

⁸ Line: Blir satt i havet som passivt redskap, tamper med krok og agn blir festet til en line eller en lenke bestående av flere liner som igjen er festet til en ile på hver ende. En ile består av tau med fløyt/blåse/ i den ene enden og jern/dregg/ilestein i den andre.

⁹ Snurrevad: Redskap som brukes ved kystfiske, en not med tauarmer settes i sjøen og dras (hives) så inn til båten.

Ettersom fisket historisk sett ble mer og mer intensivt og redskaps- og fangstteknologi utviklet seg, vokste behovet for å regulere Lofotfisket. Redskap som line og garn la et større beslag på havområdene og kom derfor oftere i konflikt med hverandre. Bruk som kolliderer var det ingen som så seg tjent med, og med tiden fant man det hensiktsmessig å dele havet inn i havteiger for de ulike bruksgruppene. Fiskerne begynte også å dele inn havet etter hvilket fiskevær man hadde utro¹⁰ fra, derfor har man havområder med navn som Stamsund-havet. Disse skillene på havet ble kalt værskiller.

På midten av 1800-tallet eksisterte det en tradisjon i Lofoten hvor de ulike væreierne mer eller mindre kontrollerte retten til å drive fiske på fiskefeltene utenfor de respektives fiskevær. Via oppsynsmenn trakk disse mektige væreierne i trådene. Og det var dem som bestemte om det skulle bli utro eller ikke, samtidig dikterte de priser ved levering av fisk. Fiskerne kan i denne perioden betraktes som leilendinger. I 1857 kom en ny Lofotlov, Friloven med grunnlag i ideen om ”fritt hav, fritt fiske og offentlig oppsyn”. Denne loven åpnet for fri tilgang til fiskeplassene uavhengig av redskap og tilhørighet til fiskevær. Som en følge av denne loven ble det introdusert et nytt fangstredskap under Lofotfisket, nota. I tillegg til å legge beslag på store havområder, gir notfisket muligheter for enorme fangster. Bak dem som driftet med denne nye fangstteknologien sto kapitalsterke menn. Notfisket representerte en trussel mot fiskere fra de tradisjonelle bruksgruppene juksa, line og garn og stred mot deres rettferdighetsoppfatning. Interessekonfliktene var store og toppet seg med slaget i Trollfjorden i 1890, da fiskere fra de tradisjonelle redskapsgruppene gikk til angrep på notfiskerne og deres dampdrevne fartøy etter at en skipsreder påsto at han ”eide” torsken i fjorden. Stridighetene åpnet for en ny Lofotlov, som forbød notfisket. Fiskerne krevde ytterligere reguleringer av Lofotfisket, og i 1893 ble notfisket under Lofotfisket forbudt (Johansen 1999).

I 1897 kom det enda en ny lov som åpnet for at fiskerne selv fikk bestemme hvordan fisket skulle foregå ute på feltene. Myndighetene delegerte da fullmakt til lokale utvalg. Representanter for de

Det er ikke lov å tråle/taue nota med motorkraft. Nota skal hives inn til båten mens båten ligger stille.

¹⁰ Utro viser tradisjonelt til det klokkeslett startskuddet gikk for båtenes ”utro” fra fiskevær og ut til feltene. Også i dagens lofotfiske ligger det mye av den samme betydning i begrepet, men for uten snurrevadbåtene foregår dagens utro i mer rolige former.

ulike bruksgruppene ble valgt til å møte representanter for myndighetene (utvalgsformann og oppsynssjef) for å arbeide frem reguleringer av fisket (Johansen 1999 s59). Denne utviklingen innenfor regulering av Lofotfisket gjenspeiler seg i dagens ”Forskrifter og lover om saltvannsfiske”.

Dagens fiskeriforvaltning reguler fisket via tildeling av kvoter på de mest ettertraktede og beskattede fiskeslagene, da først som gruppekvoter til trålere, kystflåte og snurpenot, videre tildeles kvoter til ulike båter avhengig av størrelse innenfor disse gruppene. I tillegg kommer krav om minstemål på fisk som fanges, minstekrav på størrelse av masker, åpning og lukking av ulike fiskerier, og et forsøk på å regulere fisket slik at for eksempel torskefisket blir mest mulig jevnt fordelt utover året. Et eksempel på dette er at myndighetene kan finne det hensiktsmessig å stenge torskefisket for en gruppe fartøy for en periode av året for så å åpne det igjen senere på året. Dette gjøres for å sikre at videreforedlingsbedrifter på land og markedet får et jevnt tilsig av råvarer året rundt. Man sparer derfor en viss prosent av den totale torskekvoten for en gruppe båter til for eksempel høsten. I tillegg til disse eksemplene på regulering av fisket, har man under Lofotfisket forskrifter som gjelder Lofotfisket alene.

I dag strekker Lofoten Oppsynsområde seg fra havet utenfor Værøy og Røst og videre østover (innover) Vestfjorden så langt som skreifisket til enhver tid drives av fiskerne (Forskrifter for fisket i Lofoten oppsynsområde 2003). Videre inndeles oppsynsområdene i 5 oppsynsdistrikt med kommunegrenser som gjeldende skiller. Det blir valgt inn medlemmer til de ulike utvalgsdistriktene i Lofoten, 2 medlemmer fra hver av de 4 bruksgruppene i hvert oppsynsdistrikt. I kapittel 7 i Lov om saltvannsfiske, står det i § 35: Utvalg opprettet etter § 33 i saltvannsfiskeloven, kan for å forhindre kollisjoner mellom de forskjellige redskapsgrupper, eller for å sikre en rasjonell gjennomføring av fiske, når bestemmelser fastsatt etter § 4 ikke er til hinder, for sitt distrikt gi forskrifter om:

- a) Deling av havstrekningen mellom brukere av de forskjellige redskaper.
- b) Setting og trekking av redskaper, herunder bestemmelser om signal og tid for setting og trekking.
- c) Tidspunkt for utseiling til fiskefeltet, herunder bestemmelser om signal.
- d) Forbud mot opphold på fiskefeltet til visse tider.

- e) Redskapets forankring.
- f) Redskapers merking når disse ikke kommer i strid med forskrifter fastsatt etter § 23.
- g) Regulering og bruk av redskaper.

Fisk fanget i strid med Lofotforskriftene vil medføre inndragning av fangsten eller dens verdi. Også blant fritidsfiskere venter det bøter dersom de fisker mens havet er stengt, men fritidsfiskerne har visse rettigheter som den kommersielle flåten ikke har. Blant annet var det i sesongen 2002 mulig for fritidsfiskere å gå ut på havet under visse dager i påskestoppen, hvor havet ellers er stengt for yrkesfiskere.

Oppsynet settes og heves av Oppsynssjefen, og de forskjellige utvalgene vedtar forskrifter som er gjeldende i denne perioden. For sesongen 2002 ble Lofotoppsynet satt den 22. februar kl 00.00, og hevet den 4. mai kl 2400, og det var innenfor denne perioden at forskriftene var gjeldende. Oppsynssjefen vurderer situasjonen år for og år, og begrunnet valget med å sette oppsynet den 22. februar 2002 med; ”Det ble generelt sett ikke registrert press på feltene av et slikt omfang at det var behov for å sette oppsynet før denne tid” (Melding fra utvalgsformannen for Lofotfisket meldingsåret 2001/2002, Fiskeridirektoratet, Fiskerikontoret Leknes, Utvalgsformann Per Ole Johansen, august 2002).

Under forhandlingen for Lofotfisket 2003, deltok skipper på garnbåten Polaris, Tore Østeig. Han ble under årsmøtet i Nordland Fylkes Fiskarlag i oktober 2002 valgt inn i Utvalgsdistrikt 3 – Vestvågøy, som en av to medlemmer for garnbåtene i kommunen. Han forteller om harde forhandlinger mellom representantene for de forskjellige redskapsgruppene;

”Snurrevad medlemmene krevde å få utvidet sine felt med det dobbelte på bekostning av oss garnfiskere. For å forhindre dette måtte vi gjøre en avtale med representantene fra linebåtene. Men de ga uttrykk for at for dem var det likegyldig om snurrevad fikk større område å fiske på. Derfor, for å oppnå flertall mot snurrevad, måtte vi gi fra vårt havområde til linebåtene.”

At det er harde forhandlinger mellom de ulike bruksgruppene er ingen overraskelse, det er heller ingen overraskelse at garnbåtenes medlemmer i utvalget ikke gir en kvadratmeter mer av sitt havområde til snurrevadbåtene. Snurrevad som redskap, og da særlig på Lofothavet, har blitt sterkt kritisert. Snurrevad er et redskap introdusert fra Danmark og har mange likheter med not

som ble forbudt som redskap under Lofotfisket på slutten av 1800-tallet. Av mange blir snurrevad betraktet som et aktivt og ikke passivt fiskeredskap slik som garn og line. Garn og line er redskap som blir satt i havet og blir stående der *passivt* i et døgn eller to til tiden er inne for å hale redskapene ombord. Mange mener at snurrevad fungerer som en trål, hvor man *aktivt* tråler etter fisken og er slik et fiskeredskap som ikke hører hjemme på Lofothavet mens Lofotfisket pågår. Generasjoner av erfaring med skrei i gytetid forteller fiskerne at skreien slår seg til ro og står *stille* i havet i perioden for paringsakt og gyting. I denne perioden kan man observere store mengder fisk på ekkoloddet, men fisken lar seg vanskelig fange av de passive redskapene. Drift med snurrevad derimot er ikke avhengig av at skreien *går* på- eller i redskapene, men lar seg fange ved at man *aktivt* bruker nota til å tråle inn skreien. En slik fangst blir av mange sett på som en trussel mot fiskebestanden og det tradisjonelle Lofotfisket etter skrei.

I 2001 støttet et utvalg, nedsatt av Fiskeridepartementet, Norges Kystfiskarlag i følgende; ”Snurrevad må betegnes som et aktivt fiskeredskap”, og dermed fikk Kystfiskarlaget støtte for sitt krav om en strengere regulering av snurrevadfisket. Utvalget gikk inn for å begrense bruken av snurrevad blant annet under Lofotfisket. Norges Kystfiskarlag derimot har krevd enda strengere begrensninger og at all bruk av snurrevad på gytefeltene må forbys.

Kapittel 3. Stamsund og Lofoten: et innblikk i lokalhistorie og relasjoner mellom mennesker og de maritime omgivelser.

Det er via sjøveien man skal gjøre sin ankomst til Lofotøyene. Reiserfortellinger og skildringer av disse vakre øyene har ofte begynt eller sluttet med et forsøk på å skape et bilde i ord av Lofotveggen som kommer til syne eller som forsvinner for øyet til den om bord. Det siste man tenker på når man betrakter denne veggen av fjell og stein som stuper ned i havet, er jordbruk. Men også her, som andre steder langs kysten, har fiskerbondens kunnskap vært et vesentlig grunnlag for hushold og tettsteders eksistens. Vestvågøy kommunes to store fiskevær Stamsund og Ballstad bidrar til å gjøre Vestvågøy til et av landets største fiskerikommuner målt i antall aktive fiskere, men kommunen er også en av Nordlands store landbrukskommuner.

Helt frem til vår tid har fiskerbonden vært et kjent begrep og levesett langs kysten, men de senere tiår har bydd på endringer ved regulering og forvaltning som har gjort det vanskelig å kombinere de to primærnæringene fiske og jordbruk. Fiskerbonden har tradisjonelt måttet tilpasse seg flere næringer; kystens folk satt inne med kunnskap fra både hav og land som kunne berge dem ut av vanskelige tider. Husholdet har stått sentralt i næringstilpasningen, behovsdekningen var knyttet til ressurser fra hav, fiske, land og jordbruk. Det var tradisjonelt sett ikke mulig for et hushold å kun basere seg på gårdsbruk for å dekke utgifter til nødvendige varer, skatter og avgifter. Fisket var derfor en kjærkommen mulighet til større økonomisk handlingsfrihet og økonomisk trygghet. Bratrein (1995) peker på dette som avgjørende for å forstå den nordnorske kysttilpasningen.

Kjennskap til farvann og havstrømmer, foruten den generelle kunnskap knyttet til båter, fiske og værforhold, er kunnskap som innenfor fiske er en form for uformell kunnskap. Det er kompetanse som er resultat av en innlæringsprosess eller en sosialiseringprosess som starter tidlig i livet. Det gjelder innlæring av ferdigheter og arbeidsteknikker, men også holdninger og verdier (Mathisen 1995). Under hele feltarbeidet mitt slo det meg at mye av dette også var å finne blant lokalbefolkningen i Stamsund som selv ikke deltok i det kommersielle fisket, de var i besittelse av et stort begrepsapparat, kyndige i lokalhistorie og fiskets gang på en måte som viser at de tilhører en lokal kystkultur og identitet.

Begrepet kystkultur er en del av vår nasjonale identitet, det er en alminnelig oppfatning om at kystkultur dreier seg om en norsk tradisjon for fiskeri, sjøfart og bebyggelse ved kysten (Holm 1995). Holm peker på at kystkultur og forståelsen av den er knyttet til strandkanten og hjemstedet, men at det er viktig å forstå at også den lokale kystkultur inngår i et større mønster. La meg derfor i korte trekk få presentere Stamsund og Lofoten i et historisk perspektiv.

Stamsund og Lofoten

Tettstedet Stamsund med sine omlag 1300 innbyggere ligger i Vestvågøy kommune, Lofoten. Dette fiskeværet har i over hundre år vært preget av en mektig væreierfamilie som via det familiedrevne selskapet *J.M. Johansen* stod bak og kontrollerte det meste i Stamsund. Familien *eide* fiskeværet og drev det meste på stedet slik som rorbuene, fiskemottaket, butikken, hotellet, kaiene, lagerbygningene, fiskemelfabrikken og filetfabrikken. På 1980-tallet fikk J.M. Johansen store økonomiske problemer. Feilinvesteringer i inn og utland brakte dette en gang så solide firmaet ned i kne, med ringvirkninger for hele lokalsamfunnet. Det bedret seg ikke og ved inngangen til 90-tallet var det ingen vei opp av hengemyren for det firmaet som i et århundre har vært sett på som Stamsunds bærebjelke.



I dag har de mange virksomhetene firmaet drev i Stamsund enten blitt lagt ned eller solgt ut. Kjell Inge Røkke-kontrollerte Norway Seafood har modernisert, og driver nå filetfabrikken under navnet J.M. Johansen. Norway Seafood har også kjøpt seg inn i Lofoten Trålerederi som har Stamsund som hjemmehavn. Det lokale familiedrevne firmaet Stamsund Fisk A.S. driver nå et moderne mottak for kystflåten ved det tidligere mottaket til J.M. Johansen.

Det er ny optimisme i Stamsund. Nye eiere har kommet til og i tillegg til at gamle mottak og industribygninger moderniseres, pusses også selve tettstedet opp. Det åpnes nye restauranter, de gamle rorbuene blir tatt vare på og kaianleggene blir modernisert og vedlikeholdt. Det planlegges ny molo, innseiling og utbedringer av havna blant annet for å imøtekomme trålernæringen. De mange tilflyttede kunstnerne som har tatt over tomme lokaler setter sitt preg på stedet, og har hjulpet fiskeværet ut av den sjokktilstand som preget stedet etter *firmaets* fall. Figurteateret Nordland, Teater NOR og den internasjonale teaterfestivalen i Stamsund har bidratt til å gi stedet

en ny dimensjon utover den tradisjonelle fiskerinæringen. Stedet er også preget av turisme, en næring som har hatt en enorm vekst de siste tiåra.

Stamsund har som andre kystsamfunn, kontakter og relasjoner til mennesker og steder fra både fjern og nær. Stedet, fra sin posisjon sydøst på Vestvågøy, vender seg ut mot Vestfjorden midt i rekken av Lofotøyene. Det har alltid vært en flyt av mennesker via Stamsund, fiskere og fiskeoppkjøpere fra inn- og utland, industriarbeidere, offentlig ansatte, gründere, turister osv har av forskjellige årsaker latt seg føre til Stamsund, og stadig er det en eller annen som blir værende. Som Marianne E. Lien (2001) påpeker om Båtsfjord, er også Stamsund preget av en vedvarende og svært omfattende flyt av fisk og personell til og fra fiskebruk og kaianlegg. Dette forteller oss at Stamsund er noe mer enn *stedet* Stamsund, menneskene som lever her har ulike interesser, forhåpninger, ideer og kontakter som strekker seg langt utover fiskeværet.

Jeg forstår de spesielle naturgitte forholdene i Lofoten som en viktig faktor for stabilitet og kontinuitet i fiskeværene langs øyrekken. De økologiske forholdene legger til rette for drift innenfor fiskerinæringen, og er derfor av stor betydning som et grunnlag for kontinuitet, ikke bare i meninger og kunnskap, men også i verdier, organisasjoner, institusjoner, langsiktige strategier, samarbeid og felles anstrengelse som skaper en grad av sosial orden i et samfunn. På den annen side vil relasjoner mennesker inngår i- og den forståelse man har av de maritime omgivelsene være i en kontinuerlig utvikling. Folks begrepsapparat, forståelse av- og kunnskaper om de maritime omgivelsene er preget, som Gísli Pálsson (1991) sier, av det sosiale rommet de forekommer i. Fredrik Barth (1994) understreker at det sosiale og det økologiske ikke kan behandles som separate systemer og beskriver relasjonen som en symbiose av gjensidig påvirkning.

Den offentlige forvaltning av naturressursene og regulering av fisket har bidratt til både å profesjonalisere fiskeriene og endre tilpasningen til selve fisket (se Brox, Jentoft, Pálsson m.fl.). Fiskerinæringen er nå profesjonalisert og industrialisert, og deltakelse i fiske krever kvoterettigheter. Dette er en utvikling som har bidratt til å utestenge en ikke ubetydelig mengde av kystbefolkningen som ellers ville ha deltatt i fiske. Kvoter, lover og regulering av fiske endres stadig og flere av fiskerne jeg var i kontakt med under og etter feltarbeidet ga uttrykk for at det

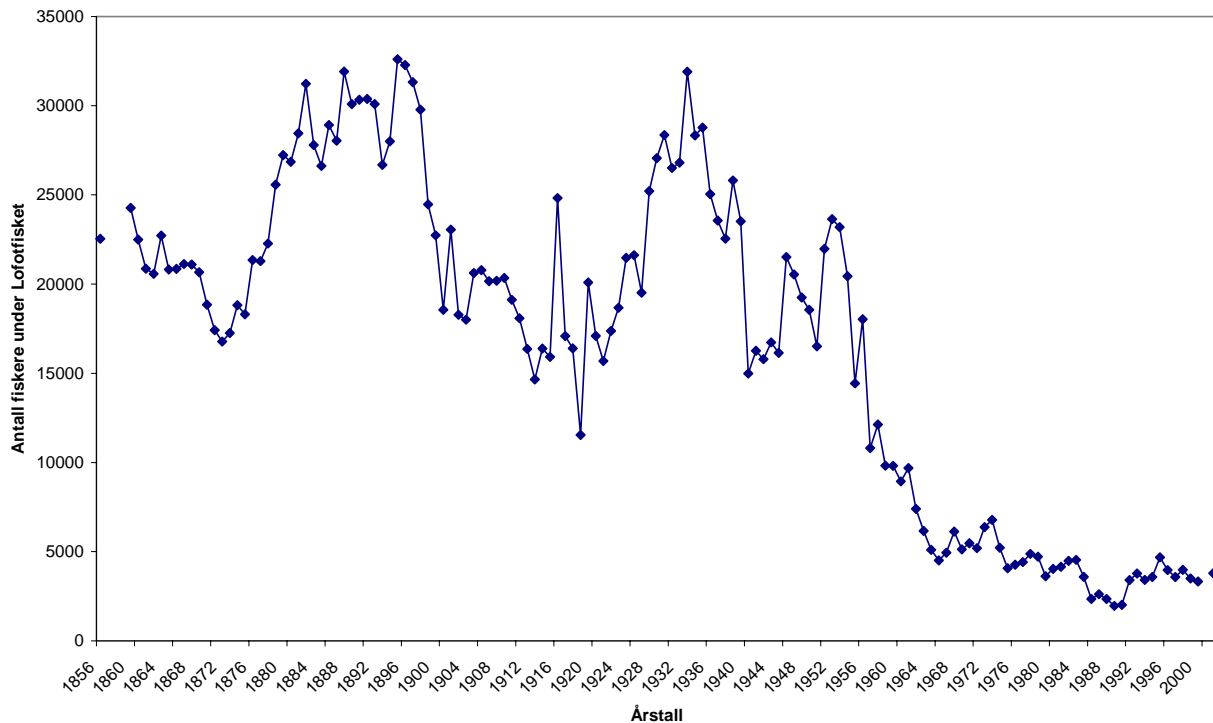
var svært vanskelig å holde seg oppdatert om endringer i regelverk og kvoterettigheter. Aktivitetene til- og relasjonene mellom de ulike aktørene innenfor næringen må derfor sees i lys av både økologiske og sosiale forhold.

Lokal historie, infrastruktur, marked og utvikling

Det var de frie, åpne og tilgjengelige ressursene som gjorde Nord-Norge attraktivt. De store sesongbaserte fangstene av torsk gjorde det mulig å sikre husholdets behov. En god fangst kunne gi stort utbytte, selv etter at alle utgifter var trukket fra. Fisken var kun tilgjengelig i enorme mengder da den kom sigende inn til kysten enten etter mat eller for å gyte. Betydelige mengder fisk som i perioder av året befinner seg tett opp under land, og som kystfolket har lært seg å fange med enkle midler. Det har ikke vært behov for å investere stort i båt og redskaper. Enkelte hevder at man hindret overfiske og et alt for stort press på de ulike fiskebestandene fordi man tradisjonelt sett ikke har hatt den teknologi som kreves for å følge fisken året rundt. Teknologisk utvikling, forvaltning og regulering av fiske har ført til at det nå er fullt mulig å høste av fisken året rundt, en utvikling som truer det store innsiget av fisk til kystnære farvann samt små lokale mottak og fiskevær som er avhengig av fisk levert av kystflåten (se for eksempel Brox 1991).

Teknologisk utvikling og modernisering kom tidlig i konflikt med fiskernes rettferdighetsoppfattelse. Man kjempet imot en utvikling der mer ressurssterke deltakere i de viktige fiskeriene, slik som Lofotfisket, fikk benytte seg av motordrevne fartøyer og not, mens de aller fleste fortsatt drev fiske fra åpne robåter. Stormennenes (her representert av notbåtreder Kaarbø fra Svolvær) framferd i Trollfjorden i 1890, forteller oss noe om historie og konflikt mellom stormenn og kystfiskere. I den trange Trollfjorden sto det tett med torsk dette året. Store dampdrevne fartøyer drev notfiske i fjorden og stengte kystfiskere ute fra å delta i fiske etter torsken som stormennene mente at de "eide". Dette provoserte fiskere fra de tradisjonelle redskapsgruppene, både fordi denne atferden brøt med kystfiskernes oppfatning og tradisjon med en åpen allmenning men også en oppfatning av at denne oppførselen brøt med Lofotloven av 1857. Kystfiskere som driftet med konvensjonelle redskaper (garn, line og juksa) gikk fysisk til angrep på mannskapet om bord i dampbåtene. I 1891, året etter Trollfjordslaget, blir Lofotloven endret slik at den begrenser fangsten til de mer moderne redskapsgruppene. Kystfolket fortsetter det politiske presset, et press som medfører at Stortinget i 1897 forbyr bruk av alle typer not i

Lofoten. Kystfolkets mobilisering for å bevare det tradisjonelle Lofotfiske bidro til å videreføre kystfiske som en del av husholdsøkonomien. Men det moderne Norge og det industrialiserte fiske har presset på med lover og regler som har bidratt til å profesjonalisere fiskeryrket. Tilnærmingen til fiske er endret og det blir stadig vanskeligere å mobilisere kystens folk til kamp for å bevare allmuens rettigheter til ressursene i havet.



Statistikken (se appendiks) viser oss at antall båter, fiskere, og andre tilreisende og næringsdrivende under Lofotfiske har stupt i løpet av det 20 århundre. I 1933 ble det registrert hele 9600 fiskebåter, 31 905 fiskere, oppfiske kvantum var på 80 695 tonn og fangst per fisker var på 2529 kg. Toppåret fangstmessig var året 1947 med hele 145 897 tonn oppfiske kvantum. I tillegg var det under Lofotfiske i 1933 hele 4486 andre tilreisende og næringsdrivende¹¹ under Lofotfiske, slik som urmakere, musikanter, fotografer, kokker osv. I 1989 ble det registrert 777 fiskebåter, 1960 fiskere, oppfiske kvantum var på 13 625 tonn, mens fangst per fisker nå var

¹¹ Omfatter ikke tilreisende til trandamperier på land og om bord i fartøyer, fiskekjøpere på land, eller handel drevet fra fartøyer. Om lag halvparten av totalen hvert år er andre arbeidere som dro til Lofoten for å søke arbeid under fiske

steget til 6951 kg. Tilreisende og næringsdrivende under Lofotfiske 1989 var på 188 personer (kilde: Statistisk årbok 2000). For Lofotfisket 2002 viser tallene 1584 båter, 3800 fiskere, oppfisket kvantum på 44 000 tonn, som er en markant økning i forhold til de to foregående år og det høyeste siden 1984 (45 213 tonn). Fangst per fisker i 2002 var på hele 11 579 kg (kilde: Fiskeridirektoratet, Melding fra Utvalgsformannen for Lofotfisket, meldingsåret 2001/2002).

Det er en klar tendens å lese ut av statistikken: båter, antall fiskere og oppfisket kvantum under Lofotfisket har sunket drastisk. Oppfisket kvantum vil naturlig nok svinge, og hva fremtiden vil bringe er det vanskelig å uttale seg om. En fornuftig forvaltning og et mindre press på torskestammen kan sammen med gode oppvekstvilkår bidra til at bestanden holdes på et trygt nivå. Statistikken forteller oss noe om den historiske utvikling av fiskeryrket og tilpasningen til fisket, oppfisket kvantum under Lofotfisket har vært fallende men fangst per fisker har steget markant. Den teknologiske utviklingen har gjort det mulig for kystfiskerflåten å effektivisere fisket og slik ta om bord store fangster i båter med minimal besetning. Det hardt pressede mannskapet om bord i båtene skal også sikre at selve fisket og behandling av fisk skal forløpe slik at produktet (fisken) har en god kvalitet når det kommer til mottak og senere markedet.

I all hovedsak går videreforedlet skrei som klippfisk og tørrfisk til eksport. Etterspørselen etter disse produktene ved markedene i Europa, Afrika og Latin-Amerika bidrar på sin måte å opprettholde Lofotfisket som et svært ettertraktet fiske. I byer som Bergen, Ålesund og Kristiansund eksisterer det lange tradisjoner for handel og eksport av tørrfisk og klippfisk. Tørrfiskeeksporten til Europa fra Bergen var betydelig så langt tilbake som til 1100-tallet. På 1300-tallet beregnet man eksporten av tørrfisk ut fra Bergen til å være på hele 4000 tonn (Berge 1996). En virksomhet som er prisgitt naturforhold som eksisterer om vinteren, der havstrømmer, temperatur og næringsrikt vann, gjør Vestfjorden til et yndet gytsted for skreien. Fjorden har bydd på sesongmessige store mengder fisk av god kvalitet, noe kystbefolkning og handelsfolk har klart å utnytte. Tørrfiskproduksjonen foregår fortsatt ved at man henger skreien på hjell under de sure men ypperlige tørkeforholdene som er i Lofoten utover vinter og vår. Klippfiskens tørkeprosess har flyttet fra klippene på holmene langs kysten og inn i store tørkehaller.

Dersom en tørrfisk skal bli sortert som prima kvalitet av vrakeren (se Appendiks) må den ikke ha

stått for lenge i bruket til havs, den må heller ikke ha plagsomt mange skader etter garnmasker og høtt, tørkeprosessen må ha vært god med ikke for varmt eller kaldt, tørt eller vått vær. Dersom ikke disse kriteriene har blitt innfridd kan det godt hende at vrakeren synes den er en skrøpelig tørrfisk som ikke fortjener en bedre skjebne enn å bli sortert inn under gruppen Afrika-kvalitet (se Appendix). En betegnelse som forteller at også hit har norsk tørrfisk funnet veien og det lenge før det ble snakk om globalsamfunnet og frihandelsavtaler. I Afrika blir fisken, da i all hovedsak tørkede torskehoder (Guano), tradisjonelt brukt i supper.

Det sesongbaserte skreifisket er og blir livsnerven for de små fiskeværene i Lofoten som ligger der på rekke og rad på en tynn landstripe mellom hav og fjell, folket her er spesialister i videreforedling av denne ressursen. Og her som andre steder langs kysten er det folket som har skapt og lagt grunnlaget for den verdiskapningen som har foregått og som stadig finner sted innenfor fiskerinæringen. Det er vanskelig å tro at en næring kan videreutvikles slik at den får en lang og fruktbar fremtid uten at det skjer i samarbeid med de som lever av og kjenner denne næringen best. Jentoft (2001) følger tankegangen til Max Weber og hans påstand om at kultur er grunnlaget for økonomi, når han hevder at ”kystkulturen må betraktes som basis for de marine næringene, for ressursforvaltningen og for bosettingsstrukturen, og ikke kun som en avledet størrelse”.

Markedet for fisken er der og har vært der i over 1000 år og det gjelder å pleie den på en fornuftig måte. Torsken fra Lofothavet er en merkevare av høy kvalitet, og skal tilfredsstille krav fra et storforlangende marked. Dette bød på problemer blant annet under sesongen 2002. Ikke bare slet eksportørene og oppkjøperne med en høy kronekurs, men det verserte også rykter om flere trailerlass med rotten torsk som hadde funnet veien ned til markedene i Europa eller blitt stoppet på grensen til Danmark. Dette satte det i gang en debatt i medianorge hvor det ble påpekt hvor skadelig slike rykter var for næringen. Et år senere, den 25. april 2003, står det en artikkel i Fiskeribladet om norsk saltfisk som taper markedsandeler i Europa mot fisk fra Island og Færøyene.

”Han ler av saltfisken (klippfisk) fra Norge, Spania-importør Jorge Pérez Gaytán. Årlig kjøper han 1200 tonn norsk fisk, for å ”fille opp” når islandsk og færøysk fisk tar slutt. –Problemet med Norge er at du aldri vet hva du får, sier han oppgitt.”

Fiskerne forklarte dette som vanlig med at problemene var å finne i forvaltningen. Denne gang ble det skyldt på et kvotesystem som legger til rette for et *kappfiske*, hvor båter innenfor en gitt kvotegruppe kappfiske for å sikre at de får fisket sin del av kvoten før gruppekvoten er oppfisket og fisket stanses. Dette er en uønsket situasjon, hvor alle erfaringer viser det blir drevet et fiske som er lite kvalitetsbevisst (se kapittel 5). Mange av fiskerne jeg var i kontakt med under feltarbeidet ga uttrykk for at de håpet at et fokus på kvalitet skulle være en selvfølge til all tid i alle deler av næringen.

Relasjoner mellom mennesker og de maritime omgivelser

Det hendte at jeg under Lofotfisket tok turen på havet som fritidsfisker sammen med min onkel, Petter Mikal Busch. Som fritidsfiskere hadde vi tilgang til hele havet, vi kunne i utgangspunktet både fiske og bevege oss fritt på de forskjellige feltene, men som de fleste andre fritidsfiskere holdt vi oss på trygg avstand fra kystflåten og dens bruk. Å legge seg til ro med juksa og risikere at man blir til hinder for flåten som jakter fisken inne på et snurrevadfelt, kan fort bli en litt for spennende opplevelse, pilk og krok i garna er heller ikke populært, men Lofotfisket er regulert slik at også fritidsfiskerne kan få ta del i eventyret.

At havet er åpent for fritidsfiskeren er en verdsatt rett blant lokalbefolkningen, slik både opprettholdes den nære relasjon mellom folk og hav, og man viderefører slik kunnskap om blant annet fiskeplasser og tilhørende mø. De mange fritidsbåtene er bedre utrustet og langt mer robust enn båtene jeg er vant med fra oppveksten ved Telemarksskjærgården, mange av de samme innretningene om bord i Polaris er også å finne om bord i min onkels fritidsbåt, slik som GPS, VHF, ekkolodd, livbåt og mye mer. Også fritidsfiskeren benytter seg av teknologiske hjelpemidler som ekkoloddet når han eller hun jakter på fisken. Fisketetthet, dybden fisken står på og eventuelt hvilken side den befinner seg av en grunne, er alle opplysninger gitt ved teknologiske hjelpemidler om bord som tolkes og blir en del av erfaringsgrunnlaget som kommer til uttrykk når man utfører fisket. Teknologien som tas i bruk av fritidsfiskerne ute på havet er mye lik de innretningene som er å finne om bord i båtene til yrkesfiskerne. Men man tolker omgivelsene annerledes, dette har sammenheng med hvor og hvordan man fisker (se for eksempel Engelsvold 1994).

Til tross for at redskap som GPS blir mer vanlig om bord i båtene, er det fortsatt vanlig at både yrkesfisker og fritidsfisker benytter seg av gammel lokalkunnskap om fiskeplasser og tilhørende mè når de beveger seg ute på havet. Fiskeplasser som Bøen, Langskallen, Æsøyskallen samt områdene rundt Seinsdraget, Bikkja og Hagbarden er kjente steder for de aller fleste fra Stamsund. I det hele tatt er det et mylder av navn på grunner, bakker, og dyp som dekker det meste av dette kystnære havområdet. Dette vitner om lang tradisjon for ferdsel og fiske på havet, hvor det å gi navn til havområder og terreng på havbunnen har gjort det mulig å orientere seg og kommunisere opplysninger og erfaringer folk imellom.

På land erfarer man det samme, alle småtoppene, dalene, liene, og ellers trekk i landskapet som på ett eller annet vis skiller seg ut i området rundt Stamsunds høyeste topp, Steinstinden, er navngitt. Dette forteller oss noe om den nære relasjon som er mellom landskap og folk som tar det i bruk. Det har vært behov for å gi og ta i bruk navn på trekk i landskapet som skiller seg ut. Mannfallet, Slåttdalen og Kattberget er slik til nytte for å orientere seg og for å utveksle informasjon av betydning for de som ferdes i og ellers tar i bruk landskapet i for eksempel tur, jakt eller i landbrukssammenheng.

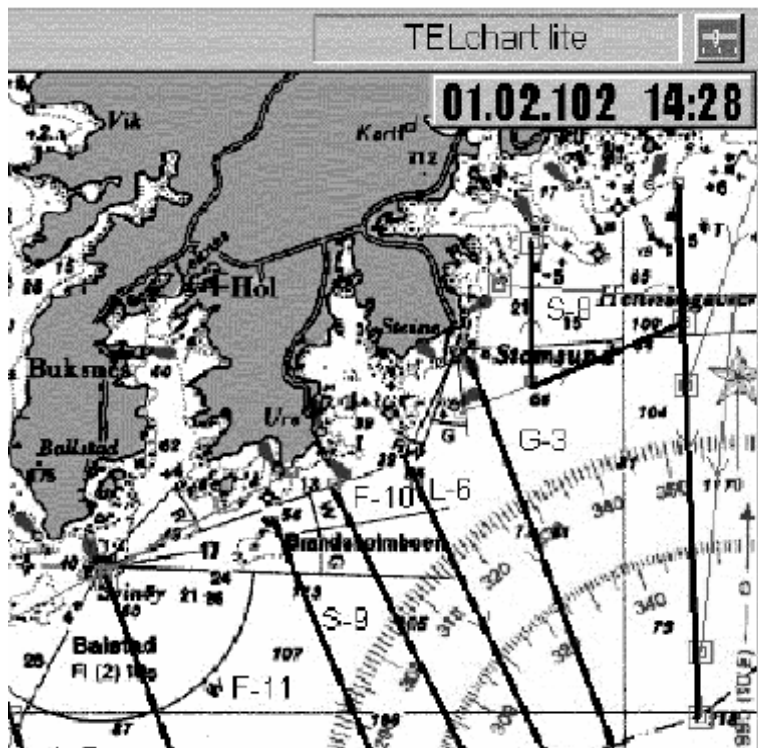
Som Mayvi B. Johansen viser oss fra havområdene rundt Røst øyene; ”Gjennom å gjøre bruk av mèder i orientering på havet, gis stedene i kystterrenget en kvalitet eller skikkelse for fiskerne. Stedene (...) får skikkelse og skilles ut som et konkret sted i det maritime landskapet” (1999 s36). Det finnes en rekke slike mè på gode fiskeplasser i området rundt Stamsund, slik skilles stedene på havbunnen ut som konkrete steder og det tilegnes ulike egenskaper ved disse stedene i det maritime landskapet. Langskallens mè er ”høgste Eidisholmen i området mellom Ørntuva og Gongskaret samt en døråpning mellom Bikkja og Hagbarden”, Bøens mè er ”varden på Valbergsflesene i storskrea i fjellet ved Skokkelvika samt Hagbarden i Lofotodden”, hvilken side av disse grunnene fisken befinner seg på kommer an på tidevannsstrømmen, om sjøen flør eller faller. All denne informasjon forteller oss noe om hvordan fiskeren relaterer seg til omgivelsene. I motsetning til landskapet over havoverflaten er landskapet under havoverflaten, uten bruk av hjelpemidler, ikke synlig for øyet. Man tar derfor i bruk trekk ved landskapet på land for å orientere seg ute på havet. La meg eksemplifisere; utover vår og sommer tok jeg ofte turen til Bøen for å prøve lykken med juksa, jeg brukte da en åpen mindre båt uten redskap som GPS og

ekkolodd om bord. Jeg fant frem til grunnen ved å ta mè, når varden på Valbergsflesa befant seg i storskrea i fjellet ved Skokkelvika og Hagbarden var å se på linje med ytterste ende i Lofoten slapp jeg snøret ut for bekrefte at jeg befant meg ved grunnen. Vind og strøm fører båten rundt, over og til slutt vekk fra grunnen og ut på dypere vann. Via snøret erfarer jeg varierende dybde og bunnforhold, og slik trer grunnens skikkelse og det nærliggende landskapet under havoverflaten frem for meg.

Dette er erfaring og kunnskap som blir konsolidert ved kommunikasjon med andre, både yrkesfiskere og fritidsfiskerne utgjør slik et erfaringsfellesskap og som Mayvi B. Johansen (1999) uttrykker det, gir begrep og utsagn som fiskerne benytter til å beskrive og dele erfaringer fra aktiviteter ute på havet ”oss innsikt og forståelse for hvordan omgivelsene ser ut for fiskerne”. Fiskerne tilegner disse områdene ute på havet spesielle egenskaper, fiskeplassen Bøen er tilegnet egenskapen som en *god* fiskeplass.

Om bord i Polaris erfarte jeg at bruk av teknologiske hjelpemidler for å orientere seg ute på havet var mer i fokus enn blant fritidsfiskerne. De tradisjonelle havdelingsmerkene på land står der fortsatt og refereres til i forskriftene for Lofotfisket, i *Forskrifter for fisket i Lofoten oppsynsområde 2003* står det at Garnhav 3 ved Stamsund begrenses mot vest av en linje fra Seinsdraget ved Stamsund i retning 162° rettvisende etter mè: ”Havdelingsmerket på Kabysmannen (Halsan) overrett med havdelingsmerket, anbrakt omtrent ved midtpunktet av østre skråning på Myklevikaksla” og begrenses mot øst av grenselinjen mellom Stamsund og Henningsvær. I tillegg er havdelingslinjene oppgitt med GPS-posisjoner, men i forskriftene understrekes det at GPS-posisjonene kun er ett hjelpemiddel og skal ikke erstatte de fastsatte mè. Dette fordi GPS-posisjonene ikke er like nøyaktige som de fastsatte og tradisjonelle mè, som kan ses som oransje havdelingsmerker på land. Men praksis om bord i båtene på havet er at man i stor grad forholder seg til havdelingslinjene som er å se på skjermbildet som viser de elektroniske sjøkartene.

På selve skjermbildet kan man også lese av båtens posisjon og bevegelser, og man er derfor ikke avhengig av å ta mè, med utgangspunkt i merkene på land.



(Legg merke til linjene som deler havet. På det elektroniske kartet er Garnhav 3 merket som G-3 og grenser til Linehav 6, L-6, samt Snurrevadfelt 8, S-8).

Tradisjonelt delte man havet inn i redskapsområder ved å ta utgangspunkt i trekk ved landskapet på land. Dette virket konflikthemmende ved at man på denne måten fikk en ordening hvor man klarte å skille redskapsgruppene fra hverandre. Slik deles det maritime landskapet inn i områder på en meningsfull måte, men det skaper også et skille, trukket i landskapet, som forteller oss noe om ulike måter å relatere seg til omgivelsene. Ingold sitt forsøk på en kort definering av hva landskap er for noe, "the landscape is the world as it is known to those who dwell therein" (2000:193), gir oss en idé om hvorfor det er slik. Ved å benytte seg av mø og ulike innretningene om bord i Polaris holder man seg innenfor et definert område av det maritime landskapet, og ved bruk av ekkolodd og skjerm bilde trer landskapets skikkelse under havoverflaten frem for mannskapet om bord. Det er med utgangspunkt i dette definerte landskapet mannskapet ser muligheter i omgivelsene. Muligheter som er annerledes enn de er for meg som fritidsfisker eller for fiskere innenfor andre redskapsgrupper. For Tore og mannskapet om bord i Polaris er fisket et yrke og Tore tolker omgivelsene i lys av den nytteverdi han som yrkes- og garnfisker ser i omgivelsene, eller det omgivelsene tilbyr ham. Den nytteverdi han ser i omgivelsene begrenses

av hvordan fisket er regulert, ved blant annet de grenser som er trukket i landskapet, de begrensninger landskapets skikkelse gir (tolkning av bunnforhold), fisketetthet i havet og ikke minst av rammer gitt av forvaltningsmyndighetene, marked og andre sosiale relasjoner han inngår i med andre fiskere og mottak.

Mannskapet om bord i Polaris har en annen tilnærming til fisket ute på havet, enn det fritidsfiskerne har. Allikevel er det mange likhetstrekk mellom yrkesfiskere og fritidsfiskere. Den kunnskap de lokale fritidsfiskerne sitter inne med ut fra erfaringer med de maritime omgivelsene gjør at de kan relatere seg til og til en viss grad ta del i de erfaringer som yrkesfiskeren tilegner seg og gir uttrykk for under utøvelsen av fisket. De inngår på denne måten i et erfarings og kunnskapsfellesskap med yrkesfiskerne, man kan si at yrkesfiskernes kunnskaper går utover yrkesgruppen. I kapittel 4. vil jeg komme nærmere inn på mine observasjoner av og erfaringer med det kunnskaps og handlingsfellesskap som mannskapet om bord i Polaris utgjør, der utførelsen av de ulike arbeidsprosessene skjer godt koordinert stort sett uten behov for muntlig konversjon. Mannskapet om bord er samkjørte og utgjør slik et handlingsfellesskap (community of practiconers). Et fellestrekk mellom yrkesfiskere, fritidsfiskere og generelt sett folk som bor og ferdes på eller ved havet er den felles respekt for dens uforutsigbarhet. De fleste i Lofoten kan by på fortellinger om personlige erfaringer med et vilt og frodig hav.

Fokus på sikkerhet om bord og krav om kurs og utdanning er forsøk på å gjøre fiskeryrket tryggere, men fiskeryrket er stadig et høyst risikabelt yrkesvalg. Statistikken viser at det for seksårsperioden 1998-2003 ble registrert 68 personer omkommet ved fiskeriaktivitet og/eller om bord på fiskebåt, i løpet av 2003 omkom det 11 norske yrkesfiskere. Hele 54 av de omkomne i seksårsperioden kom fra kystfiskerflåten, av de 54 har hele 35 omkommet på mindre kystfiskerbåter (sjark) hvor det ikke er uvanlig at det kun er en mann om bord. Mange av fiskerne omkom ved drukningsulykker i havn, mørke og glatte bryggekanter og båtdekk, stor forskjell mellom flo og fjære samt trøtte og/eller berusede ben førte til at hele 12 av 19 omkomne fra den større kystfiskerflåten (over 42 fot) druknet i havn i løpet av årene 1998-2003 (kilde Intrafish og Sintef Fiskeri og Havbruk).

I løpet av januar 2002 gjennomførte jeg et 40 timers grunnleggende sikkerhetsopplæringskurs for

fiskere ved Gravdal fiskefagskole, Vestvågøy kommune. Ettersom prat og kurs gikk sin gang kom det frem at stort sett alle deltakere ved kurset hadde vært utsatt for fare i forbindelse med fisket, og de fleste kjente til alvorlige ulykker og involverte personer. Instruktør Bjørn Anton Stensen mente at dagens kvoter og reguleringer av fisket i seg selv utgjør en betydelig risikofaktor. Det har blitt kostbart å møte alle krav, kvotene gir lite utbytte og det blir derfor stadig færre folk om bord i båtene. For å få fisket til å lønne seg blir det derfor tatt større risiko under selve utførelsen av fisket. Arbeidsmengden blir større for de gjenværende samtidig med et stadig økende press og stress rundt krav om økt avkastning. Stor arbeidsmengde pr. fisker og en tendens med stadig færre mann om bord i båtene, er en stor sikkerhetsrisiko som både instruktører og fiskere ved kurset var bekymret for. Det er ikke bare de uforutsigbare og farlige naturkreftene kombinert med et mer ressurskrevende fiske som gjør fisket til en et risikabelt og uforutsigbart yrke.

Selve fiskeripraksisen finner sted i omgivelser hvor man høster av ressurser som for det meste er skjult for øyet som ser. Overfiske og svingninger i de ulike fiskebestandene, offentlig forvaltning og marked er andre faktorer som spiller inn (se for eksempel Acheson 1981). Derfor har det blant ulike aktører innenfor fiskerinæringen alltid vært en forståelse av at usikkerhet ved fremtidige ressursituasjoner og forvaltning er noe man må leve med. For Nora ble Lofotsesongen 2003 den foreløpige siste som mannskap om bord i Polaris. ”Økonomisk er det alt for uforutsigbart at både Tore og jeg har vår hovedinntekter fra fisket”, sier hun. Nå har hun full stilling ved torskeyngeloppdrettsanlegget Lofilab. Kanskje eksisterer det en forståelse ved kysten av at det er naturen sjøl som på mange måter begrenser og regulerer fisket. En fiskeflåte som kan leve med disse svingningene, som lett kan omstille seg og som ikke er nedsyltet i gjeld på grunn av store investeringer basert på trua ”fremtiden ligger i storproduksjon og industriell drift”, har vist seg å kunne leve i takt med naturen. Kystfiskere og kystfolk har lange tradisjoner med å leve av og med naturen, det er et erfaringsnært forhold mellom menneske og natur som kan forstås ved å fokusere på de relasjoner disse menneskene inngår i med omgivelsene som omgir dem. Jeg følger her Mayvi B. Johansen (1999) og Edvard Hviding (1996) når de i tillegg til å anerkjenne et vekselvirkende forhold mellom fiskere og de maritime omgivelsene ser behovet for å undersøke hvordan de mellommenneskelige relasjonene arter seg, og hvordan disse virker inn i de forståelser og relasjoner kystfiskere har og inngår i med de maritime omgivelsene.

Under Lofotfisket 2002 erfarte jeg at arbeidsdager på 8 timer var mer en sjeldenhet enn vanlig og det var ikke uvanlig med opptil det dobbelte. Det er ikke lett å kombinere familieliv med et slikt yrke, men til tross for dette var de lokale fiskerne fra Lofoten langt heldigere stilt enn fiskere som ikke kan ta turen hjem når båten legger til kai etter endt sjøvær. De aller fleste tilbringer dag og natt om bord under Lofotsesongen. Fravær fra familie, lange tunge dager til sjøs og et yrkesliv i en næring hvor det meste er usikkert og hvor det blir vanskelig å legge lengre planer, krever spesielle *typer* som kan make å leve med et slikt liv år etter år. Det blir liten tid til å engasjere seg i det politiske spillet rundt næringen. Blant kystfiskerne er det fortsatt vanlig at reder og skipper er samme person. Dette svekker denne gruppen i det politiske spillet som finner sted på land. At kystfiskerne er dårlig representert ved den politiske arena kan være noe av grunnen til at de i større og større grad reguleres ut av fisket (se for eksempel Acheson 1981). Yrkesfiskeres kunnskap har på mange måter sammenheng med hvor og hvordan de fisker (se for eksempel Engelsvold 1994). Foruten uenigheter innad mellom kystfiskere, befinner de seg som gruppe ofte i opposisjon til forskere, fiskeridepartement og andre aktører innenfor næringen som driver storskala fiske. Det kan derfor være vanskelig å vise til en generell oppfatning og enighet vedrørende praksis og kunnskap innad i fiskernæringen generelt, en realitet som svekker yrkesfiskere som gruppe overfor andre aktører de står i relasjon til (se kapittel 5). På tross av dette uoversiktlige farvannet som kystfiskerne må manøvrere seg gjennom, så utgjør de fortsatt den største gruppen av yrkesaktive fiskere, og noe av grunnlaget for kystfiskernes videre eksistens er å finne i Vestfjorden hvor de fortsatt råder grunnen under det årlige Lofotfisket.

De rike fiskefeltene befinner seg tett opp under land, noe som innebærer kort avstand fra fiskevær til fiskefelt. Båtene står tett ute på havet og redskapene legger beslag på store havområder, noe som tidlig skapte et behov for en viss organisering av fisket. Fiskerne tolker forholdene og setter redskap i sjøen på det stedet innenfor angitt hav hvor man mener at sjansen for god fangst er størst. I tillegg til tidligere erfaringer brukes teknologiske hjelpemidler i denne prosessen, ekkoloddet studeres og analyseres ”loddet ga lite håp om fangst på denne lenka” ”det jeg så på skjermen i går gir meg håp om mye fisk i dag”. Radioen lyttes til, både VHF¹² og den

¹² VHF: Very high frequency, er et radiokommunikasjonssystem som brukes både på land og til sjøs. Benyttes til kommunikasjon mellom for eksempel fiskebåter ved at de kommuniserer via en bestemt kanal, samt brukes til vanlig

tradisjonelle radioen. Her skal værmeldingen tolkes i tillegg til det som blir ytret over VHF-radioen mellom båtene. Er det et eller annet som ytres mellom båtene som er nyttig informasjon? I det minste er det alltid en eller annen som har en vittig melding på lur, det kan også trenge når havet er svart eller prognoser fra forskere og nye reguleringstiltak fra forvaltningen ikke er av de hyggeligste.

Fiskerne danner seg et bilde av det som foregår under havoverflaten, de har en forståelse av og en forklaring på det meste. Opplysninger om fisket lenger vest kan gi en pekepinn på hvordan fisket vil utarte seg om noen dager lenger øst. Dette har med kunnskap om fiskens vandring. Tolkning av temperatur i havet, tid på året, vind- og strømforhold gir mening for fiskeren når han prøver å tolke seg frem til hvor fisken befinner seg eller hvordan den oppfører seg i havet og hvordan man skal drive fisket i forhold til dette. Det er viktig kunnskap å ta med seg når valg av sett skal tas. Står den store gyteklare fisken høyere i sjøen nå? Er det kanskje på tide å sette en lenke med fløytgarn for å fange skreien? Eller er værutsiktene for dårlig til å drifte med slikt bruk?

Kunnskapen om fisken og dens vandring kommer til nytte hvert år, man forventer ut fra erfaring at fisken skal komme sigende inn til farvannene utenfor Stamsund et visst antall dager etter at den har blitt observert ved Røst; man forventer at skreien befinner seg på det eller det området etter som hvor lang ut i sesongen man har kommet. Samtidig som erfaringene sier at man bør sette bruket spredt i visse perioder fordi fisken da er urolig og beveger seg mye. Og man vet den dagen kommer hvor det hele brått er slutt når skreien legger ut på vandring mot Barentshavet igjen. Man forventer også år med elendig fiske. Som fisker vet man at det på mange måter er fisken sjøl som regulerer fisket, at offentlig forvaltning og forskernes antagelser ikke kan forklare alt som skjer i naturen. Fisken og det gode fisket kan på uforklarlig vis utebli en sesong, som den har gjort så mange ganger før. Dette påvirker fiskernes praksis, kanskje det ikke er så dumt å vente litt med å investere i nytt bruk, kanskje fisket eller betalingen blir dårlig en tid fremover og hva skjer da når utgifter og investeringer fra tidligere sesonger skal dekkes?

Kunnskaper innenfor fiskerinæringen er som all annen praktisk kunnskap basert på erfaring og

telefoni. I tillegg lytter kystradioen hele døgnet, og alle skip når de er til sjøs, til kanal 16, nødkanalen.

observasjon. Roy Ellen (1996:8) mener Tim Ingold argumenterer for en teori som tar tak i problemet med natur-kultur dikotomien. Han argumenterer for en teori som stemmer mer overens med jegere og sankeres eget syn, hvor omgivelsene kun kommer til syne for den sansende via en aktiv prosess av engasjement, heller enn konstruert via en orden av sansninger mottatt passivt. Jeg er enig i at en forståelse av en persons kunnskap om omgivelsene er avhengig av personens egen individuelle erfaringer, men vil som Fredrik Barth og Bertrand Russel legge til et aspekt ved individuell kunnskap; ideen om at kunnskap kan være basert på det en kan antyde eller trekke slutninger om (inference).

“By our acceptance of valid inference, we all extend the reach and scope of our knowledge immensely, relying on judgements based on whatever criteria of validity we embrace – above all, what others whom we trust tell us they believe“ (Barth 2002 s3).

Den stedsspesifikke kunnskap som kommer til uttrykk under fiske er ikke nødvendigvis opparbeidet gjennom én fiskers erfaringer, men finnes i det man må kunne kalle kunnskapstradisjoner innenfor et videre community of practice som også omfatter det lokale fiskeværet. Sosiale relasjoner er derfor av betydning for den kunnskap som ligger til grunn for fiskernes handlinger, sosiale relasjoner som finner sted i ulike virksomhetsfelt som fiskerne inngår i. For å utdype dette nærmere er det på tide å ta steget inn i fiskerinæringen, om bord i båten og ut på havet.

Kapittel 4. Til havs: Kunnskap og praksis

I dette kapitlet vil jeg presentere min inntreden om bord i garnbåten Polaris, jeg finner dette nyttig i forhold til å beskrive det handlingsfellesskap om bord som jeg ble en del av under mitt feltarbeid. Videre vil jeg med utgangspunkt i mine observasjoner og egne erfaringer gi et bilde av noen av de virksomhetsfelt som mannskapet i sin utøvelse av fiske inngår i. Et klart og godt eksempel vil være den nære forbindelse som båt og mannskap inngår i med det lokale mottaket på land. Mot slutten av kapitlet vil jeg presentere turen til og fra vår-torske fisket på Finnmarka. Denne turen gir et godt eksempel på videre virksomhetsfelt som båt og mannskap inngår i og kunnskap knyttet til disse av betydning for valg og handlinger foretatt av Tore og resten av mannskapet.

De første ukene mine om bord i båt fant sted i februar. Dette er perioden rett før det store innsiget av skrei i Vestfjordbassenget. Man kunne merke at det var noe som sydet blant lokalbefolkningen, det var som om kommunikasjon og temperatur bygde seg opp i perioden før det store innsiget av skrei. Blant lokalbefolkningen begynte det å gå rykter om fisk på yttersida, størrelse og kvantum ble diskutert. Det ble sagt at det var store fangster ved Røst, men at det var torsk feit av sild, noe som medfører dårlig kvalitet og muligens dårligere pris. Garnbåten Polaris og en rekke andre båter fra Stamsund, hadde valgt å ikke gå til Røst, men vente på innsiget.

I denne perioden leser og klipper jeg ut av avisene og fører samtaler med lokalbefolkningen på land. Det virker som om alle forbereder seg til Lofotfisket, samtalene som fant sted gjenspeilet dette, her er et lite knippe av gjengangere: ”Har skreien kommet?”, ”Nei den er vel på yttersida ennå”, ”Bare den ikke følger silda nedover langs Helgelandskysten”, ”Må vente til silda har dratt”, ”Har hørt at snurrevadbåtene har fått en del ved Røst”, ”Bare han kommer med en sydvest så kommer den vel sigende inn”, ”Det er ennå tidlig, sesongen begynner ikke skikkelig her før mars-april”, ”Kun kysttorsk ikke skrei, ser det på levra og rognen, fisken har ikke den riktige fargen i buken”, og til slutt ”Ja detta var skikkelig fisk, mager og fin”.

Lokalbefolkningen som selv ikke jobbet innenfor fiskerinæringen var sterkt opptatt av hva sesongen kunne bringe av skrei, de ga uttrykk for at fisket hadde mye å bety for dette stedet. Også i år ble det under ”fiskerens dag” tradisjonen tro holdt messe i en fullsatt kirke hvor man

takket Gud for skreien. Det nye av året var at presten velsignet en skrei, en bømme med lever og rogn, samt et kar med torsketunger som en skårunge bar inn.

Sjøvær under Lofotfisket



Det er vinter, kaldt og mørkt, klokken er 0545 og jeg er trøtt. Det er de andre også, og de andre er i dag som de fleste andre dagene Tore, Nora, Øivind og Bjørn Atle, Polaris sitt mannskap under Lofotsesongen 2002. Jeg har akkurat rundet hjørnet på rorbua jeg bor i, og befinner meg nå iført varmedressen min på kaia i Stamsund havn, oljehyret har jeg under armen. I dag skal jeg igjen få lov til å bli med skipper Tore og de andre ut på garnhavet. Jeg hopper om bord og tar plass i styrhuset sammen med han Tore. Vi legger oss inn i rekken med andre båter på vei ut til enda et sjøvær. Det er høysesong, Lofotfisket har vært godt i år, det beste på mange år og i dag ser det ut som om hav og vær har tenkt å være snille mot oss. På vei ut til feltet er det som vanlig stille i styrhuset, det er en fin tid og mot innlandet finner det sted nok et vanvittig skue, solen ligger og lurur bak fjellene og farger himmelen rød. Det hele får meg til å tenke på at det nærmer seg vår,

sommer og midnattssol og jeg gleder meg en liten stund før jeg innser at det også betyr at Lofotsesongen nærmer seg slutten for denne gang, og kanskje for all tid for meg ”studenten”. Det har vært en utrolig fin tid med denne gjengen, jeg har lært mye og det er lett å trekke litt på smilbåndet ved tanken på mitt første sjøvær om bord i Polaris to måneder tidligere.

Mitt første sjøvær

Februar 2002.

Klokka 0545 går jeg ut av rorbua jeg bor i, runder hjørnet ned mot kaia og kaver meg om bord i garnbåten “Polaris”. Den er på 49 og en halv fot, hadde den vært 50 fot hadde den tilhørt en annen gruppe med andre gjeldende bestemmelser for fisket.

Det snør kraftig, men det er ingen vind og havet er blikkstilte. Skipper Tore og jeg blir igjen i styrhuset, de andre forsvinner ned i byssa og etter hvert ut på dekk for å rydde vekk snø, heise mesanen og ellers gjøre båten og seg selv klar til å ta i mot og hale den første garnlenka. “Du er heldig med været” sier Tore. “Jeg har aldri hatt sjøverk¹³” sier jeg. “Det gjelder ikke her”, sier Tore. Jeg tier stille. Alle er veldig stille, ingenting blir sagt, tidlig på morran, tenker jeg.

I styrhuset er det fullt med alt mulig utstyr; GPS, kartplotter/PC, VHF, ekkolodd, radar, autopilot, radio, kompass for å nevne noen av de innretninger som er i bruk for å navigere båten trygt og for å finne fisk og bruk i havet. Tore viser meg hvor lenkene (rekkene med garn) er plottet inn på PC skjermen, han har 4 lenker ute med en 25- 35 garn i hver av dem. Lenkene er merket av med flagg på kartplotteren (PC skjermen), her kan man også se hvor tidligere sett har stått. Kartplotter/PC er koblet opp til navigasjonssystemet (GPS) om bord, og båtens bevegelse kan derfor leses av på det elektroniske kartet. Vi er på vei til garnhavet sydvest for Stamsund og Tore styrer båten etter kursen han har lagt inn på kartplotteren, denne kursen fører oss rett mot den første lenken som skal hales. Kursen kan leses som en rett linje på PC skjermen, det er mørkt og tett snødrev ute og kartplotter, GPS, radar og lyskaster er alle gode hjelpemidler å ha for å finne frem.

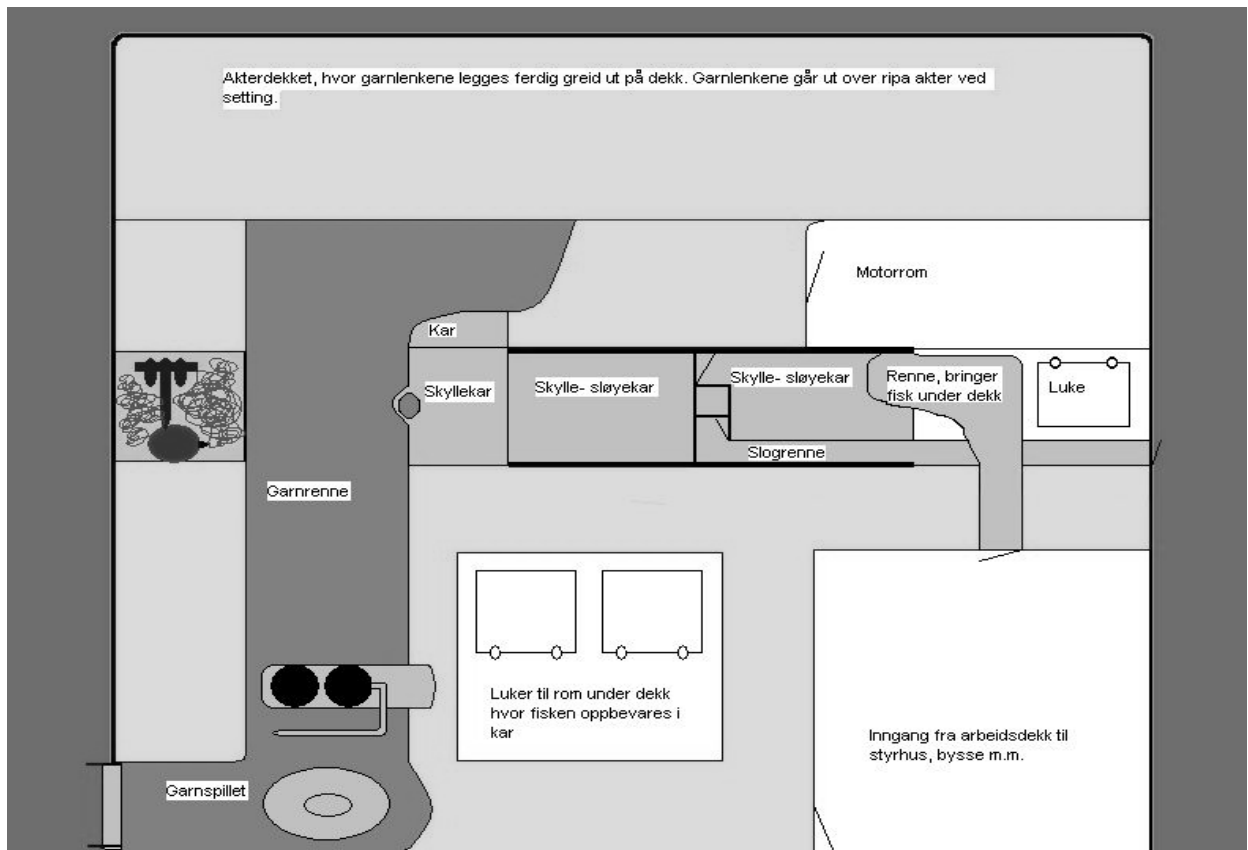
¹³ Sjøverk: sjøsyke.

“Er lenkene plassert på en grunne eller i en bakke?” spør jeg ettersom jeg mener å ha hørt at dette er vanlig. “Nei, dette er bare et område hvor den pleier å være når den siger inn” sier Tore. Jeg begynner å føle meg ganske så malplassert. Jeg spør om det er greit at jeg stikker ut på dekk til de andre for å se hva det er de driver med? Sier at jeg skal holde meg unna og ikke være i veien, og dersom jeg får lov kan jeg jo hjelpe til med å sløye eller noe sånt? ”Det er helt greit”, svarer Tore. Jeg går ut, dekket er isete og glatt. De tre andre er i gang med å gjøre klar båten. Arbeidsdekket forstår jeg ikke mye av, det er liten plass til å bevege seg. Jeg går opp stigen til brua over dekket, for ikke å være i veien. Mandag, dagen før, hadde vært den beste dagen så langt i sesongen så mannskapet har store forventninger til dagens fangst.

Etter ca 30 minutter gange sakker Tore av på farten. Lyskasteren begynner å sveipe frem og tilbake, det er vanskelig å se noe i snøværet og mørket. Jeg kikker spent utover havet. Til slutt faller lyset i ro på noen blåser og en stang med noen flagg i toppen. ”Polaris” er merket av på bøyen, det er også tegnet en stjerne på toppen av bøylene. Nora forteller meg senere på dagen at stang med flagg befinner seg i den enden av lenka som er nærmest land, i den andre enden er det kun blåser. På den måten kan andre båter vite hvilken retning lenka står i, noe som gjør det enklere for båtene å sette bruket uten å skape problemer for hverandre.

Under halingen av den første garnlenka befinner jeg meg på brua over arbeidsdekket og observerer. Dette gir meg en god oversikt over arbeidsdekket, og de forskjellige redskapene, innretningene og arbeidsfordeling blant mannskapet gir etter hvert mening. Øivind fanger inn blåsene med en langhøtt, tar dem om bord og setter i gang med å hale inn ilen, dette gjøres ved å legge ilen rundt garnspillet, garnspillet settes i gang og denne drar så ilen om bord. Etter hvert kommer Tore ut på dekk og tar over plassen ved garnspillet. På denne arbeidsplassen finnes det også ror (styrestikke), turtall og girspak, på denne måten kan Tore styre båten samtidig som han deltar i selve arbeidet med å få bruk og fisk om bord. Til slutt kommer jernet over ripa, denne og den ferdigkveilede ilen stues bort i kassen mellom garnrenna og ripa. Nå står garna for tur, disse kommer inn og går rundt garnspillet, de blir så ført akterover på garnrenna og ned til Øivind og Bjørn Atle som haler inn og greier ut garna som til slutt havner på dørken ryddig og ferdig greid, klar til ny setting. Tore og Nora tar fisken ut av garna, bløgger den og legger dem over i skylle-

sløyekar¹⁴.



(Åker- arbeidsdekket sett i fugleperspektiv)



(Øvind legger ilen rundt garnspillet)



(Garna greies ut på akterdekket og jeg sløyer fisk)

Da skyllekara begynner å bli fulle, setter Nora i gang med å sløye fisken. Hun hiver hodene ned i et kar, lever og rogn går i tønner, sloget går over bord og fisken havner ned i rommet under dekk

¹⁴ Her legges fisken i sjøvann for å blø ut, dette er viktig for å bevare fiskens kvalitet. Det er et jevnt tilsig av sjøvann i karet.

hvor den oppbevares i kar med sjøvann. Øivind og Bjørn Atle tar nå i tillegg til å greie ut garna fatt med å få fisken ut av dem.

Etter et par timer er alle garna i lenka om bord. Båten går til stedet hvor lenka skal settes på nytt. Garna går ut over rekka akter, Øivind og Bjørn Atle er på vakt og retter ut eventuelle floker, Nora sløyer videre. Bjørn Atle roper 2 garn igjen, 1 garn, siste jernet går, blåsene går. Tore kommer ut, ser på meg der jeg sitter ” detta var en bra fangst, kanskje 700 kilo, god størrelse på fisken”. Båten legges i ro, vi går alle ned i byssa og spiser frokost.

Det slo meg hvor stille alt var under selve arbeidet med halinga av garnlenka, alle jobbet og hjalp til uten varsel der det trengtes, det hele foregikk for det meste uten verbal kommunikasjon. En merkelig stemning følte jeg, rolig og behagelig. Det snødde tett og jeg tok meg selv i å sitte helt stille, bekymret for å forstyrre mannskapet. Slik var følelsen den første turen på havet, jeg følte meg usikker og ganske fremmed, men dette var heldigvis kun første tur av mange om bord i Polaris.

Det at jeg etter hvert fikk ta del i arbeidet om bord var avgjørende for å få åpnet opp den fremmede og lukkede scenen som jeg i begynnelsen var observatør av. Relasjoner og samspill mellom mannskapet som kom til uttrykk ved utførelsen av de forskjellige arbeidsoppgavene, ble mottakelig for meg ettersom jeg også fikk ta del i arbeidet. Som andre antropologer i feltsituasjonen (se for eksempel Pálsson 1994) ble jeg oppmerksom på de kollektive ferdighetene som kom til syne under mannskapet sitt arbeid, mannskapets handlinger var godt synkronisert og stort sett var det ingen behov for muntlig kommunikasjon for å oppnå en jevn og kontrollert flyt over arbeidet. Man kan si at mannskapet utgjør et handlingsfellesskap (*community of practitioners*) hvor samhandling om bord gir uttrykk for felles erfaring og delt praktisk kunnskap. Under haling av garnlenkene har hver og en av mannskapet en arbeidsoppgave som de forholder seg til, samtidig som man er oppmerksom på resten av mannskapets flyt i arbeidsprosessen med å få bruket om bord. Det er stadig små hindringer som oppstår under arbeidet uten at dette skaper større problemer, det er kontinuerlig små bidrag og håndstrekninger fra den ene til den andre under selve arbeidet og dette skjer stort sett uten at hverken behovet eller tilbud om hjelp blir ytret.

Flyten i arbeidet som blir utført viser at dette er et mannskap hvor arbeidet har blitt rutine, og ordløst (Müller 1996). De er innehavere av kunnskap som gjør det mulig for dem å tolke både forutsette og uforutsette hendelser under arbeidet om bord og handle ”riktig” i forhold til den samhandling som gjør det mulig å møte disse hendelsene uten at det skaper større problemer i arbeidet med å få fisk og bruk om bord.

”Thus a person’s stock of knowledge structures that person’s understood world and purposive ways of coping in it” (Barth 2002).

Med andre ord, mannskapet ombord på Polaris er innehavere av kunnskap som gjør at de har *forutsetninger* for å handle, de deler en viss kunnskap som gjør det mulig for dem å tolke de umiddelbare omgivelsene og deretter raskt handle i fellskap. Det er derfor ikke til en hver tid behov for verbal kommunikasjon for å sikre flyt i arbeidet. I analysen av mine observasjoner av utførelsen av arbeidet på arbeidsdekket er Barth (2002) sine tanker om kunnskapens tre faser nyttige, ”substantive corpus, communicative medium and social organization”. I utførelsen av arbeidet om bord trer de individuelle ferdighetene til mannskapet frem, de blir kommunisert ved utførelsen av arbeidsoppgavene og de andre om bord tolker kroppslige signaler og handler deretter innenfor handlingsfellesskapet som mannskapet utgjør. Handlingsfellesskapets utøvelse av arbeidet om bord viser at man ikke kan isolere de individuelle ferdighetene fra det kollektive, det å bli en *ferdig* utøver er knyttet til den kollektive utøvelse av fisket. I utøvelsen av arbeidet på dekk skjer det en kontinuerlig reproduisering av kunnskap, og den praktiske kunnskap som mannskapet uttrykker i sin felles anstrengelse med å få fisk og bruk ombord formes eller gis karakter av handlingsfellesskapet felles anstrengelser. Pålsson (1994) viser til at det her er snakk om personlige ferdigheter og kroppsliggjort kunnskap bygget på individuelle erfaringer som ikke kan isoleres fra de sosiale omgivelsene man er engasjert i. Dette er grunnlaget for felles erfaringer og delt praktisk kunnskap og gir rom for en forståelse av at mannskapet slik sett utgjør et *handlingsfellesskap*.

Jeg vil videre vise et eksempel på min egen inntreden i dette handlingsfellesskapet, i selve arbeidet om bord. Min fommelete og usikre utførelse av oppgaven ”å skjære torsketunger” kan sies å være et resultat av min praktiske kunnskapsløshet. Man kan si at jeg manglet den nødvendige beholdning av kunnskap og ferdigheter, men ved rettledning av de andre om bord ble det et

rutinepreg over arbeidsoppgavene mine ettersom den nødvendige praktiske kunnskapen ble lagret i kroppen (Müller 1996).

Ved lenke 2 spør jeg Tore om det er noe jeg kan hjelpe til med? “nei det behøves ikke har du skåret tunga før?” Ut på dekk, alle på sin plass. “Øivind kan ikke du vise Svenn-Erik hvordan man skjærer tunger?” Frem kommer en kasse med en pinne festet i det ene hjørnet, på toppen av pinnen er det en kvass spiker/metallpinne. Jeg får en kniv i hånda og gjør som vist av Øivind; trer torskehodet på metallpinnen slik at den treffer et punkt under haken til torsken, på dette punktet ser det ut som om rynkene i fiskeskinnet møtes i en spiss, jeg brekker hodet bakover og ned, metallpinnen kommer opp ut gjennom kjeften på torsken, jeg gjør et snitt i ”tunga”, jeg lar kniven fullføre kuttet mens jeg samtidig brekker hodet bakover og nedover. Jeg får beskjed om å gjøre kuttet langt nok ut på spissen av tunga slik at jeg ikke treffer på et bein. “Det finner du fort ut av” sier Øivind. Jeg treffer selvfølgelig ”beinet” i tunga og prøver igjen med et nytt snitt lenger opp, kutter nedover, kniven glir som den skal og hodet løsner fra tunga som nå sitter igjen på metallpinnen. “Sånn?” spør jeg. “Ja, akkurat sånn” svarer Øivind. Jeg tar tunga av metallpinnen, holder den i handa og klemmer på den, finner ikke noe bein der, viser den frem til Øivind, ”er dette hele greia?” “Ja den er fin”. Garna går inn, de jobber videre og jeg knoter av gårde med hodene og tungene mine og jeg finner til slutt ut av det, det begynner å gå ganske radig unna. Hodene hiver jeg i en renne som leder dem og slog ut i sjøen.

I mine notater fra mitt første sjøvær har jeg prøvd å sette ord på og forklare selve handlingen ”å skjære torsketunger”, og mine beskrivelser og bestrebelser bærer preg av å være fra den tiden der alt var fremmed. Jeg befant meg i en læringsfase hvor jeg, som Müller (1996) påpeker, ”i konsentrasjon og anstrengelse nærmest sier høyt for meg selv hva jeg til enhver tid gjør”. Slik ble mine første torsketunger skåret, bare det å tre hodet på metallpinnen tok sin tid, jeg var nøye på at jeg traff ”trekanten” med metallspissen. En trekant som ene og alene var min personlige billedlige beskrivelse, en beskrivelse som jeg hadde glemt lenge før Lofotsesongen 2002 var over, da det å skjære torsketunger for lengst hadde blitt rutine og den praktiske kunnskapen var blitt kroppsliggjort og ordløs.

Som nevnt tidligere var det å få lov til å delta i arbeidet avgjørende for å forstå de ulike

arbeidsoppgaver og aktiviteter om bord, de kollektive ferdighetene uttrykt ved handlingsfellesskapet mannskapet utgjør ved utførelsen av selve fiskeripraksisen. For meg var det å delta i arbeidet nødvendig for å bevege meg fra observatørrollen på brua, via rollen som skårunge og inn mot sentrum av selve fiskeriaktiviteten om bord. Fra den fremmede, malplasserte følelsen til en følelse av å høre *hjemme* (Pålsson 1994). Å besitte den nødvendige praktiske kunnskap og dermed kunne delta og hjelpe til i deler av arbeidet om bord, gjorde at jeg kunne befri meg fra den tyngende følelsen av å være uvitende og i veien. Jeg ble på mange måter en del av handlingsfellesskapet og fikk på denne måten da også innsikt i og forståelse av sosiale forhold og relasjoner som strekker seg ut og forbi selve rammen som mannskapet om bord i båten utgjør, forhold og relasjoner som er avgjørende for praksis, hendelser og de valg som finner sted og blir fattet om bord.

Fangsten er god og noen skikkelige rugger kommer inn, som antas å være på en 25-30 kilo. Eller som Tore bryter ut når han ser den første virkelig store komme opp av havet: “Der kommer humor sjøl”. Arbeidet går fint, og jeg får flere arbeidsoppgaver, jeg setter på stein på garnlenka og bløgger fisk. Kar fylles på ny opp og jeg får beskjed om å hjelpe Nora, som nå har satt i gang med å sløye. Jeg tar opp en fisk og sløyer så godt som jeg kan. “Nei sånn kan du ikke gjøre det, den der får vi ikke solgt.” sier Nora. “Hæ?” sier jeg. Det viser seg at jeg har sløyd fisken på feil måte, mottakene er nøye på kvaliteten på den ferdigsløyde fisken. En sløyd skrei er ikke som annen sløyd fisk viser det seg. At bløgging og sløyning om bord skjer på riktig måte er av stor betydning for kvaliteten på de ferdig videreforedlede produktene av tørrfisk og klippfisk. For at fisken skal oppnå den beste kvalitet som tørrfisk, må sløyesnittet skje mellom brystfinnene, kniven må ikke skade fiskekjøttet eller innvoller. Hodekapping av skreien skal også skje på en forskriftsmessig måte, feil hodekappet fisk kan samle vann i ryggsoylen under tørkeprosessen og slik gjøre fisken *sur*. Her ser vi klart at andre faktorer som krav fra marked og mottak på land preger den praksis som finner sted om bord. Tilegnelse av ferdigheter som gjør en til en dyktig utøver av det å sløye fisk er et simpelt, men godt eksempel på at praktiske ferdigheter som kommer til uttrykk under arbeidet om bord ikke kan isoleres fra konteksten av videre relasjoner som fiskerne inngår i. I forbindelse med Lofotfisket og videreforedling av skrei slik at den tilfredsstillende krav som stilles av forbrukerne fra det internasjonale marked, har det utviklet en tradisjon for behandling og videreforedling av fisk unik for dette området. Man må ha kunnskap

om dette når man gir seg i kast med Lofotfisket.

Tores og mannskapets handlinger ute på havet kan heller ikke isoleres fra relasjoner til andre båter og mannskap. Som Pålsson viser oss i *Enskilment at Sea*: "In order to have success in catching fish, the skipper must dwell in his crew and the larger community of practice (crews, fleets, and fisheries) to which they all belong" (1994:916). Mellom haling av lenkene kommuniserer Tore med andre båter over mobiltelefonen, dette er viktig for de valg som skal tas ved setting av bruk i sjøen. Tore har noen faste båter som han utveksler informasjon med. Dette skjer via telefon, og ikke over det åpne radiosambandet (VHF). Men han lytter til det som blir sagt av andre over radioen, det er ikke alle som er like flinke til å skjerme viktig informasjon overfor resten av flåten. "Han, i den båten over der, er jeg forsiktig med hva jeg sier til selv om vi kommuniserer over mobilen. Sier jeg at jeg har fått 700 kilo på denna lenka, så er han straks over radioen og sier at han Tore har fått 700 kilo der eller der, og da har vi alle båtene her. Så en må være forsiktig med hva man sier og til hvem man sier det til". En av lenkene som vi haler, drar med seg en annen lenke som er satt på tvers av vår. Tore og Bjørn Atle ordner opp i det, de tar opp skjøten på to av sine garn og smetter den andre lenka under vår. Tidligere på dagen spurte jeg Tore om det finnes et område som er hans og hvor ikke andre kan sette? " Nei, bare vi holder oss innenfor garnhavet er det fritt frem, men vi prøver å ikke sette over hverandre. Det er også en uskreven regel at man har førstegangsrett til å sette lenka på samme stedet som man halte den, andre båter må da vente å se". Men slik går det jo ikke alltid.

Hvor avgjørende sosiale relasjoner fiskerne inngår i innen ulike virksomhetsfelt i det videre "community of practice" er for utfallet av fiske, vil bli grundigere belyst senere i kapittelet hvor jeg presenterer turen til vår-torske fiske på Finnmarka. Her vil jeg utover relasjoner som Tore og mannskapet inngår i med mannskapet om bord i andre båter og med mottak på land trekke linjene til videre relasjoner slik som forvaltningsmyndigheter og marked.

Det har blitt kveld og vi er endelig ferdig med alle 4 lenkene. Et par garn som er utslitte blir tatt med til land. Vi sløyer ferdig på vei inn til Stamsund. På mottaket er det kø, vi går heller til vår kaiplass ved bua til båten. Vi bruker krana ombord til å ta i land kar med ødelagte garn, vi rydder båten mens vi venter på at det skal bli en ledig plass ved mottaket. På kaia rusler det stadig en

eller annen nysgjerrig representant fra lokalbefolkningen forbi, stopper opp titter litt og spør litt om fisket: ”Hva tror dere, tyder det på at det blir et godt fiske i år?” Etter en stund blir det ledig plass ved mottaket og vi flytter båten bort til mottakets kai. Trucken kommer ut, henter Polaris sine kar, kjører dem inn, tipper dem over i mottakets egne kar. Seien sorteres i et kar, torsken i et annet og til slutt blir fisken veid. Tønne med lever og rogn leveres sammen med småkassene med annen fisk som hyse, uer og breiflabb. Klokka er 2000, 14 timers arbeidsdag er over. Vi drar opp til Fiskarheimen Havly for å spise. Tore sier til meg at jeg må bare bli med ut så mye jeg vil. Han er fornøyd med arbeidsinnsatsen min.

En kar fra Vestlandet som arbeider på Havly ser på værmeldinga, det meldes om sol og østavind. Han sier at vi får fint vær i morra. “Nei, det er det verste været som finnes” sier Tore. “Østavind er dårlig fiskevær, fisken lurer seg av gårde”. Vi snur oss mot TV-en, langtidsvarselet melder om nordvest og snø. “Ypperlig vær, sånn skal det være” sier Tore.

Dette har vært et utdrag fra mine feltnotater etter mitt første sjøvær, det gir et innblikk i hvordan et sjøvær kan utarte seg, samhandlingen mellom mannskapet på arbeidsdekket og hvilke arbeidsoppgaver mannskapet om bord utfører. Notatene gir også et lite innblikk i min egen inntreden i handlingsfellesskapet som mannskapet om bord i Polaris utgjør. Etter hvert som jeg fikk delta i flere sjøvær åpnet denne verden om bord seg mer og mer, ikke bare fikk jeg en større forståelse av mannskapets utførelse av arbeidet ombord men jeg begynte også å danne meg et bilde av relasjoner som strakk seg ut over båten. Kommunikasjon mellom mannskapet om bord i Polaris, og med mannskapet på andre båter, viste seg å være vesentlig informasjon å tilegne seg for å få en videre forståelse av mannskapets valg av handling.

Kommunikasjon ombord og mellom båtene

Inngold sitt humanøkologiske perspektiv er et nyttig utgangspunkt for å gripe fatt i- og få en forståelse av den kunnskap fiskere har om havet, fisken, bunnforhold og andre trekk ved omgivelsene som muliggjør fiskerivirksomheten. Mine egne erfaringer fra den praksis jeg tok del i under feltarbeidet forteller meg at hans idé om kunnskap som noe som vokser til ved at man inngår i en vekselvirkende relasjon med omgivelsene er et godt utgangspunkt for å oppnå en forståelse av mennesker – omgivelser relasjoner. Men jeg finner det også, ut fra mine egne

erfaringer, nødvendig å anvende et teoretisk rammeverk som forholder seg til *hele* personer i kontekst av sosiale relasjoner som inngås med andre i samfunnet som fiskerne er en del av. Som Johansen (1999) innlemmer både Pålsson (1991, 1994) og S. Knudsen (2001) sosiale forhold i sine studier av fiskerkunnskap og mennesker – hav relasjoner. I Pålsson sitt studie av fiskeskipperes ferdigheter og kunnskaper forklarer han skippernes økologiske kunnskaper i kontekst av det sosiale og lokalsamfunnet på land (Pålsson 1991), og fronter et alternativt syn ved praksisteori hvor en innlemmer sosiale forhold i studier av praktisk kunnskap og ferdigheter, en forståelse av mennesker – omgivelser relasjoner som bryter ned det dualistiske forholdet mellom natur og samfunn.

“The alternative view of practice theory emphasises the importance of attending to whole persons, master-apprentice relations, and the wider community to which they belong – decentering the analysis of enskilment and craftsmanship (...) To take a decentered view of master-apprentice relations leads to an understanding that mastery resides not in the master but in the organization of the community of practice of which the master is part (...)” (Pålsson 1994:901).

Den betydning ulike sosiale forhold som mennesker inngår i har for ferdighetsdannelse og faglig dyktighet som Pålsson her viser, mener jeg må tilføyes i Ingold sitt økologiske perspektiv for forståelse av det relasjonelle forholdet mennesker – omgivelser.

Ingold henter inspirasjon fra blant annet Merleau-Ponty sin fenomenologi når han uttaler seg om individet i verden, Merleau-Ponty sin forståelse av menneskekroppen som integrert i verden (Ingold 2000). En ”væren-i-verden” hvor det menneskelige subjekt er uatskillelig forbundet med verden som omgir en. Via vår sansmessige erfaringer griper vi oss selv i å være i- og en uatskillelig del av denne verden, og slik blir den også tilgjengelig for oss (Grøn 1996). En fisker ute på havet skaper, sammen med omgivelsene som omgir en, hendelsen å fiske. Ved å forholde seg aktivt til omgivelsene er han/hun da i en evigvarende prosess hvor kunnskap vokser til og stadig er i utvikling i lys av den relasjon han/hun inngår i med omgivelsene. Jeg er enig med Ingold i at prosesser som å tenke, sanse og lære må studeres innenfor en økologisk kontekst av menneskers ”*interrelations*” med omgivelsene (2000:171). Som vist i kapittel 3 er Tores kunnskaper om hva omgivelsene har å tilby kommet til på grunnlag av det vekselvirkende relasjonelle forholdet han i kraft av å være garnfisker inngår i med de maritime omgivelsene som

omgir ham ute på havet. Men jeg mener at vi i studiet av slike prosesser, for eksempel læringsprosessen om hva de maritime omgivelsene har å tilby av handlinger, må legge til et vidt spekter av sosiale forhold som for eksempel regulering av fisket (se kapittel 2, 3 og 5), kommunikasjonsprosesser, forvaltning (se kapittel 2 og 5) og marked. Med et fokus på den praksis som finner sted ute på havet kommer det klart frem at Tore og mannskapets handlinger ute på havet ikke kun er et uttrykk for de muligheter de ser i de maritime omgivelsene isolert fra sosiale forhold som de inngår i, for eksempel deres relasjoner til andre fiskere. Jeg finner dette som en nødvendig forståelse i min søken etter å si noe om fiskernes kunnskaper, ferdigheter og deres handlinger ute på havet.

Det er en relativt stabil gruppe av båter som legger ut fra havna i Stamsund under Lofotfisket, det er selvfølgelig båter som siger til og fra ettersom sesongen skrider frem, men det eksisterer en kjerne av kystfiskerbåter med mannskap som stort sett er å finne i Stamsund under hele sesongen. Disse utgjør et fellesskap, et nettverk hvor man ved siden av hverdagslige hendelser kan få utvekslet og snakket ut om fisket generelt; om erfaringer, observasjoner, ideer om fisk, bunnforhold, forhold som har å gjøre med oppsynet, forvaltning, pris og de lokale fiskemottakene. Kjernen av kystfiskere med base i Stamsund utgjør et sosialt felt hvor erfaringsnarrativ med rotfeste i den praksis og perseptuelle aktivitet som fisket er kan komme til uttrykk.

”Vi bør notere oss at tolkninger og nytolkninger ofte bearbeides kollektivt i samhandling, i samtaler og tilbakeblikk med en tredje part. Ved slike anledninger kan kunnskap og kulturelle skjemaer bli overført fra andre, og ytterligere informasjon blir ofte brakt på banen – inkludert vurderinger av reaksjoner som handlingen har avstedkommet, samt handlingens øvrige konsekvenser. Slike prosesser av diskursiv refleksjon fører til en grad av konvergens mellom forståelse, kunnskap og verdier hos de engasjerte, og påvirker aktørens virkelighetsorientering” (Barth 1994:21).

I slike diskurssituasjoner videreutvikles individets tolkninger og forståelser av omgivelsene, og disse nytolkninger og slik forståelse av omgivelsene kommer til uttrykk i selve fiskerivirksomheten. Fiskere handler slik de gjør ute på havet ut fra de muligheter de forstår omgivelsene tilbyr av handlinger, men det må tilføyes slik som Barth her gjør, at man ser muligheter i omgivelsene med grunnlag i sosiale relasjoner og forhold man inngår i.

Fiskerne har ut fra observasjon og erfaring forventinger til hvordan fisket vil utvikle seg. For eksempel vil observasjon av store mengder fisk gjort av båter lenger vest, tilsi at det kan bli et godt fiske lenger øst om et visst antall dager. Fiskernes kunnskaper om fiskens vandringsmønster og atferd i havet er tuftet på erfaringer og observasjoner fra gjeldende sesong og tidligere sesonger. Man vet at endringer i havtemperatur, strømforhold, vær og vind har betydning for skreiens vandringsmønster og de valg som blir gjort når bruket settes skjer på grunnlag av denne kunnskap. Derfor settes bruket spredt rundt på feltet tidlig i sesongen. ”Så tidlig som sesongen er nå, har ikke fisken slått seg til ro, men vandrer rundt om kring”. I denne perioden observerte vi at det ofte var betydelig forskjell i mengde fisk i de enkelte garnlenkene, og det var klart at det ville være et sjansespill å sette lenkene mer samlet. Erfaringer og observasjoner forteller dem også at jo nærmere man kommer gytetid for skreien vil fisken slå seg til ro. Men dette byr på nye utfordringer, den store og mest attraktive fisken står høyere i havet under gyting og metodene som benyttes for å fange denne fisken må derfor endres. I stedet for å benytte seg av garn som står på bunnen, tar man i bruk fløytgarn som står høyere i sjøen. Dette bruket er mer utsatt for endringer i vær og strøm forhold. Samtaler som finner sted i styrhuset mellom mannskapet om bord og med mannskap fra andre båter dreier seg ofte om hva man kan tyde av endringer i de maritime omgivelsene, og hvilke handlinger man skal møte disse endringene med. I styrhuset kommuniserer Tore over radioen med sine *vennebåter*, han og mannskapet tolker opplysningene som kommer frem fra disse samtaler. Ved å lytte til værmeldinger og benytte seg av redskap som ekkoloddet diskuterer og analyserer de det de ser opp mot de opplysninger som tilegnes via andre, og foreslår deretter handlinger. Alle er klar over at de valg som blir fattet underveis kan få stor betydning for hvordan staa er når sesongen er over. De finner det derfor av stor nødvendighet å ha et så bredt informasjonsgrunnlag som mulig til hjelp når strategier og planer legges for hvordan man skal angripe resten av sesongen. I disse planene innbefattes også erfaringer med mottakene på land.

Relasjoner mellom kystfiskere og mottak på land

Fiskebruket er den andre av to viktige bærebjelker i det typiske norske fiskeværet.

”Fiskebruket er den lille eller mellomstore bedriften som står for kjøp, foredling og videresalg av fisken og som er nødvendig for at fiskerne skal kunne levere i nærheten av fangstplassen og for at de skal kunne bo hjemme deler av året. Dermed er disse to enhetene i været gjensidig avhengige

(...) Samspillet mellom fiskerbruk og fiskere, og at fiskerne kan eie sine egne produksjonsredskap og delvis bo hjemme og tjene gode penger, er en forklaring på at de ønsker å fortsette som kystfisker og ikke velger å hyre seg på en tråler eller flytte til større sentra eller sørover (...) Det ser ut til at det faktisk er sesongdrifta som er grunnlaget for at den småskalapregede fiskeindustrien i fiskeværene har klart å overleve. For på samme måten som kystfiskerne har lært å tilpasse seg sesongsvingningene i havet knyttet til innsiget av fisk, har også det meste av fiskeindustrien tatt utgangspunkt i naturens gang i havet. Gjennom denne tilpasningen til de naturgitte sesongsvingningene har de oppnådd en fleksibilitet og tilpasningsevne som helårsindustrien i større vær og sentra ikke har oppnådd. Også folk i fiskeværene har tilpasset seg sesongsvingningene. Det å jobbe intensivt i noen perioder, og slakkere i andre, har blitt en del av kulturen i været og på kysten (Nilsen 2002:71,72).

I Stamsund er det to fiskemottak for kystflåten, hvor det ene er det store eksportselskapet Jangaard med hovedkvarter i Ålesund, dette selskapet har lange tradisjoner for eksport av fisk. De er representert i Stamsund med et mottak for ferskfisk til ferskfiskmarkedet samt ferskfisk til salting og henging, mottaket overtok de i 1973. De fleste av Stamsundbåtene leverte under Lofotfisket 2002 til mottaket Stamsund Fisk AS, dette lokalt familiedrevne selskapet driver også med mottak av ferskfisk som i all hovedsak går til salting og henging til tørrfisk.

Skikkelighet preger alt hva dette firmaet tar seg til, mottaket og kaianlegg bærer preg av å bli tatt godt vare på og familieselskapet tilbyr det meste til flåten som kaiplass, bunkring, rorbuer, skur og butikk. Servicen som Fritz Karl Pedersen med familie tilbyr er uunnværlig for Stamsund, og dette gjelder da også for kystfiskerflåten. Det eksisterer et avhengighetsforhold mellom mottak og båtene, og det er nok flere som føler seg forpliktet til å levere hos Stamsund Fisk blant annet fordi de benytter seg av kaiplass og skur tilhørende familiebedriften, samt at mottaket fremtidige eksistens er nødvendig for at Stamsundfiskerne skal kunne drive det heimfiske som de foretrekker. Fiskemottaket på sin side er avhengig av råstoff fra flåten, å gjøre seg upopulær blant fiskerne kan fort slå negativt ut, uenigheter vedrørende pris kan medføre at båtene går andre steder for å levere. Jeg erfarte at dette skjedde noen ganger for enkelte båter under sesongen. På den annen side er mottakene avhengig av å få solgt fisken, kvaliteten må være god og mottaket er derfor avhengig av en gruppe med faste båter som jevnlig leverer fisk av god kvalitet. Det viste seg gang på gang at de sterke bånd mellom fiskere fra den lokale flåten og det lokale mottaket, gjorde det mulig å relativt raskt komme til enighet og slik omstille seg for å imøtekomme hverandres behov.

Jeg deltok i arbeidet ved sorteringsbåndet på mottaket til Stamsund Fisk noen dager i mai 2002, jeg ble satt til sortere saltfisk og legge dem lag på lag på paller. Den fisken som ikke går til tørking på hjell eller selges fersk og ubehandlet, sorteres etter sort og legges i kar med salt, saltet trekker ut det meste av væsken i fisken. Etter minimum 10 dager tappes kara for saltlaken og fisken havner på sorteringsbåndet hvor den sorteres etter vekt og kvalitet for så å legges på paller. Pallene blir siden hentet av eller fraktet til oppkjøper og deres tørkerier, blant annet hos Jangaard i Ålesund, her videreforedles fisken og eksporteres som klippfisk.

I sorteringsprosessen benyttet vi oss av en spesialkniv for å fjerne rester av slog, lever og andre uønskede rester fra sløyeprosessen. Fisk av dårlig kvalitet, det vil si fisk med blod i kjøttet eller fisk med skader fra blant annet sløyeprosessen sorteres ut og legges på en egen palle. Denne fisken blir også solgt, men til strekt nedsatt pris. Inge, formannen på fiskemottaket, har et erfarent blick og sorterer raskt fisken etter kvalitet. Han passer på jobben som jeg gjør og forklarer underveis. Inge viser frem en fisk som ser pjuskete ut, den er mørk i kjøttet. ”Denne fisken, for eksempel, har vært stein dau før den kom om bord, og da hjelper det ikke mye å bløgge den. Dårlig kvalitet”. Kjøttet er mørkt av blod og er lite appetittlig. Det kreves erfaring for å se om fisken er vrak eller ikke. Inge dobbeltsjekker sorteringen min, ”denne er vrak mens denne er det ikke, her må noen bein fjernes. Se, her på denne stikker ørebeinet ut gjennom fisken, slik kan det ikke være” og sånn fortsetter det. Jeg får beskjed om å legge en klype med ekstra salt på blodflekker i kjøttet på fisk hvor dette finnes, fisken kommer under et visst press på pallene og saltet trekker da til seg det meste av blodet.

Feil praksis under blant annet bløgge- og sløyeprosessen blir tydelig under sorteringen av saltfisken, det er først nå jeg forstår omfanget av dårlige rutiner om bord. Her er det fisk med merker etter høtten i buken, den skulle vel egentlig ha truffet et annet sted? Noen fisk har blodutredninger i kjøttet, fisken hadde vel stått et par dager i bruket før den ble tatt om bord, eller var man litt slurven med bløgginga? Det er flust med muligheter. Kanskje ikke fisken fikk blødd godt nok ut, kanskje den ble bløgget feil slik at hjertet ikke fikk pumpet ut alt blodet? I tillegg er det all fisken med stygge merker fra sløyeprosessen, oppflerret fisk, kanskje ikke kniven traff som den skulle? Fillete rester som henger og dingler der hodet en gang var, kanskje ikke hodekappingen var helt heldig for fiskeren som en gang arbeidet på denne fisken? Eller var det

ruskevær? En dag på havet der båten føles mer som en kork i en villdans med naturkreftene kan fort tære på alle gode innstillinger overfor fisken du strever med å sløye og det blir fort gjort å la alle kvalitetskrav gå over ripa sammen med sloget og en saftig glose.

Jeg spør Inge om det er stor forskjell i kvalitet på fisk levert av snurrevadbåter i forhold til for eksempel garnbåter? ”Ja det er generelt stor forskjell i kvalitet på fisk levert av disse to gruppene. Snurrevadfisken er fersk og har stort sett bedre kvalitet enn fisk levert av garnbåter, ganske ofte hender det at garnbåtene leverer fisk som har vært dau en stund når den blir tatt om bord”. Et fortrinn har snurrevadbåtene, men dersom man ikke er nøye nok under bløgge- og sløyeprosessen hjelper det lite, det er mange krav som må innfris før man kan levere fisk av den sort som mottak og marked betegner som topp kvalitet. Om bord i Polaris prøver de å møte kvalitetskravene så godt som mulig med innarbeidede rutiner, og jeg kjenner at jeg tar det personlig når Inge og de andre på mottaket bemerker at på mottaket har Polaris et godt rykte. ”Det er god kvalitet på fisk levert av Polaris”. Under sesongen erfarte jeg at hver enkelt båt kunne forhandle om pris hos mottaket, hva man fikk betalt over minstepris var ikke noe man snakket unødvendig høyt om.

Så lenge oppsynet er satt under Lofotfisket er det ikke lov til å drive fiske og fangst på søndager og helligdager, men forskriftene krever ikke at man lar være å sette bruket på lørdager for så å hale det på mandager. For de som valgte å ta opp bruket på lørdager er det lov å sette garn og line etter kl 1600 på søndager. For å unngå todøgnsfisk i garna på mandagene valgte Polaris å ta bruket opp av havet på lørdager for så å gå ut på søndag kveld og sette.

Nora uttrykte at de visste at de hadde godt rykte når det gjaldt kvalitet på fisk, hun mener at kvalitet bør være avgjørende for pris ved levering, og hun uttrykker at hun synes det er synd at ikke mottakene er tøffe nok på dette området. ”Jo mer det står om dette i avisene jo bedre er det. Vi trenger en innarbeidet aksept for at pris skal følge kvalitet, både blant mottakene og blant båtene.” Båter med en innarbeidet kvalitetsbevissthet vil i en slik situasjon bli mer og mer foretrukket ved mottakene. Flere av fiskerne ga uttrykk for at dette var en holdning som alle parter ville se seg tjent med. Bjørn Atle kunne fortelle om en fisker som ble nektet den prisen han forlangte for fisken han ville levere hos Stamsund Fisk. Mottaket mente at den ikke var av god nok kvalitet til å oppnå den forlangte pris. Det endte med at de lastet fisken om bord igjen, og

fiskeren tok turen til et annet fiskevær for å levere fangsten, der fikk han den prisen han ønsket. ”Det er egentlig synd at det er slik. Det bare gjør det vanskeligere for oss i næringen som setter fokus på kvalitet i alle ledd”. Næringen står overfor store utfordringer når det gjelder å bygge opp og vedlikeholde en slik kvalitetsbevisst, år med lite fisk og stor etterspørsel kan fort rive ned alt som har blitt bygget opp.

I begynnelsen av mars 2002 ble flåten overrasket av dårlig vær og ble tvunget til landligge, dette medfører at Polaris som andre båter får en del todøgnsfisk som må leveres. I denne perioden leverer Polaris fisk hos et mottak på Ballstad, ettersom Stamsund Fisk har stengt mottaket i noen dager for å få unna en del fisk, de har rett og slett sprengt kapasiteten for mottaket. Jeg spør Tore om de får dårligere betalt for den fisken som vi drar i dag siden garna har stått i to døgn, og en del av fisken ikke har den kvaliteten som er ønskelig? Tore forklarer at det er en viss sjanse for det. Dersom kontrollen er der og tar stikkprøver, og finner ut at fisken er av dårlig kvalitet kan de kreve at prisen dumpes. Jeg spør om det ikke er mottakene selv som bestemmer prisen. ”Jo egentlig så er det sånn, men i fjor var det lite fisk å få tak i, og etterspørselen var stor fra mottakene. Dette førte til at mottakene lukket øynene, og betalte det samme for fisk som ikke hadde den ønskelige kvaliteten”. Det viste seg at vi oppnådde god pris selv for fisk som vi ikke mente hadde den beste kvalitet. Tilbud og etterspørsel er faktorer som virker inn både på praksis til havs og på land.

Båt og mottak relasjoner påvirker de valg som blir gjort og har derfor betydning for den praksis som finner sted ute på havet. Fiskernes forståelse av hva de maritime omgivelsene har å tilby farges av blant annet forvaltning, regulering og markedsbetingelser og har slik betydning for fiskernes oppfatning av hva omgivelsene har å tilby av handlingsmuligheter. Oppfattelsen av hva havet kan tilby dem *regulerer* og *reguleres av* den praksis som finner sted ute på havet, en praksis som igjen er regulert av sosiale relasjoner og forhold som fiskerne inngår i. De handlingsmuligheter fiskerne ser i de maritime omgivelsene reguleres av krav fra forvaltningsmyndigheter, marked, mottak samt forskrifter og reguleringer av fiskerivirksomheten. Å studere fiskernes forståelse av omgivelsene innenfor kontekst av fiskernes ”*interrelations*” med de maritime omgivelsene (Ingold 2002) fritt for sosiale forstyrrelser, er kanskje et godt *utgangspunkt* for tilegnelse av kunnskap og forståelse av mennesker – omgivelser relasjoner, men

det vil aldri være tilstrekkelig. Erfaring fra mitt feltarbeid forteller meg at det er nødvendig å legge til et vidt spekter av sosiale relasjoner og forhold for å forstå mennesker – omgivelser relasjoner og de handlingsmuligheter som tilbys i lys av denne vekselvirkende relasjon.

Observasjoner jeg gjorde under feltarbeidet tillater meg å hevde at den økologiske og maritime kunnskap fiskere har tilegnet seg ved observasjon av og erfaringer med omgivelsene er farget av et vidt spekter av sosiale forhold relasjoner som de inngår i. Dette er avgjørende for å kunne si noe om fiskernes forståelse av spesielle *affordances* (Ingold 1992) ved omgivelsene. Den informasjon som fiskere plukker opp fra omgivelsene ute på havet må forstås i kontekst av at de er engasjert i en aktivitet hvor blant annet krav fra forvaltningsmyndigheter, marked og mottak har betydning for den informasjon som tilegnes og som legger grunnlag for den kunnskap fiskere har om hva de maritime omgivelsene har å tilby dem. I den forbindelse og som avslutning på dette kapitlet vil jeg presentere et utdrag av hva som førte til at mannskapet på Polaris valgte å legge ut på turen til vår-torske fisket i Finnmark, samt de vurderinger og valg som ble gjort underveis. Erfaringer fra denne turen gir meg en mulighet til å oppsummere sosiale relasjoner av betydning for fisket som finner sted i ulike virksomhetsfelt som fiskerne inngår i, kunnskaper de har, valg som blir gjort og selve fiskepraksisen.

Turen til vår-torske fisket i Finnmark

”Når vi lærer noe, lærer vi det av andre, og av ting som skjer oss, men aldri av en rå virkelighet som omgir oss: alt er formidlet i sosial og kulturell form (...) Og når vi handler, er det innenfor styringer og føringer som er sosiale, og som vi ikke kan unnslipe. (...) Prosessanalytiske modeller må kunne vise hvorfor mennesker på et sted og i en situasjon velger og handler som de gjør, ut fra sine verdier og forståelser og de mulighetene de ser i handlingsøyeblikket; og de må vise hvordan disse handlingene i sin tur – og i sin statistiske sum – legger føringer for andre menneskers valg og handlinger. En snevrere individorientert teori kan bare gi halve historien” (Barth 1994:14).

Dagene går og vi nærmer oss slutten på Lofotsesongen, Polaris som flere andre båter har fortsatt mer igjen av torskekvota. Praten begynner å gå om muligheter for å ta resten av kvota på Finnmarka.

På garnfeltene utenfor Stamsund er det bare mindre fangster skrei å få i garna. Også i fløytenka

er det lite fisk å få. Tirsdag 9. april får vi inn totalt 500 kg, det Tore observerer på ekkoloddet gir lite håp om bedring. Vi halte inn hele ti garn i den ene lenka i dag uten å få en eneste fisk.

Det ble rådslagning i styrhuset: Tore har snakket med Fritz Karl Pedersen, eieren av mottaket i Stamsund. Tore har sett på loddet at det er muligheter for at det står en masse hyse på garnfelta. Tore vurderer å sette hysegarn og ved å gjøre dette ta resten av torskekvota som hyse. Dette kan han velge å gjøre siden Polaris er en båt av den størrelsesorden som inngår i samlekvoteordningen. De får tildelt en samlekvote for sei, hyse og torsk hvor det er krav om et vist minimum av kvoten skal være av hyse eller sei. Problemet er at det er vanskelig å få god pris på hysa som er fanget av garnbåter. Dette på grunn av fare for ”rødt kjøtt”¹⁵ i fisken, noe som er upopulært blant videreforedlingsbedrifter hvor fisken fileteres og brukes i pudding, kaker og boller. Derfor er det en viss risiko for Fritz K. Pedersen å ta i mot fisk, betale en god pris for den, levere den til videreforedling, for så å få negative tilbakemeldinger om den fisken som han har levert. Dette kan da føre til at Fritz K. Pedersen taper penger, som i neste omgang kan slå tilbake på Tore og mannskapet. Hysa er mer ømfintlig enn torsken, og krever at vi er mer nøye på bløgging, sløyning og oppbevaring av fisken om bord forklarer Tore.

Alternativet er å dra på Finnmarka, men det er ikke så lett det heller. Det virker som om Tore helst vil unngå den turen. ”Jeg har liten erfaring fra Finnmarka” sier han. Han forteller videre at det kan bli vanskelig å få levert fisken i Finnmark siden det der er stor pågang av båter ved mottakene, mange av dem er snurrevadbåter. For garnbåtene er dette et problem, torsken på Finnmarka holder ikke samme kvalitet som skreien i Lofoten. Mens skreien er mager og fin er finnmarkstorsken full av lodde og kvaliteten forringes lettere hos den feite finnmarkstorsken enn hos den magre lofotskreien, dette favoriserer snurrevadbåten blant mottakene siden de kan levere ferskere fisk enn garnflåten. Alternativet er å fiske i Vest-Finnmark for så å gå til mottak i Troms for å levere, her er ikke pågangen så stor, noe som øker mulighetene for god pris. Det som taler imot en slik løsning er at det blir store avstander mellom fiskeplass og mottak. Det er også muligheter for å gå til Røst, det er meldt om mye fisk der. Men akkurat som her har fisken nå gått høyere opp i sjøen, det må derfor settes fløytlenker, noe som er umulig på Røst på grunn av

¹⁵ blod i fisken, blant annet som følge av skader etter garnmaskene.

sterke havstrømmer. ”Dersom man setter fløyt der, finner man dem igjen på Jan Mayen” sier Tore.

På vei innover fra feltet kommuniserer Tore med en annen Stamsundbåt over radioen. Det virker som at de også er usikre på hva de skal gjøre. Det er flere skippere som over radioen (VHF) ytrer at de har valgt å avslutte fisket for sesongen og i stedet vente med å ta resten av kvota til høsten. ”Det er trossalt åtte måneder igjen av året, gidder ikke å ligge her og tyne det”.

Mannskapet vurderer og drøfter forholdene og man tar i slutten av uka beslutningen sammen med et par andre båter om å dra til Finnmarka. De valg som tas er også en del av fiskernes ferdigheter, og vi ser at deres handlinger ikke er isolert fra de sosiale forhold og relasjoner som de inngår i. Man er usikker på forholdet til det lokale mottaket, man vet ikke om de kan tilby den pris på hysa som man er avhengig av for at sesongens utnyttelse av kvotetildelingene skal bli økonomisk vellykket for mannskapet om bord. Igjen ser vi at det er behov for å inkorporere ”sfæren av sosiale relasjoner” (Pålsson 1994:914) for å forstå handlinger utført av skipperen og hans mannskap.

Fredag kveld den 12. april setter vi kurs mot Vest-Finnmark. Planen er å levere ved mottak i Troms. Utpå lørdagsmorgen begynner ting å tyde på at dette kanskje ikke var et så heldig valg likevel. Det har kommet nyheter fra Vest-Finnmark om groe i sjøen. Tore snakker med andre kjentbåter, det ser dystert ut. Groe er alger, de legger seg på selve linene i garna, og tetter igjen maskene. ”Torsken skyr det” forklarer Tore. Vi bestemmer oss for å fortsette til Tromsø, før vi tar en endelig avgjørelse. Underveis samles det inn informasjon fra så mange hold som mulig, Tore snakker med andre kjentbåter som har vært eller er på Finnmarka. Tore vurderer å dra til Øst-Finnmark, hvor snøsmelting ikke har kommet i gang og derfor har heller ikke algeoppblomstring i fjordene kommet så langt som i Vest-Finnmark. Problemet er at ”der svømmer de i fisk” etter det kappfisket som har funnet sted av kvotebåter som har regnet med at de snart ville bli tatt ut av fisket ettersom gruppekvoten for torsk nærmet seg oppfisket. Eller som Bjørn Atle sier ”mottakene sitter med bukta og begge endene”, det kan med andre ord by på leveringsproblemer.

Tore får kontakt med en kjentbåt som passerer oss på vei sørover. De har vært utenfor Tanafjorden ved Berlevåg i Øst-Finnmark og melder om mye fisk. Tore får posisjonene de har hatt på lenkesettene sine. Jeg ringer en kamerat om bord på en av båtene fra klasse 2 som har blitt tatt ut at torskefisket. Det viser seg at de har satt garn i samme område som kjentbåten til Tore, også de melder om mye fisk i området. Tore studerer sjøkartet. ”Det er ganske mye strøm i det området” uttrykker han bekymringsfylt.

Vi ankommer Tromsø, det blir rådslagning i byssa og Tore forklarer situasjonen overfor resten av mannskapet. ”Det er groe i havet i Vest-Finnmark. Vi kan gå østover, det meldes om mye fisk der, og vi kan være heldige å bli ferdig med kvota på kort tid”. Men han regner med at vi har for høyt bruk samt for lette jern til å sette rett ut av Berlevåg, hvor det er sterke havstrømmer. ”Det ordinære lofotbruket egner seg dårlig til forholdene i havet i Øst-Finnmark. Vi må derfor gå vestover et stykke, dette byr på lange avstander mellom fiskefeltet og mottaket i Berlevåg”. Tore har også fått meldinger om at det er vanskelig å levere fisk i Øst-Finnmark, ettersom snurrevadbåter og andre større kystfiskerbåter fra den gruppen som har blitt tatt ut av torskefisket har vært og fylt opp mottakene. ”Forholdene er spesielt vanskelige for oss siden det kan bli lange avstander, vi må gå over åpent hav med torsken i kar i romma. Det vil føre til mye slingring som igjen medfører dårligere kvalitet på fisken. I tillegg er finnmarkstorsken full av lodde og har generelt sett dårligere kvalitet enn skreien. Vi kan derfor ikke regne med god pris for fisken våres ved mottakene i Øst-Finnmark. Et annet alternativ er å gå sørover igjen til Stamsund for å fiske etter hyse, og kanskje også litt torsk”. Det settes opp regnestykker for de to alternativene. Det er ikke store differansen. En avgjørelse skal tas. Tore sier at dersom mannskapet er villig til å gå til Finnmarka, så er han med. Mannskapet diskuterer en stund men overlater det siste ordet til Tore. ”Du vet hva som er tryggest, du har mest erfaring”. Det blir til at vi setter kurs mot Stamsund igjen og forhåpninger om et godt hysefiske, og satser på at de gode relasjoner med det lokale fiskemottaket skal sikre et godt utkomme for sesongen.

Tilbake i Stamsund er vi innom kaia og tar om bord et par lenker hysegarn. På vei ut til feltet ser vi bra med fisk på loddet. Tore tolker opplysninger gitt av loddet, og ut fra fisketettheten og dens posisjon i havet mener han det er hyse han ser. ”Detta blir jomfruset, og vi kommer til å sette lenkene i en bakke fra dypt til grunnere vann, med god spredning mellom lenkene for å finne ut

hvor fisken står.” I denne prosessen er den informasjon og muligheter Tore ser at omgivelsen har å tilby av handlinger via det han observerer på loddet avgjørende for de valg han tar.

Dagen derpå bærer det ut, det flommer inn med hyse, og for første gang hørt av mine ører uttrykker skipper Tore: ”Det er enormt med fisk i garna!”. Fjorden er blank, solen varmer godt og jeg sløyer som gal. Vannet begynner å bli varmere, enda en faktor å ta hensyn til for å unngå at kvaliteten på hysa forringes for mye. Vi er veldig nøye på behandlingen av hysa, og vi pøser på med is i kara. Hysa er ganske bløt i kjøttet, issørpe er det beste å oppbevare den i for å holde den så fast og fin som mulig. Vi leverer hos Stamsund Fisk, som bringer fisken lenger bort på kaia til filetfabrikken J.M. Johansen. Fritz K. Pedersen melder at alle ledd er fornøyd med kvaliteten på hysa og at vi bare skal fortsette med å levere. Slik fortsetter det en ukes tid, nyheten om hysefisket sprer seg og flere båter vender tilbake til Stamsund, det kan nesten minne litt om Lofotsesongen igjen. Men like brått som skreien forsvant så forsvinner også hysa, og mannskapet på Polaris bestemmer seg for å avslutte sesongen tirsdag 23. april.



(Kleppen er et viktig redskap for fiskeren, her bruker Nora den i arbeidet med å få hysa ut av garna)

Valget med å ikke fullføre turen til Øst-Finnmark har vist seg å være et godt valg, allerede i løpet

av en uke med hysefiske utenfor Stamsund fisket Polaris det som ble regnet som det totale utbytte ved å gå tilbake til Stamsund for å fiske hyse. Mannskapet er virkelig fornøyd med at de ikke fullførte turen nordover, nyhetene melder om kaos ved fiskemottakene i Finnmark, negative tilbakemeldinger på kvaliteten av fisk levert ved mottakene i Øst-Finnmark fra oppkjøpere i Europa og forvaltningsmyndighetene melder at de snart stenger torskefisket for alle båtgrupper.

”In order to have success in catching fish, the skipper must dwell in his crew and the larger community of practice to which they all belong (...) Enskilment is a necessarily collective enterprise – involving whole persons, social relations and community of practice” (Pålsson 1994:916, 903).

I forbindelse med mine analyser av Tore og mannskapets handlinger i utførelsen av fiske har det vært nyttig for meg å avgrense deres aktiviteter i lys av ulike virksomhetsfelt som de inngår i. Eksempler fra mine erfaringer fra feltarbeidet presentert i dette kapitlet viser at fiskernes handlinger i forhold til hva de maritime omgivelsene tilbyr av handlingsmuligheter, må forstås i større sosiale sammenhenger. I forkant av, underveis og i etterkant av turen til vår-torske fisket på Finnmarka ser man at Tore og mannskapets samhandling med andre Stamsundbåter har betydning for hva de ser av handlingsmuligheter i omgivelsene. Videre ser man at deres samhandling med det lokale mottaket utgjør et annet virksomhetsfelt av betydning for de handlingsmuligheter de ser i omgivelsene. Å forestille seg at Tore og resten av mannskapet beveger seg mellom disse ulike virksomhetsfeltene i sin utøvelse av fiskerivirksomheten, gjør det enklere å tenke seg at de i deres handlinger uttrykker ferdigheter og kunnskap i kraft av at de er, det Pålsson kaller, hele personer. Tore sin beholdning av kunnskap om- og relasjoner han inngår i med de maritime omgivelsene, mottak, marked og reguleringer av fisket er bestemmende for de muligheter han ser i omgivelsene og avgjørende for de valg han tar, noe som gjenspeiles i selve fiskeripraksisen. ”(...) a persons stock of knowledge structures that persons understood world and purposive ways of coping in it”(Barth 2002 s2).

Min presentasjon av erfaringer fra feltarbeidet viser ulike aspekter ved det man kan kalle *kystfiskerkunnskap* som ligger til grunn for valg og praksis blant Polaris sitt mannskap. Det er ikke min intensjon å fornekte at fiskernes kunnskaper kan være personlig, den er på mange måter subjektiv. Men også den personlig erfarte kunnskap blir kommunisert, ved ord og/eller handlinger, slik blir den tilgjengelig for andre og er heller ikke upåvirket. Mannskapet

kommuniserer med andre båter og deler på den måten det man erfarer. Tore og mannskapets handlinger kan ikke forstås isolert fra de erfaringer og handlinger representert av for eksempel mannskap om bord i andre båter. De vurderer forholdene og handler ut fra den kunnskap og ferdigheter de besitter, som må forstås i kontekst av ulike relasjoner de inngår i.

Fiskernes handlinger begrenses også av ulike reguleringsystemer, vi ser at den tradisjonelle regulering av Lofotfisket regulerer handlingsmulighetene til fiskerne men i motsetning til den statlige regulering av fisket, ved blant annet kvotebestemmelser, er den kooperative reguleringen av Lofotfiske utarbeidet og tilpasset handlingsmulighetene som fiskerne selv ser i de maritime og sosiale omgivelsene. Tore var skeptisk til å gå til Finnmarka, han følte seg mer trygg på at hans kjenneskap til de kystnære omgivelsene ved Stamsund og de nære relasjoner til det lokale mottaket skulle sikre et godt utkomme for ham og mannskapet, et tradisjonelt *heimfiske* i trygge og kjente omgivelser. Men man frykter at statlige forvaltnings- og reguleringsordninger skal true den lokale og tradisjonelle tilpasningen til fiske. Tore og andre kvoteeiere ga ofte uttrykk for at de erfarte at deres eiendomsrett til fisken i havet var urettferdig og en trussel mot samholdet i lokalsamfunnet.

Da jeg ett år etter avsluttet feltarbeid igjen tok turen til Stamsund, var Tore lei. Han var lei stadig nye reguleringstiltak, han var lei stadig nye statlige krav og avgifter, og han ga uttrykk for at det stadig ble vanskeligere å mobilisere seg til en ny sesong. Det stadige mas og jag for å oppfylle alle krav, samt nye og eller endrede kvotebestemmelser gjør det vanskeligere å basere drifta på det sesongbaserte lokale fiske som han og andre lokale småskalafiskere ønsker å drive.

Det er på tide å rette fokuset mot land igjen og gripe fatt i noen relevante problemstillinger jeg presenterte i kapittel 2, om forvaltning og regulering av fiske. Dette bringer meg over til neste kapittel hvor jeg med et fokus på videre relasjoner fiskerne inngår i med interesseorganisasjoner, forskere og forvaltningsmyndigheter vil problematisere forvaltningen i relasjon til kystfiske og lokalsamfunn.

Kapittel 5. Videre relasjoner: Interesseorganisasjoner, forskere og forvaltningsmyndigheter

”Those studying fishing societies have, I believe, made an important contribution by documenting the ways man has adapted to earn a living from a highly alien and dangerous environment” (Acheson 1981).

Sant nok, men det er også andre og langt mer uoversiktlige forhold enn det de maritime omgivelsene representerer, man må ha oversikt over for å kunne forstå dagens fiskeres tilpasning til sine omgivelser. Som vist gjennom oppgaven er det er rekke faktorer som bidrar til å gjøre fisket til en usikker virksomhet. Kunnskap og tilpasning til det de maritime omgivelsene har å tilby er noe av den tilpasning som muliggjør fiskerivirksomheten til mannskapet om bord i Polaris. Men for å få en mer utfyllende forståelse av kystfiskernes handlinger er det nødvendig å trekke inn andre sosiale faktorer av betydning for fiskerivirksomheten.

Dagens fiskeriforvaltning og statlig regulering av fisket ved kvotetildeling, har grunnlag i trua på at privatisering av ressursene i havet vil gi en positiv effekt på fiskernes ansvarsfølelse. Dette antar man vil tale for en fornuftig beskatning av ressursene. Samtidig antar man at man kan utarbeide et kvotesystem som gjør det mulig å regulere ressursuttaket på en slik måte at man kan nå et uttalt mål om en bærekraftig ressursbeskatning. Med flere setter Jentoft (2000) spørsmålsteget ved om man kan finne svaret på overfiske i en teori om allmenningens tragedie. Han kritiserer dagens forvaltningssystem for å feile blant annet når det gjelder å motivere fiskerne til ansvarsfølelse. Han antyder at dagens fiskere har blitt, som et resultat av dagens fiskeriforvaltning, egoistiske profittsøkende individer som har en opportunistisk tilnærming til dagens forvaltningssystem. En utvikling som har bidratt til å gjøre fiskerne mer lik de sosiale aktørene som Garrett Hardin gir et bilde av, og slik bidrar til at teorien om allmenningens tragedie blir en selvoppfyllende profeti. Han forstår heller dagens problem med overfiske som et tegn på det han kaller ”community failure”:

”(...) communities that disintegrate socially and morally are a threat to fish stocks. Overfishing results when the norms of self-restraint, prudence and community solidarity have eroded. It occurs when fishermen do not care about their resource, their community and about each other”

(Jentoft 2000:54).

Pálsson viser til at kvoteordninger, slik som ITQ-systemet på Island, har hatt en motvirkende effekt slik som Jentoft viser til. Pálsson hevder at innføring av kvotesystemer slik som ITQ-systemet på Island tenderer til å frembringe uansvarlige ressursbrukere. Man ser dette blant annet i underrapportering av fangst og dumping av bifangst. Dette belyser behovet for å søke etter alternative forvaltningssystemer og alternative måter å forstå menneskets interaksjon med naturen på (Pálsson 2004). Før jeg vil prøve å antyde et mulig alternativt forvaltningssystem, vil jeg trekke linjene mellom fiskere og andre aktører innenfor fiskerinæringen.

”Since rules of access are parts of larger systems of social relations, and not just aspects of catching fish from boats, we argue that the discussion of access to resources should be in terms of the place of such rules in the larger system” (Durrenberger og Pálsson 1987).

Durrenberger og Pálsson foreslår at regler for tilgang til ressursene i havet bare kan bli forstått i kontekst av de totale sosioøkonomiske systemer som de er en del av. Historisk har en modernisering av fiskeriverksamheten og forvaltningsmyndighetenes inntreden i næringen blitt sett på som en trussel mot det tradisjonelle fisket. Introduksjon av nye redskaper på fiskefeltene har blitt sett på som en reell utfordring mot lokale og tradisjonelle tilpasninger til fiskeriene. En trussel som har blitt møtt med alt fra politisk press til åpen konfrontasjon (Trollfjordslaget). I forbindelse med Lofotfisket ble det med støtte fra myndighetene tidlig opprettet et konfliktdempende utvalgssystem hvor kystfiskerne selv fikk ta del i reguleringen av fisket. Ved å vise til tradisjoner og historiske rettigheter fikk man utarbeidet et regelverk som forbeholdt det kystnære Lofotfisket for kystfiskerflåten, og slik ekskluderte man en rekke båter (trålere og not og fiskere) fra dette attraktive fisket.

Ulike studier av kystsamfunn og fiskerier viser oss at fiskerettigheter i stor grad har handlet om kontroll over fiskeplasser (se for eksempel Acheson 1981), men industrialiseringen av fisket og innføring av kvoter har på mange måter endret dette. Spørsmål om kvote rettigheter og fordelinger mellom nasjoner, havfiske- og kystflåte har gjort kampen om fiskeressursene til et politisk spill hvor kystfiskeren og de små fiskeværene har blitt de mest skadelidende (se for eksempel Social implications of Quota Systems in Fisheries 1996). Pálsson sin fremstilling av maktforskyvningen innenfor den Islandske fiskerinæring er betegnende. På Island fortsetter

fiskeriene å spille en viktig rolle i Islands økonomi, men Pálsson hevder at dagens kvotesystemer og den vitenskapelige forvaltning av ressursene i havet har ført til en situasjon der det ikke lenger er fiskerne som skaper kunnskapen og de økonomiske verdiene, men landbaserte båt- og fabrikkereiere og tekniske og vitenskapelige kunnskapsbesittere (Pálsson 2004:36).

Det er i kvotene norske fiskere i dag ser verdiene, og konkurransen om fisken har på mange måter forlatt båten og finner nå sted i ulike fora på land. Kvotene er utgangspunktet for tilgang til ressursene i havet, og konkurransen om kvotene har blitt et spill som har splittet næringen og skapt kritiske konflikter innad i Norges Fiskarlag, en interesseorganisasjon som tradisjonelt har samlet ulike grupperinger av fiskere inn under ett felles lag.

Interesseorganisasjoner

Ved å organisere seg i Norges Fiskarlag ville fiskerne ha en slagkraftig organisasjon, hvor interesseorganisasjonen som fiskernes representant og stemme i den nasjonale regulering og forvaltning av fisket blant annet skulle sikre, fra fiskernes ståsted, en fornuftig fordeling av ressursene. Men modernisering av fiskerflåten og profesjonalisering av fiskeryrket har skapt store forskjeller i tilnærming til fisket blant de ulike grupper av fiskere organisert i Norges Fiskarlag. Lukking av fiskeriene har bidratt til å synliggjøre disse forskjellene. Kampen om kvoter har blitt et spørsmål om å være eller ikke være for fiskerne, en utvikling som har medført posisjonering av ulike grupperinger innad i Fiskarlaget. Innad i laget utkjemper det i dag en kamp om makt mellom ulike grupperinger, utad er det en svekket og splittet organisasjon som representerer fiskerne.

Norges Fiskarlag har hatt og har sin største medlemsmasse blant kystfiskere, men i årene før 1990 ble det tydelig at enkelte følte at maktbalansen innenfor laget var forskjøvet,

”Sterke grupperinger som Fiskebåtedernes Forbund, Notfiskarsamskipnaden og Norges Trållerrederiets Forening, har til nå fått alt for stor gjennomslagskraft i Norges Fiskarlag. Således er Fiskarlaget i dag ikke åjour med sitt eget tyngdepunkt”, stod det i den første årsberetningen til daværende Kystfiskernes Forening anno 1988.

Utgangspunktet for Kystfiskernes Forening var, som gruppeforening innad i Norges Fiskarlag, å

bli hørt og tatt med på avgjørende og viktige beslutninger som angikk dem. Men den nye foreningen kom tidlig på kant med sterke interesser innenfor Fiskarlaget. Sterk uenighet foreninger imellom i laget, samtidig med at allmenningen ble stengt og tusener av kystfiskere mistet retten til å delta i fisket, medførte at Kystfiskernes Forening høsten 1990 brøt ut av Fiskarlaget og stiftet Norges Kystfiskarlag som et eget og selvstendig lag.

I år 2003 hadde Norges Kystfiskarlag en medlemsmasse på ca 1100 medlemmer og 815 fartøyer tilknyttet organisasjonen. Kystfiskarlaget uttaler at deres fremste saker skal være allmuens rett til ressursene i havet, en fornuftig ressursforvaltning hvor fisken skal være kystbefolkningens livsgrunnlag i fremtiden, kampen mot lukking av fiskeriene og at særrettigheter blir gitt til enkeltpersoner. I denne kampen befinner Kystfiskarlaget seg i opposisjon mot rådende ideologier vedrørende samfunnsutvikling og forvaltning av de maritime ressursene. Utviklingen de siste tiåra forteller oss at det er den ”fremtidsrettede” trua på privatisering av allmenningen og lukking av fiskeriene, individuelle kvoterettigheter og redusering av kystfiskerflåten som har vunnet frem som den rette vei å gå for å videreutvikle- og bringe fiskerinæringen i takt med resten av det moderne samfunnet.

I andre ende finner man Fiskerbåtredernes Forbund som kjemper for sine medlemmers interesser. Høsten 2003 var misnøyen med kvotefordeling og maktfordelingen mellom havfiskere og kystfiskere så stor at Fiskebåtredernes Forbund truet med å bryte ut og danne sitt eget lag i konkurranse med Fiskarlaget, slik som Kystfiskernes Forening i sin tid gjorde.

Disse to grupperingene representerer to ytterpunkter i norsk fiskerinæring. Begge hevder at de representerer fremtiden; at deres vei er den fornuftige å gå når det gjelder økonomisk lønnsomhet, å være til det beste for kysten og sikre en bærekraftig beskatning av ressursene i havet. Forvaltningsmyndighetenes tro på ulike kvotesystemer, som både det mest økologiske og økonomiske fornuftige, har i lang tid vært sammenfallende med ønsker om en effektiv og moderne flåte som drifter hele året. Et ønske som utelukker store deler av den mindre kystfiskeflåten. Statistikk over utviklingen innen fiskerinæringen viser oss en klar tendens som tyder på at fiskeriøkonomer sammen med representanter for den helårsdrevne flåten har vunnet frem med sine teorier overfor myndighetene.

I år 2000 var det 13 000 merkeregistrerte fartøy som hadde rett til å delta i fiske, en halvering siden 1980 (26 408 merkeregistrerte fartøy). Tallet 13 000 fartøy gir et skjevt bilde av virkeligheten. Ca 5000 av de 13 000 merkeregistrerte fiskefartøyene i år 2000 er små åpne båter som stort sett blir brukt i fritidsfiske, de resterende 8000 fartøy er dekte fartøy¹⁶, og av disse utgjør den mindre kystfiskeflåten (under 20m) over 90 % av fiskeflåten. Dette tallet kan gi et skjevt inntrykk av kystfiskerflåtens representasjon i fisket. For også blant de dekte kystfiskefartøyene er det en stor andel (blant annet av de kystfiskebåter som ble rammet av beslutningen om å lukke det åpne kystnære torskefisket i 1990) som bare blir benyttet til fritidsfiske eller i et inntektsgivendefiske i deler av året. Dette er altså båter som mangler en garantert kvote tilknyttet båten. Statistikken over den helårsdrevne flåten forteller oss at det også her har vært en kraftig reduksjon av fiskerfartøy som drifter hele året, blant annet har det vært en halvering av antall fiskefartøy blant kystfiskeflåten under 21 meter (tall og opplysninger fra Jakobsen og Lindkvist 2003).

Antall helårsdrevne (driftstid på minst 30 uker) fiskefartøy fordelt på lengde

År	I alt	Under 21m*	21m-30,9m	31m og lengre
1980	4186	3528	304	354
1990	3363	2851	205	307
2001	2199	1719	188	292
Endringer	-1987	-1809	-166	-62
1980-2001	(-47,5 %)	(-51,3 %)	(-38,2 %)	(-17,5 %)

*inkluderer ikke båter under 8 meter som eventuelt har helårsdrift
(Tabell er hentet fra Jakobsen og Lindkvist 2003)

Tabellen viser oss at det har vært en kraftig reduksjon av antall helårsdrevne båter de siste 20 årene, man skulle tro at man ved å redusere fiskeflåten i en slik størrelsesorden også fikk en reduksjon i fangstkapasiteten, med dette har ikke skjedd.

Tendensen blant kystfiske- og havfiskeflåten er at fisken blir fanget av stadig større og/eller mer

¹⁶ Dekte fartøy har lugar eller et dekk som kan lukkes vannrett.

effektive båter, slik som større ”kystfiskebåter” som drifter med autoline og snurrevad. Dette betyr en overgang fra et mindre til et mer kapitalintensivt fiske. Man har i kjølevannet av en denne utviklingen fått en konsentrasjon av kvoter og inntekter fra fisket i hendene på stadig færre aktører innen fiskerinæringen (se for eksempel R Nilsen 2002 og Jakobsen og Lindkvist 2003). For å sikre inntekter i en slik størrelsesorden at man får dekning for det stadig mer ressurskrevende fiske ønsker forvaltningsmyndigheter og store deler av den gjenværende kvoteberettigete fiskeflåten, en ytterligere nedbygging av kystfiskerflåten.

At politikere går inn for en slik løsning er ikke overraskende, de viderefører bare den tankegang som har vært den toneangivende blant myndighetene i etterkrigsårene: trua på større driftsenheter. Det som derimot kan virke overraskende er hvorfor fiskerne og Norges Fiskarlag går inn for en utvikling som bidrar til å utestenge så mange av sine yrkesbrødre. Svaret på dette er å finne i kvoterettighetene.

Lukking av den åpne allmenningen ved innføring av fartøykvoter blant kystfiskerflåten i 1990 var et resultat av torskekrisa. Ordninga var ment som en midlertidig ordning i påvente av at torskestammen skulle ta seg opp igjen. Likevel har denne ordningen blitt permanent, og dette med støtte fra Norges Fiskarlag.

”I 1993/94 skiftet Fiskarlaget standpunkt når det gjaldt reguleringene i kystfisket. Dette var et viktig premiss for myndighetenes permanentisering av ordninga. Fram til dette tidspunktet hadde laget gått inn for et fritt kystfiske, slik det hadde fungert før 1990. På landsmøtet i 1994 går de inn for fartøykvoteordninga, og støtter dermed stenginga av det frie fisket. Årsaken til denne heilomvendinga ser ut til å være at ledelsen i Fiskarlaget og mange av fiskerne på dette tidspunktet hadde oppdagat det store fortinnet de hadde med denne ordninga, nemlig at de fikk sikret en større del av de rike fellesressursene i havet for seg sjøl. Erkjennelsen av denne fordelten har åpenbart vært så sterk at et flertall på landsmøtet i 1994 gikk inn for å ekskludere egne yrkesbrødre fra utnytting av det som inntil 1990 hadde vært alle fiskeres og kystbeboeres felles ressurs” (Nilsen 2002: 41).

Svaret myndighetene fant på hvordan man skulle møte trusselen om et sammenbrudd i torskestammen var å finne i et forhold mellom den individuelle kvoteeier på den ene siden og myndighetene på den andre siden. Ønsket fra myndighetenes side var å profesjonalisere fiskeryrket, i trua på at dette ville være positivt i forvaltningsøyemed. I kjølvannet av kvotetildelingen har det fulgt med stadig mer omfattende og detaljerte krav til de

kvoteberettigede. Strengere sikkerhetskrav og påbud til utrustning om bord, krav til drift året rundt, nye reguleringskrav og kvotebestemmelser og krav til lønnsomhet i fisket er noen eksempler på den utvikling som har bidratt til å gjøre det mer ressurskrevende å være yrkesfisker. Man ser den samme tendens blant fiskere fra både havfiske- og kystfiskeflåten: kravet om økte kvoterettigheter for å møte stadig økende utgifter som følger den nye (etter innføringen av individuelle kvoterettigheter) fiskeritilpasningen. Yrket profesjonaliseres og tilpasningen til fiskevirksomheten endres, slik endres også holdninger og man får den egoistiske, profittsøkende, og rasjonelle fisker som både Jentoft og Pålsson viser til.

Historien forteller oss at det i Norge har eksistert en lang tradisjon for kooperativ regulering og forvaltning av fisket. Utvalgsordningen under Lofotfisket er et godt eksempel på det. Norges Fiskarlags sterke representasjon i reguleringsrådet kan også gi et slikt inntrykk. Det er kvoterettigheter som i dag sikrer en tilgang til ressursene i havet, og om nasjonale reguleringer, er det å lese hos Fiskeridepartementet;

”De nasjonale reguleringene av fiskeriene er et resultat som følge av en prosess med kvoteforhandlinger med andre land, anbefalinger fra Reguleringsrådet og Fiskeridirektoratet, innspill fra ulike organisasjoner, samt politiske føringer”.

Etter at kvoteforhandlinger med andre land er fullført fremmer Fiskeridirektoratet forslag overfor Reguleringsrådet om hvordan kvotene av de enkelte fiskeslag skal fordeles i fiskeflåten. På bakgrunn av behandling av forslagene i rådet fremmer Fiskeridirektoratet forslag til regulering av fisket overfor Fiskeridepartementet, som fastsetter de ulike reguleringsforskriftene.

Frem til høsten 2003 besto Reguleringsrådet av 11 medlemmer, men etter en lang kamp for anerkjennelse, ble Norges Kystfiskarlag for første gang representert i Reguleringsrådet fra og med høsten 2003.

Reguleringsrådet høsten 2003, 12 medlemmer.

- Fiskeridirektøren (leder) 1 medlem
- Norges Fiskarlag 5 medlemmer
- Norges Kystfiskarlag 1 medlem

samspill mellom båt og mottak i små kystsamfunn. For kystfiskerne om bord i båtene er gode relasjoner til de små fiskemottakene på land en nødvendighet. Kystfiskernes bidrag til å opprettholde de små lokale mottakene sikrer det kystnære fisket og det holder liv i de mindre fiskeværene hvor kystfiskerne hører hjemme. Om bord i Polaris viste det seg at et godt samarbeid med Stamsund Fisk A.S. var med på å muliggjøre hysefisket som på mange måter reddet en god slutt på vintersesongen 2002. Et lite mottak og en liten båt som raskt kunne omstille seg etter hva de kystnære farvannene hadde å tilby, muliggjorde et *heimfiske* hvor båt og mannskap kunne legge til kai etter endt sjøvær og ta turen hjem etter endt arbeidsdag. Dette er for mange kystfiskere et liv man foretrekker, framfor et stadig jag etter fisk i farvann som bringer dem bort fra familie og lokalsamfunn i stadig lengre perioder av året. Dessverre ser det ut til at dette er en tilværelse som de rette instanser ikke ser noen fremtid i.

Det er god grunn til å spørre seg om det ikke i lokalsamfunnene er å finne en tilpasning til- og kunnskap om ressursgrunnlaget som er av interesse for forskere og til nytte i forvaltningsspørsmål.

Relasjoner mellom fiskere og forskere

Forskernes tall og prognoser om tilstanden for de marine ressurser er ofte ikke sammenfallende med fiskernes egne erfaringer. Følgende samtale fant sted en dag under frokosten i byssa etter at første garnlenke var halt:

Jeg spør om det bare er i dette området, på innersiden av Lofoten skreien gyter. Nei mener Tore og de andre. Tore sier at dersom det er slik så ser han mørkt på det hele, så lite skrei som gyter her. "Jeg tror at skreien gyter flere plasser" sier Tore. "De har vel egentlig funnet ut at den gyter langs hele kysten her" sier Nora. Praten går videre om forskere, og deres beregninger på mengde fisk i havet: "Forskere fra Bergen gjør observasjoner ved tokter som varer i et par ukers tid, og treffer de da ikke fisken så melder de at havet er tomt for fisk" sier Tore før han utdyper dette nærmere. "Strekningen skreien tilbakelegger fra oppvekstområdene i Barentshavet til gyteplassene langs kysten er lang. Skreien har ikke kompass eller annet utstyr for å navigere. Fiskens vandringmønster i havet reguleres av temperatur, havstrømmer og mattilgang. Derfor varierer det fra år til år hvor fisken befinner seg eller tidspunktet den kommer til Lofoten. Forskerne fra Bergen har på forhånd, før de legger ut på tokt, plottet inn punkter som befinner seg i sikk sakk mønster ute på havet. Her tar de prøvene sine, men det er absolutt ikke sikkert at det er ved disse punktene fisken befinner seg. Altså dersom temperaturen i havet ikke er den riktige eller maten ikke er der hvor forskerne har sine punkter, ja så treffer de ikke på fisken."

Tores uttalelser er basert på mange års erfaring fra fisket, og gir et bilde av hans kunnskaper om hav og fiske slik de er tilegnet etter utallige sjøvær. Høsten 2003 møter et forslag om kysttorskregulering stor motstand blant fiskerne. Blant annet fra Landstyret i Norges Fiskarlag heter det i et vedtak vedrørende dette forslaget:

”Det blir i vedtaket understreket at Fiskarlaget prinsipielt er enig i at det etableres reguleringsregimer for å sikre en god, langsiktig og bærekraftig forvaltning av ressursene i havet. I denne sammenheng konstaterer imidlertid Landstyret at forskerne ikke har nødvendig kunnskap om kysttorskens biologi og utbredelsesområde og at forslagene som foreligger derfor er basert på mangelfull kunnskap (...) Landstyret i Norges Fiskarlag advarer i vedtaket myndighetene mot de store konsekvenser denne saken vil kunne få for kystfiskerne og kystsamfunnene, og anmoder om at saken blir behandlet med det største alvor.”

Skepsis til praksis, metoder og data som marinbiologene legger til grunn for sine beregninger er en av mange temaer som til stadighet dukker opp rundt spørsmål om forvaltning og regulering av fisket. De to eksemplene overfor er betegnende, det er stor skepsis blant fiskere til biologenes utregninger av bestandsstørrelser. Det er god grunn til en slik skepsis ettersom forvaltningsmyndighetene mål om en bærekraftig beskatning og regulering av fisket krever vitenskapelige data. Slik har fiskernes egne erfaringer og kunnskaper om de marine ressurser havnet i bakgrunnen for marinbiologenes vitenskapelige tallmateriale.

Total Allowable Catch (TAC) blir satt på bakgrunn av anbefalinger gitt fra International Council for the Exploration of the Sea (ICES). For fiskebestandene som Norge ikke eksklusivt har kontroll over men deler med andre land, blir TAC satt etter bilaterale forhandlinger¹⁷ mellom representanter fra Norge og i hovedsak Russland og EU. Det er forskere fra Advisory Committee on Fishery Management (ACFM) som er ansvarlig for å skaffe til rådighet vitenskapelig informasjon og gi råd til ICES angående ressurser i havet og høsting av disse. Det er ingen automatikk i at råd gitt fra ICES er sammenfallende for TAC satt på de ulike arter som forhandles frem bilateralt landene i mellom, eller for de arter som Norge har kontroll over ene og alene, snarere tvert om. Forskernes anbefalinger er rådgivende, og kan betraktes som en et utgangspunkt

¹⁷ I bilaterale forhandlinger, for eksempel i den norskrussiske fiskerikommisjonen, deltar også representanter fra Norges Fiskarlag og Norges Kystfiskarlag i den norske delegasjonen.

for forhandlinger.

Tradisjonen i norsk fiskeriforvaltning er at man i stor grad følger de råd som blir gitt av Reguleringsrådet. I tråd med den kooperative forvaltningstradisjon av fiskeriene i Norge så utgjør tyngden av de 12 representantene i rådet fiskere og representanter fra fiskeindustrien på land. Uenighet om kvotefordelinger mellom grupper gjør det vanskelig å komme til enighet om en ramme som faller innenfor anbefalinger gjort av forskerne (se for eksempel Mikalsen og Jentoft 2003). Stridens kjerne mellom de kvoteberettigede er *lønnsomhet*. Ønsket om en bærekraftig forvaltning av fiskeressursene, og lønnsomhet for de ulike aktørene i næringen settes opp mot hverandre og det er mye som tyder på at de større kvoteeierne krav om lønnsomhet og industriens krav om råstoff veier tyngst når regulering og forvaltningsbestemmelser blir fattet.

Under mitt feltarbeid ble det påpekt av flere, at både fisket og lønnsomheten kan variere stort fra år til år. ”Det hele går i bølgedaler i denne næringen, både fisket og markedet slår nå og da feil, erfaringen forteller oss at det både er gode og dårlige år”. Dette er en situasjon som næring og fiskevær tradisjonelt har vært tilpasset. Men endringer i rammebetingelser og i fiskeritilpasningen har gjort det vanskeligere for næringen å tilpasse seg svingninger i ressursgrunnlag og marked. Krav om lønnsomhet i næringen veier tungt, dette ser vi senest i Stortingsmelding nr. 20 2002-2003, Strukturtiltak i kystflåten;

”De tiltakene som blir gjort rede for i meldingen skal bidra til å tilpasse kapasiteten i kystflåten bedre til ressursgrunnlaget. (...) Tiltakene vil være med på å legge til rette for en mer lønnsom fiskerinæring, gi større muligheter for fornying av flåten og bidra til å skape attraktive arbeidsplasser som gjør at ungdommen ønsker å satse sin fremtid i dette yrket”.

Redskapet som brukes i kampen om å gjøre fiskerinæringen *lønnsom* etter forvaltningsmyndighetenes forståelse er kvoter.

”Forhøyede kvoter vil sikre et tilstrekkelig driftsgrunnlag for hvert fartøy, og det kan ikke bare baseres på større fremtidige totalkvoter for fiskeriene samlet. Det forutsetter også færre fartøy i hver reguleringsgruppe.”

Politikere og økonomers mål om å tilrettelegge for en profesjonell og moderne fiskerinæring med muligheter for et helårsdrevet fiske, skulle man tro stammer fra en industriell tankegang om en 9-

16 arbeidsdag. Dette og et mindre fangstpress på de ulike bestandene er mål økonomer og mange politikere mener best nås ved å regulere grupper ut av fisket. Den midlertidige lukkingen av kystfisket i 1990, som har utviklet seg til å bli en varig ordning, er et klart og tydelig tegn på dette. Som Ragnar Nilsen (2002) påpeker er noen av konsekvensene ved innføringen av fartøykvotesystemet at den åpne marine ressurstilgangen for kystfolket stenges samt at man kapitaliserer tidligere ikke- kapitaliserte fiskerettigheter. De begrensede kvoterettighetene har blitt ettertraktede rettigheter på markedet, Tores torskekvote på Polaris beregnes å være verdt omtrent 8 millioner kroner. Overfor Lofotpostens utsendte kommenterer Tore Østeig; ”Det er jo hyggelig hvis jeg skal selge båten, men egentlig ganske vanvittig. Fisken i havet er jo ingen privat eiendom. Jeg vil neppe ha økonomi til å investere i (ytterligere) kvoter” (Lofotposten 21.5.2003).

Kystfiskere er ofte å finne i opposisjon til både biologer og fiskeriøkonomer, andre storskalafiskere og forvaltningsmyndigheter. Mye av den skepsis som er å finne blant fiskere grunner i de erfaringer de har med ulike bestemmelser som blir påtvunget dem, erfaringer som blant annet forteller dem at dagens kvotesystemer er lite tilpasset svingninger og uforutsigbarhet i ressursgrunnlaget som de erfarer i sin daglige relasjon med omgivelsene. Erfaringer med de sosiale følger ITQ-systemet på Island og IVQ-systemet i Norge har fått for fiskere og lokalsamfunn forteller oss at det er behov for å utarbeide et nytt forvaltningsrammeverk som inkorporerer lokalkunnskap og fiskernes praktiske erfaringer, slik som både Pálsson, Jentoft og andre samfunnsvitenskapelige fiskeriforsker tar til orde for. Et forvaltningsrammeverk som gir rom for dialog mellom eksperter (forskere) og utøvere. Mine erfaringer fra feltarbeidet forteller meg at de vedtak og bestemmelser som angår fisket og fiskerinæringen er lite tilpasset den praktiske hverdag til mange av de utøvere reguleringene angår. Overregulering av fiske har medført en distansering mellom ressursgrunnlaget og de som tapper den, dette er i seg selv er en trussel mot målet om en bærekraftig ressursbeskatning. Kanskje ville det være en idé å utarbeide forvaltningssystemer som har lokalsamfunnene og de kunnskaper og muligheter som her tilbys til en fleksibel drift og regulering av ressursene som utgangspunkt, som vist i mine empiriske eksempler. I motsetning til de erfaringer man har fra ordninger med individuelle kvoterettigheter ville man hatt muligheter for å bygge videre på den kollektive ansvarsbevissthet som ligger i lokalsamfunnene.

Mine erfaringer med småskalamottakene og båtene som opererer i Stamsund, forteller meg at til tross for vanskelige rammebetingelser har man med grunnlag i det samspill som er mellom mottak og fiskere klart å omstille seg og slik fått vist omverdenen at en sesongbasert småskalanæring både representerer en levedyktig og fremtidsrettet utnyttelse av fiskeressursene. Til tross for dette, jobbes det for å *videreutvikle* næringen slik at det blir helårsdrift i alle ledd, fordi det er dette som oppfattes som fremtiden. Fra myndighetenes side legges det til rette for helårsdrift og det satses på en ekspansiv stordrift på land. Rammebetingelsene for en småskala, sesongbasert og ressurstilpasset næring blir derfor dårligere. Utvidede kvoterettigheter blir et være eller ikke være for mange fiskere, en utvikling som setter fisker opp mot fisker i kampen om større privat eiendomsrett til de tidligere felleseide ressursene i havet. Og i kampen om kvoter og markedsandeler, kjemper man fisker mot fisker, storskala- mot småskalaindustri for å alt hva ressursene i havet er verdt. Dette bringer regulering og forvaltning av fiskeriene i uttakt med ressursgrunnlaget, og setter lokalsamfunn i andre rekke. I stedet for å ha en samlet fiskerinæring har man i dag en splittet næring som bruker den voksende interessen for hvordan man høster ressursene i havet for alt hva det er verdt av egeninteresse. På Norges Kystfiskarlags sider er det å lese følgende:

”Norges Kystfiskarlag arbeider for en dreining i beskatningsmønsteret. Spørsmålet om bærekraft handler ikke bare om hvor mye vi fisker, men også om hvordan vi fisker. Norges Kystfiskarlag mener overgang til kystfiske kan løse det største dilemma moderne fiskerier har i dag, fordi man med konvensjonelle redskaper kan tillate seg å fange store mengder fisk, samtidig som man tar vare på fiskebestandene.”

- og på sidene til Fiskebåtrederne Forbund:

”La det ikke være noen tvil om at Fiskebåtrederne Forbund kontinuerlig vil arbeide for at fiskeriene i Norge drives på en forsvarlig og bærekraftig måte.”

Legitimering av praksis

Lofotfisket blir i mediene presentert som et av de siste store og tradisjonelle fiskeriene som blir drevet på gamlemåten. I mine øyne er Lofotfisket et moderne fiske, den historiske presentasjon av Lofotfisket tidligere i oppgaven viser at man tidlig hadde et kooperativt reguleringssystem

hvor man ved lobbyvirksomhet og press på myndigheter fikk utarbeidet lover og forskrifter tilpasset dette spesielle fisket. Kystfiskere representert i utvalgssystemet utarbeider reguleringsbestemmelser for fisket, med utgangspunkt i lokale forhold, og man har derfor et reguleringsystem som er tilpasset de handlingsmulighetene kystfiskerne tilbys av både de maritime og sosiale omgivelsene. Kystkultur og de små fiskeværene er *primære institusjoner* (jamfør Jentoft 2001) og har blitt prioritert og inkorporert i det tradisjonelle kooperative reguleringsystemet av Lofotfisket. Et fleksibelt system som med grunnlag i fiskernes egne erfaringer tilpasses og videreutvikles i takt med at nye redskaper og driftmetoder blir introdusert i fisket. Systemet sikrer også et livskraftig småskalafiske langs hele Vestfjorden, et småskalafiske som er livsnerven til de mange mindre fiskevær og som slik viderefører samspillet mellom kystfiskebåter og mottak. Et samspill som har fått lov til å utvikle seg i takt med både krav fra marked, den teknologiske utvikling og moderniseringen av samfunnet.

Fiskerne på havet handler ut fra de mulighetene de ser i og har ut fra omgivelsene. Som vist i oppgaven er det ikke bare relasjonene til de maritime omgivelser, hverandre og lokale aktører som styrer fiskernes handlinger, vel så viktig er det å ha en forståelse av at moderne fiskeriforvaltning og reguleringsordninger virker styrende for deres handlinger. Også etter lukkingen av kystfisket i 1990 har det kooperative reguleringsystemet enn så lenge vist seg å være et livskraftig reguleringsystem. Men fiskerne frykter at nye kvoteordninger og reguleringsbestemmelser vil legge ytterligere hindringer i veien for deres ønske om å tilpasse fisket etter hva de nære omgivelsene tilbyr av handlinger. De frykter at det omstillingsdyktige fleksible samspillet mellom den lokale flåten og det lokale mottaket ikke lenger har livets rett i en stadig mer gjennomregulert næring. Forskernes ønsker om å stenge fisket i østlige deler av Vestfjorden for å verne om de lokale stammene av kysttorsk, er et tiltak som kan bety slutten for det tradisjonelle Lofotfiske øst for Henningsvær. Forvaltningsmyndighetenes ønsker om en profesjonell flåte som drifter hele året blir også sett på som en trussel mot de tradisjonelt sesongbaserte fiskeriene. Kanskje er det stereotypene om en gammeldags, småskala kystnær fiskerinæringen som er den største trussel mot de små fiskeværene og næringen der. Den småskala kystnære fiskerinæring passer ikke inn i maktelitens tanker om et moderne, industrialisert, fremtidsrettet og regulert kystsamfunn hvor man ved kontroll over ressursene i havet skal kunne tillate en maksimalisert helårsdrift. Inntektene fra et slikt fiske vil være å finne

igjen hos de stadig færre kvoteberettigede båteiere og redere løsrevet fra de mindre fiskeværene.

Mine erfaringer fra feltarbeidet og observasjoner av handlingsmønsteret til mannskapet om bord i Polaris forteller meg at det relasjonelle og gjensidig avhengighetsforholdet fiskere og andre aktører i den lokalforankrede småskalanæringen inngår i med hverandre og de maritime og sosiale omgivelsene som omgir dem, muliggjør en småskala og lite kapitalkrevende drift av ressursgrunnlaget. Et samspill som opprettholder de mindre fiskeværene langs kysten. Jeg oppfattet ikke det småskala kystnære fisket eller den sesongdrevne virksomheten til mottaket på land som avleggs. Jeg befant meg heller ikke på feltarbeid for å studere et utdøende eksotisk fiske. Min oppfatning av Lofotfisket kunne ikke være noe annet enn at dette fisket var et livskraftig fiske. Min interesse lå i hvordan man drev et slikt kystfiske, relasjoner mellom ulike aktører i næringen og mellom mennesker og hav samt den kunnskap som må til for å lykkes. Det småskala og sesongbaserte kystnære fiske i Lofoten, og andre steder¹⁸ har enn så lenge klart å overleve de fleste struktureringstiltak som er satt i gang for å bringe fiskerinæringen i takt med de mål industriøkonomer og politikere har pekt ut. Men dersom man fortsetter å ignorere lokalsamfunnene og de muligheter som her ligger i forvaltningssammenheng frykter jeg at resultatet kan bli en forvaltning og et fiske som er langt ute av kurs både når det gjelder ønsket om et bærekraftig fiske og bærekraftige lokalsamfunn. Spørsmålet blir da hvordan man, dersom det er ønskelig, kan unngå en slik utvikling?

Mine erfaringer fra feltarbeidet forteller meg at det kooperative reguleringsystem av Lofotfisket, utarbeidet av et lokalt utvalg, har klart å opprettholde og videreføre et fiske som er tilpasset både det de maritime og sosiale omgivelser tilbyr av handlingsmuligheter, et reguleringsystem som bidrar til å opprettholde en lokal ansvarsbevissthet overfor miljøet både til havs og på land. Samfunnsvitenskapelige studier av fiskerinæringen presentert i denne oppgaven belyser at det i dagens fiskeriforvaltning eksisterer et reguleringsystem som ikke inkorporerer lokalsamfunn og fiskernes egne tilpasninger til hva omgivelsene tilbyr av handlingsmuligheter. Dette bringer meg tilbake til utgangspunktet for mitt feltarbeid, hvor jeg uttrykte en interesse for å studere relasjoner mellom Lofotfiskere og deres maritime omgivelser, og hvor jeg var interessert i å tilegne meg en

¹⁸ Se for eksempel R. Nielsen (2002) sin beretning om Botnhamn og andre omstillingsdyktige fiskevær på Kvaløya og Senja.

forståelse av den kunnskap fiskere må ha for å praktisere sitt yrke. Det var nettopp et slikt fokus som tvang meg til å fokusere på fiskeriforvaltning og utviklingen av stadig mer komplekse reguleringssystemer og de følger de har for fiskerinæringen. Dersom jeg ikke hadde gått i dybden av fiskerivirksomheten, dersom jeg ikke hadde tilegnet meg en forståelse av fiskere – maritime omgivelser relasjoner, dersom jeg ikke hadde klart å fange opp samspillet som eksisterer mellom det lokale mottaket og kystfiskerflåten, hadde jeg aldri hatt et grunnlag for å hevde at det i fiskeriforvaltningens reguleringer av fiskerinæringen ligger et problem som snarere opprettholder et miljøproblem enn løser det. Vi må ikke glemme at fiskeriforvaltning ikke bare en forvaltning av fisk, men også av mennesker som berøres. Antropologien, med sin metode deltagende observasjon, og tradisjoner for dybdestudier av mennesker – omgivelser relasjoner, slik som gitt i denne hovedoppgaven, har derfor et viktig bidrag å gi i en framtidsrettet fiskeriforvaltning.

Appendiks

Begreper og forkortelser:

ICES: International Council for the Exploration of the Sea

IVQ: Individual Vessel Quotas

ITQ: Individual Transferable Quotas

TAC: Total Allowable Catch

Enhetskvote-ordningen: 16. juni 2003 sluttet flertallet på Stortinget seg til Stortingsmelding nr 20 som gikk inn for å tillate samling av inntil 3 kvoter av samme lengdegruppe på ett fartøy, dette kan gjøres ved kjøp og salg av kvoter, denne ordningen fikk navnet ”enhetskvote-ordningen”.

Kappfiske: En fartøygruppe får tildelt en kvote å fiske på, der alle starter samtidig og fisket stanses når (gruppe)kvoten er oppfisket. Det vil si at noen kan risikere å få lite eller ingenting av kvoten før det er stans i fisket

Sortering av tørrfisk

Dagens Næringsliv 28. februar 2004 forteller i reportasjen ”Nese for riktig pris” om en av de 27 tørrfiskvrakerne i Norge, Dag Klett og hans yrke. ”Det er Kletts analyse av den steinharde fisken som bestemmer om de lokale fiskerne skal få 20 eller 100 kroner kiloen. Fangsten har hengt på hjell i månedsvis og veier en brøkdel av det den gjorde som fersk. Og lukter. Kletts nese finner nyanser i det som for nordmenn flest er en uutholdelig stank. Blikket avslører raskt om fisken døde i garnet eller fikk dårlig behandling da den kom på land. Da sitter det blod igjen i kjøttet. Riktig behandlet er kjøttet kritthvitt og lukten ”ren” ”.

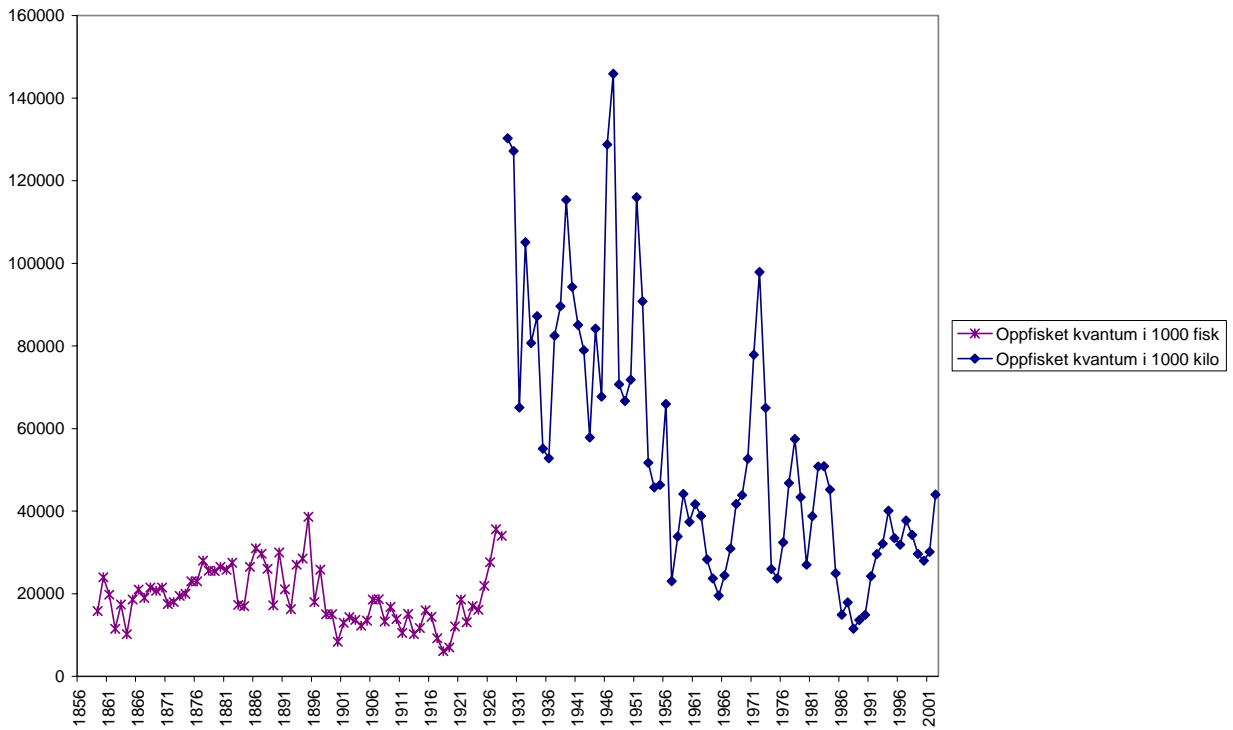
Tørrfiskvrakeren sorterer fisken etter kvalitet før salg til markedene, i hovedsak Italia. Tørrfisken blir sortert inn i tre kategorier, med underklasser som avgjør prisen:

Prima sortering: Ragno, Westre Magro, Grand Premier, Lub, Bremer, Hollender, Westre Courant, Westre Ancona, Westre Piccolo

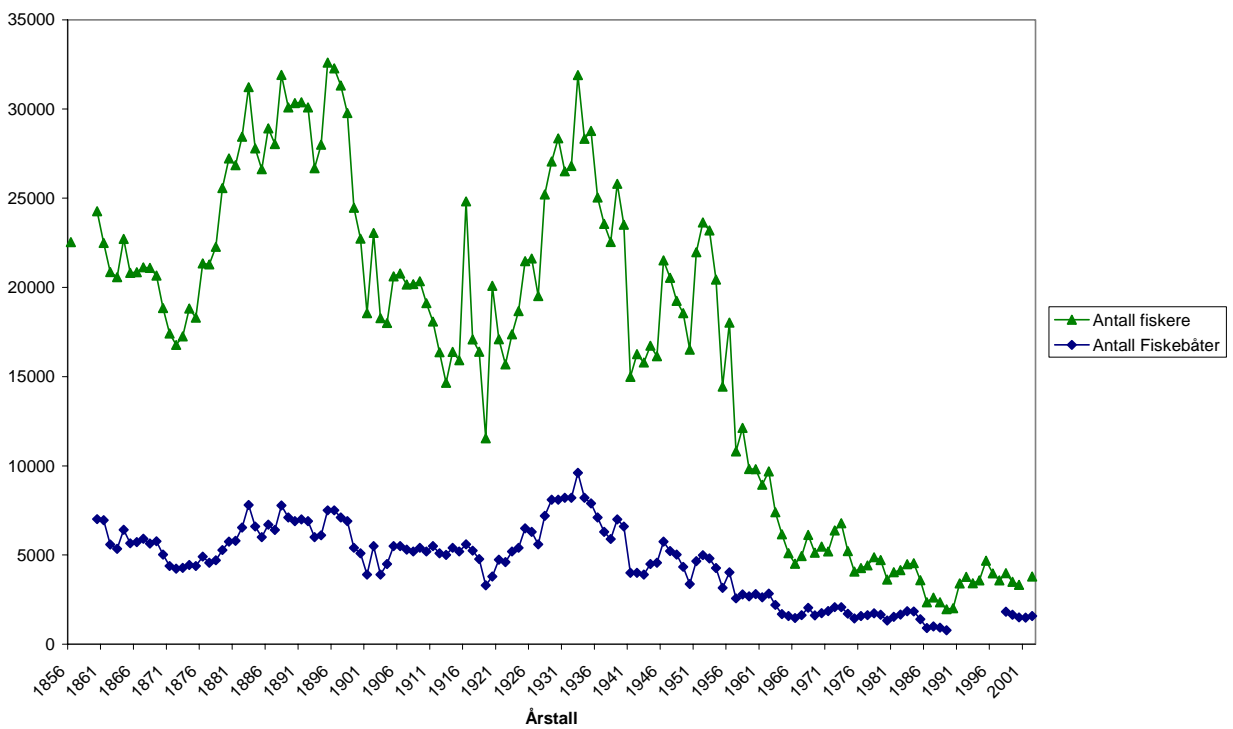
Sekunda sortering: Italia Grande, Italia Grande Magro, Italia Medio, Italia Medio Magro, Italia Piccolo

Annen: Afrikavare, Tibo B

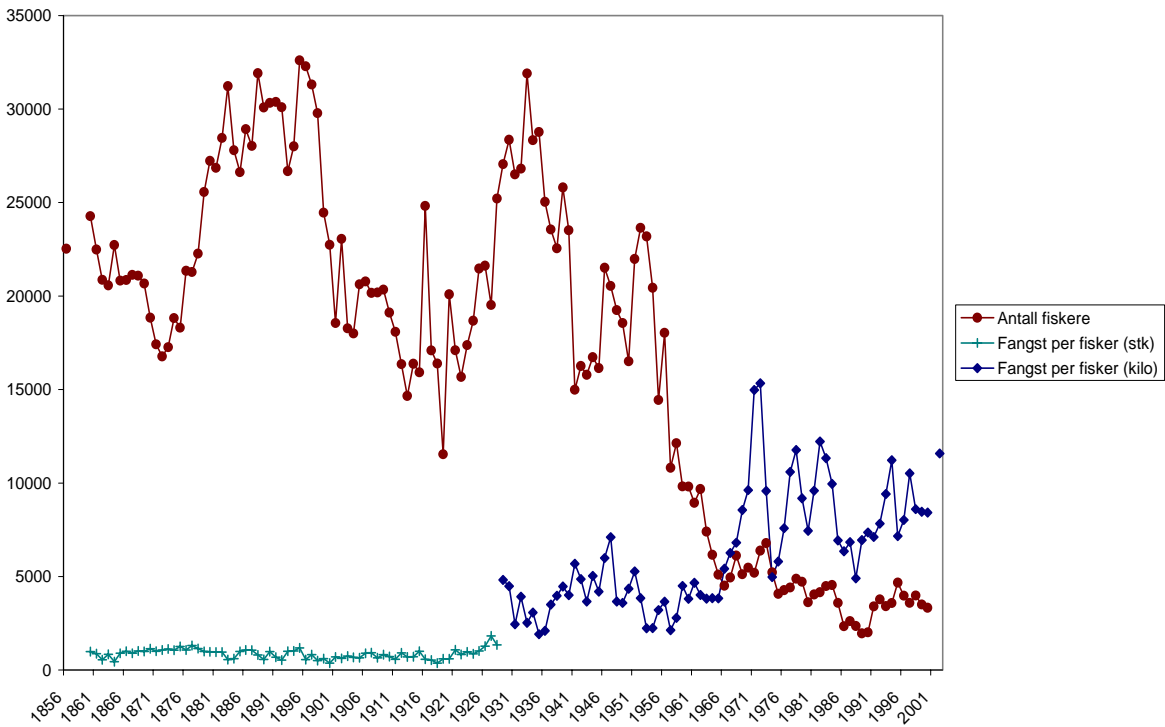
Statistikk



Grafen viser oppfisket kvantum av skrei under Lofotfisket i antall 1000 fisk fra og med 1858 til og med 1930, og oppfisket kvantum i kilo fra og med 1931 til og med 2002 under Lofotfisket.



Grafen viser nedgangen i antall fiskere og båter under Lofotfisket fra og med 1860 til og med 2002.



Grafen viser antall fisker og fangst per fisker, i antall fisk frem til og med 1928 og i antall kilo fra og med 1929, under Lofotfisket. I de senere tiår ser man at fangst per fisker er stadig økende, samtidig som antall deltakende fiskere under Lofotfisket har gått kraftig ned.

Bilder



Bilde til venstre: Bjørn Atle gjør reint om bord etter endt sjøvær. En lang arbeidsdag nærmer seg slutten.

Bilde under: Nora og Øivind sløyer ferdig på vei inn til Stamsund etter endt sjøvær.





(Bilde over: Garna greies, fisk legges over i skyllekar, og fisk sløyes. Bilde under: fisk i skyllekar. Bilder av Jon Rogn)





Bilde til venstre: Kunstnere setter sitt preg på Stamsund. Skjærbrygga, hvor man tidligere lagret klippfisk har nå blitt restaurant og tilholdssted for smeden i Stamsund. Bilde til høyre: Den gamle rorburekka i Stamsund hvor en gang tilholdssted for fiskere under Lofotfisket har nå blitt overtatt av turister. Tilreisende fiskere bor nå om bord i båtene.

Litteraturliste

Acheson, James M. 1981. Anthropology of Fishing. *Annual Review of Anthropology*, 10:275-316.

Barth, Fredrik 1966. *Models of Social Organization*. Occasional paper no. 23. London: Royal Anthropological Institute.

Barth, Fredrik 1994. For en større naturalisme i begrepsfestning av samfunn, i *Manifestasjon og prosess*. 16 – 31. Oslo: Universitetsforlaget.

Barth, Fredrik 2002. An Anthropology of Knowledge, i *Current Anthropology*, 43(1):1-18.

Berge, Geir 1996. *Tørrfisk. Thi handlet du red`lig, og tørket din fisk*. Stamsund: Orkana forlag.

Bratrein, Håvard Dahl 1995. Nordnorsk kystkultur i nyere tid, i *Kystsamfunnets materielle kultur*, Rauset Solbjørg (red.), 21-29. Oslo: Museumsnettverket 5, Norges forskningsråd.

Brox, Ottar 1991. The common property theory: epistemological status and analytical utility. The ecology of choice and symbol, i *Essays in honour of Fredrik Barth*. Grønhaug, R, G. Håland og G. Henriksen (red.), 426-444. Bergen: Alma Mater.

Brox, Ottar 1996. Academic Rationality, economic interests and the making of public opinion: How the ITQ revolution is being implemented in the Norwegian fishing industry, i *Social implications of Quota Systems in Fisheries*, Pálsson Gísli og Pétursdóttir Guðrún (red), 51-61. Nordic Council of Ministers, Copenhagen.

Brox, Ottar 2002. Forord. Det lettlurte folket, i *Hvem skal henges når fiskeren forsvinner?*, Odd Gjerstad, 11-15. Stamsund: Orkana forlag.

Descola, Philippe og Pálsson Gísli 1996. Introduction, i *Nature and Society. Anthropological perspectives*. Descola, P. og Pálsson, G. (red.), 1-22. London: Routledge.

Durrenberger, Paul E. og Pálsson, Gísli 1987. Ownership at Sea: Fishing Territories and Access to Sea Resources, i *American Ethnologist*, 14(3):508-522.

Engelsvold, Jone 1994. *Titania – saken: Kystfiske, gruvedrift og miljøkamp ved Jøssingfjorden*. Bergen: Norse Publications.

Ellen, Roy 1996. Introduction. *Redefining nature. Ecology, culture and domestication*. Ellen, Roy & Katsuyoshi Fukui (red.), 1-36, Oxford: Berg.

Eythórsson, Einar 1996. Coastal communities and ITQ management. The case of Icelandic fisheries. i *Social implications of Quota Systems in Fisheries*, Pálsson Gísli og Pétursdóttir Guðrún (red), 107-121. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.

Eythórsson, Einar 2000. A decade of ITQ-management in Icelandic fisheries: consolidation without consensus. *Marine Policy*, 24(6):483-492.

Gjerstad, Odd 2002. *Hvem skal henges når fiskeren forsvinner?* Stamsund: Orkana forlag.

Grøn, Arne 1996. Merleau-Ponty: Sansning og verden, i *Vor tids filosofi: Engagement og forståelse*. Poul Lübcke (red.), 329-338, Copenhagen: Politikens Forlag A/S.

Hersoug, Bjørn, P. Holm, S.A. Rånes 2000. The missing T. Path dependency within an individual vessel quota system — the case of Norwegian cod fisheries, i *Marine Policy*, 24(4):319-330.

Holm, Paul 1995. Kystkultur som forskningsemne, i *Kystsamfunnets materielle kultur*, Rauset Solbjørg (red.), 7 – 13, Oslo: Museumsnettverket 5, Norges forskningsråd.

Hardin, Garret 1968. The tragedy of the commons. *Science*, 162:1243-1248.

Hersoug, Bjørn 2002. *Unfinished business. New Zealand`s experience with rights-based fisheries management*. Delft: Eburon.

Hviding, Edvard 1996. *Guardians of Marovo Lagoon. Practice, Place, and Politics in Maritime Melanesia*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Hviding, Edvard 2003. Between Knowledges: Pacific Studies and Academic Disciplines, i *The Contemporary Pacific*, 15(1):43-73.

Ingold, Tim 1992. Culture and the perception of the environment, i *Bush Base: Forest Farm. Culture, Environment and Development*, Elisabeth Croll og David Parkin (red), 39-56. London: Routledge.

Ingold, Tim 2000. *The Perception of the Environment. Essays in livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.

Jakobsen, Stig-Erik og Lindkvist, Knut Bjørn 2003. Offentlig politikk og regional næringsutvikling i fiskerinæringen. SNF-prosjekt nr 4291 Regionale og distriktpolitiske effekter av statlig havbruks- og fiskeripolitikk. Samfunns- og næringslivsforskning AS Bergen.

Jentoft, Svein 1991. *Hengende snøre. Fiskerikrisen og framtiden på kysten*. Ad Notam forlag. Oslo.

Jentoft, Svein og Karlsen, Geir R. 1996. Saami fisheries, quota management and the rights issue, i *Social implications of Quota Systems in Fisheries*, Pálsson Gísli og Pétursdóttir Guðrún (red), 147-165. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.

Jentoft, Svein 1999. Samfunnsvitenskapelig forskning på marin ressursforvaltning. Innlegg i; Avslutningsseminar for forskningsprogrammene Marine ressurser og miljø (MAREMI) og Marin ressursforvaltning (MARRES):62-68. Geilo: November 1999.

Jentoft, Svein 2000. The community: a missing link of fisheries management, i *Marine Policy*,

24(1):53-60.

Jentoft, Svein 2001. *Røtter og vinger. Kystkulturen i globalsamfunnet*. Stamsund, Orkana Forlag as.

Johansen, Mayvi B. 1999. *Det maritime landskapet under lofotfisket. En kulturøkologisk studie av relasjonene mellom kystfiskerne ved Røst og deres omgivelser*. Hovedoppgave. Tromsø: Institutt for sosialantropologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.

Knudsen, Are J. 1998. Beyond cultural relativism? Tim Ingold's "ontology of dwelling". Working paper CMI nr 7. Bergen: Christian Michelsens Institutt.

Knudsen, Ståle 2001. *Entangled Knowledges of the Black Sea. Confrontation and Convergence between Turkish Fishermen and Marine Scientists*. Doktor Polit avhandling. Bergen: Institutt for sosialantropologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Bergen.

Lien, Marianne E. 2001. Likhet og verdighet: Gavebytter og integrasjon i Båtsfjord, i *Likhetens paradokser. Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*, Lien Marianne E, Lidén Hilde, Vike Halvard (red.), 86 – 109, Oslo: Universitetsforlaget.

Mathisen, Stein R. 1995. Kvalfangst og kulturell identitet, i *Kystsamfunnets materielle kultur*, Rauset Solbjørg (red.), 89 - 104, Oslo: Museumsnettverket 5, Norges forskningsråd.

McCay, Bonnie og Acheson, James M. 1987. Human Ecology of the Commons, i *The Question of the Commons. The Culture and Ecology of Communal Resources*, Bonnie McCay og James M. Acheson (editors). 1-34, Tuscon: University of Arizona Press.

McGoodwin, James R. 1990. *Crisis in the World's Fisheries. People, Problems, and Policies*. Stanford: Stanford University Press.

Mikalsen, Knut H. og Jentoft, Svein 2003. Limits to participation? On the history, structure and

reform of Norwegian fisheries management, i *Marine Policy*, 27(5):397-407.

Müller, Hanne 1996. Veier inn til den ”Tause kunnskapen”, i *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 3:225-232.

Nilsen, Ragnar 2002: Makt og motmakt på kysten. Rapport nr 45. Makt og demokratiutredningen.

Pálsson, Gísli 1991. *Coastal economies, cultural accounts: Human ecology and Icelandic discourse*. Manchester: Manchester University Press.

Pálsson, Gísli 1994. Enskilment at Sea, i *Man*, 29(4):901-927.

Pálsson, Gísli 2004. Akvariets regime: naturen og samfunn i postmoderne tid, i *Norsk Antropologisk Tidsskrift*, 1-2:32-44.

Pálsson, Gísli og Helgason Agnar 1996. Figuring fish an measuring men: The ITQ system in the Icelandic cod fishery, i *Social implications of Quota Systems in Fisheries*, Pálsson Gísli og Pétursdóttir Guðrún (red), 189-219, Nordic Council of Ministers, Copenhagen.

Árland, Kristin og Bjørndal, Trond 2002. Fisheries management in Norway – an overview, i *Marine Policy*, 26:307-313.

